

Верховний
Суд

Верховний Суд у цифрах і фактах
за 2022 рік

Зміст

Вступ	2
На захисті України: як Верховний Суд долучився до оборони країни та допомоги армії	8
Про Верховний Суд	11
Загальна статистика	13
Ключові рішення Верховного Суду	18
Рішення Великої Палати Верховного Суду	18
Рішення Верховного Суду (адміністративна юрисдикція)	35
Рішення Верховного Суду (господарська юрисдикція)	48
Рішення Верховного Суду (кримінальна юрисдикція)	67
Рішення Верховного Суду (цивільна юрисдикція)	78
Систематизація та оприлюднення судової практики	93
Діяльність Пленуму Верховного Суду	95
Законопроектна робота	103
Науково-консультативна рада при Верховному Суді	105
Апарат Верховного Суду	107
Міжнародна діяльність	114
Комунікаційна діяльність	125
Викладацька та просвітницька діяльність	133
Позаробоча діяльність	137

Вступ

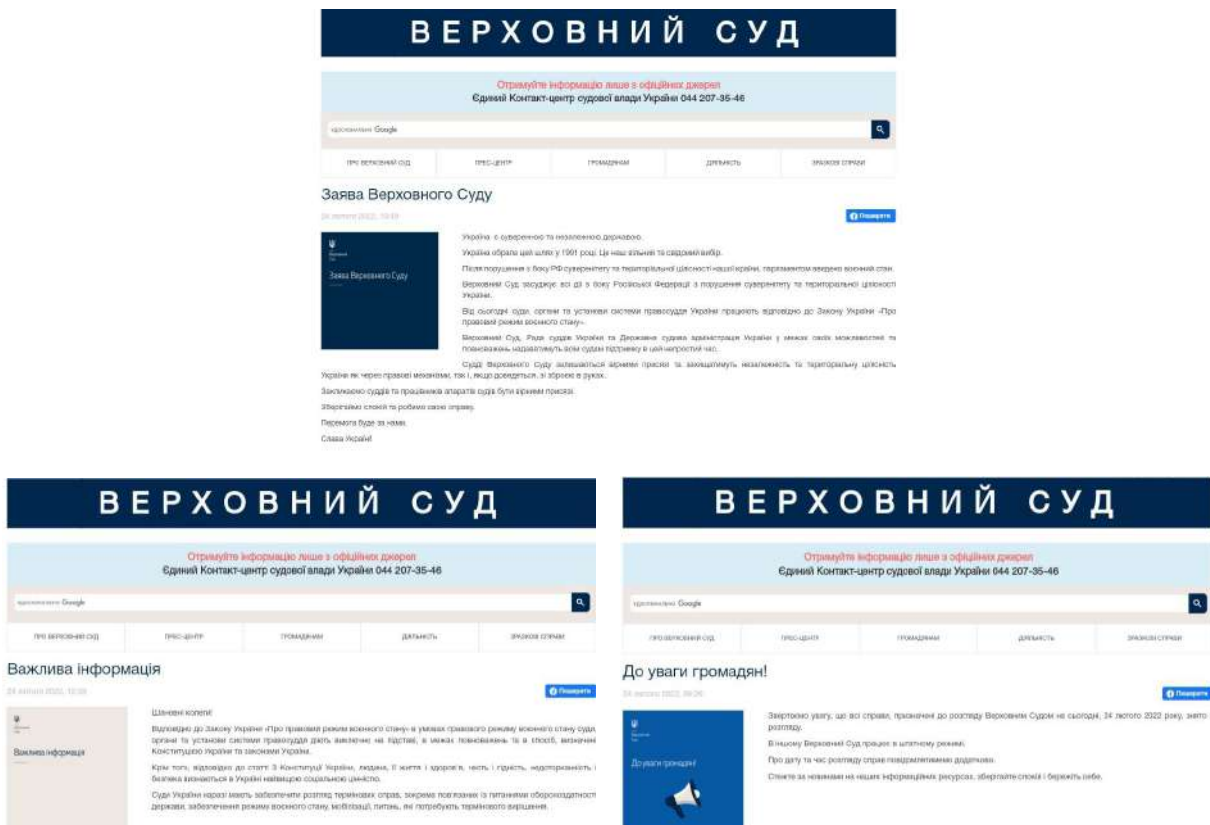
У кожен рік діяльності новосформований Верховний Суд стикався з багатьма викликами: становленням інституції та розглядом справ за реформованими правилами, імплементацією нових механізмів уніфікації судової практики, боротьбою за незалежність судової влади й за належне кадрове, фінансове забезпечення.

Несподіваною не тільки для України, а й для всього світу перевіркою на здатність працювати за непростих обставин стала пандемія. Верховному Суду, як і всій судовій системі, вдалося організувати роботу в умовах карантинних обмежень, зокрема завдяки розширенню можливостей дистанційного правосуддя.

Але найбільша кількість тяжких випробувань спіткала Верховний Суд на п'ятому році діяльності – у 2022-му.

24 лютого 2022 року, коли розпочалося повномасштабне вторгнення російської армії на територію України, мирне життя всієї України та звичне функціонування судової системи в одну мить перетворилися на життя в умовах воєнного стану.

«Верховний Суд засуджує всі дії з боку рф з порушення суверенітету та територіальної цілісності України. Від сьогодні суди, органи та установи системи правосуддя України працюють відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану". Судді Верховного Суду залишаються вірними присязі та захищатимуть незалежність та територіальну цілісність України як через правові механізми, так і, якщо доведеться, зі зброєю в руках» – таку непохитну позицію зайняв ВС у цей страшний і зловісний для нашої держави день.

Через російську навалу кардинально змінилися акценти в діяльності ВС. Готових рішень для управління судовою системою під час війни не було, але, безперечно, завданням номер один стало збереження життя і здоров'я людей та забезпечення доступу до правосуддя.

Ворог зруйнував 12 приміщень судів, 83 приміщення зазнали ушкоджень

Один із першочергових орієнтирів у роботі ВС – надання допомоги судам щодо вирішення організаційних питань та розгляду справ під час війни. Верховний Суд визначив, як діяти в разі захоплення російськими військами населеного пункту й суду, який у ньому розташований, розробив рекомендації стосовно здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану.

ВС постійно інформував про здійснення правосуддя в умовах воєнного стану

Представники ВС брали участь у нарадах з іншими органами влади для врегулювання нагальних проблем судової системи.

Координаційна онлайн-нарада за участю Голови ВС та голови ККС ВС щодо роботи судів в умовах війни

Вже в перші дні вторгнення рф Верховний Суд зосередив свою роботу не тільки на фронті правосуддя, а й на міжнародному, законопроектному, волонтерському фронтах.

ВС звертався до іноземних колег із проханням допомогти зупинити напад рф на українські землі. Так, ВС закликав міжнародних партнерів, голів верховних судів та суддів США, Канади, європейських держав звернутися до урядів своїх країн, просити посилити санкції проти росії і надати Україні військову й гуманітарну допомогу.

European Network of Councils
for the Judiciary (ENCJ)
Réseau européen des Conseils
de la Justice (RECJ)

ASSOCIAZIONE
NAZIONALE
MAGISTRATI *anm*

**Declaration of the Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts
of the European Union and the European Network of Councils for the Judiciary**

3 March 2022

The Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union and the European Councils for the Judiciary resolutely condemn the severe breach of the international law and aggressive act of war committed by the Russian Federation against the Ukraine. They appeal for a return to civil forms of debate that respect international law, human rights and the principles of democracy and the rule of law. The Networks express their utmost concern for the people of Ukraine and their solidarity with the Ukrainian people and their judiciary. They will, to the extent possible support the Supreme Court of Ukraine, the High Council for Justice and the entire Ukrainian judiciary, in dealing with this most serious crisis. The Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union and the European Councils for the Judiciary call on all EU member states and EU institutions to take on all means and resources that the rule of law places at their disposal to end the injustice.

**Italian Supreme Court of Cassation
Sectional Board - Italian Association of Judges and prosecutors**

About the war in Ukraine, following contacts with some colleagues of the Supreme Court of Ukraine, this Board was informed that some of them are in the fight, while those that are in areas not directly involved by the attacks are working to maintain the functionality of the judicial system - already suffering from the lack of judges - in dealing with urgent matters.

The Board at the Supreme Court deliberates:

- to express, on behalf of the judges and prosecutors of the Italian Court of Cassation, solidarity and closeness to colleagues of the Supreme Court of Ukraine, to all Ukrainian judges and the Ukrainian people.
- to strongly recall respect for human rights and for the principles of the rule of law and those enshrined in international conventions, that were seriously and repeatedly violated in the attack on Ukraine by the Russian Federation.

Rome, March 17, 2022

Міжнародна солідарність: представники суддівської спільноти з різних країн світу надсилали листи на підтримку України

Світ почув Україну. Завдяки міжнародним партнерам вдалося виключити рф з Ради Європи, заручитися підтримкою у створенні спеціального трибуналу щодо засудження злочину агресії росії. А Україна, яка сьогодні бореться за європейські демократичні цінності, отримала статус кандидата в члени Європейського Союзу.

Одним із великих здобутків на шляху до євроінтеграції стало надання Верховному Суду статусу спостерігача в Мережі голів верховних судів країн – членів ЄС.

Участь Голови ВС в Генеральній Асамблеї Мережі голів верховних судів ЄС (жовтень 2022 року, Чеська Республіка)

Крім того, вперше за історію незалежної України делегація Верховного Суду перебувала з візитом у Суді Європейського Союзу (Люксембург). Цей візит був важливим і символічним – своєрідним запрошенням судовій системі України приєднатися до судоустрою країн – членів ЄС.

Візит суддів ВС до Суду Європейського Союзу (листопад 2022 року, Люксембург)

Також ВС долучився до розроблення законопроектів, зокрема щодо забезпечення безперервного здійснення правосуддя, особливостей розгляду кримінальних проваджень в умовах воєнного стану тощо.

Деякі судді та працівники апарату переодягнулися в піксель і стали на захист України. Представники ВС брали активну участь у фінансовій допомозі ЗСУ й гуманітарним проєктам, займалися волонтерством: плели маскувальні сітки, готували їжу для захисників, долучалися до роботи в осередках гуманітарної допомоги.

Фронт добрих справ: судді та працівники апарату ВС брали участь у волонтерських ініціативах

Попри всі труднощі воєнного часу: активні бойові дії, ракетні обстріли, повітряні тривоги, комендантські години, відсутність електро-, тепло-, водопостачання, пошкодження будівель судів, тимчасову окупацію територій, на яких розташовані суди, – правосуддя в Україні не припинилося.

Формат роботи ВС, як і інших судів, змінився, адже до основного завдання судочинства – справедливого правосуддя – додалася не менш важлива вимога часу: гарантувати безпеку всіх учасників судового процесу, суддів і працівників апарату суду.

Дотримуючись безпекових заходів, у квітні 2022 року Верховний Суд, який у березні працював у дещо обмеженому режимі, повернувся до повноцінної роботи. Так, за 2022 рік ВС розглянув понад 70 тис. справ і матеріалів.

За п'ять років діяльності до Верховного Суду надійшло майже пів мільйона справ і матеріалів, більш ніж 450 тис. з яких розглянуто.

Протягом року ВС закладав правові цеглини у фундамент уніфікації судової практики. Так, зокрема, Верховний Суд ухвалив кілька рішень щодо судового імунітету росії у справах про відшкодування збитків, завданих державою-агресором, дійшовши висновку, що українські суди можуть ігнорувати судовий імунітет рф та розглядати справи про відшкодування збитків у позовах, поданих проти держави-агресора.

ВС ухвалив судові рішення про відсутність у рф судового імунітету

Загалом за п'ять років діяльності ВС сформулював велику кількість висновків щодо застосування норм матеріального і процесуального права в подібних правовідносинах, а також вирішив виключні правові проблеми, що сприяє забезпеченню єдності та сталості судової практики.

У 2022-му не зупинялася робота ВС у комунікаційній, викладацькій і просвітницькій сферах як в онлайн-форматі, так і офлайн. Представники ВС розповідали громадськості, журналістам, суддям місцевих та апеляційних судів, а також іншим правникам про важливі рішення ВС, обговорювали з міжнародними партнерами особливості організації роботи судів під час війни тощо.

Судді ВС брали участь у заходах, присвячених судовій практиці ВС та організації роботи судів в умовах воєнного стану

Знаковою датою стало 15 грудня 2022 року. З нагоди 105-ї річниці утворення Генерального Суду Української Народної Республіки, 5-річчя діяльності оновленого Верховного Суду та Дня працівників суду відбулося урочисте засідання Пленуму ВС. Участь у зібранні взяли Президент України, керівники найвищих органів державної влади, представники державних органів, Надзвичайні та Повноважні Посли країн «Великої сімки», Голова Представництва Європейського Союзу, міжнародні партнери, голови Верховного Суду України у відставці.

Урочисте засідання Пленуму ВС, 15 грудня 2022 року

Попри всі випробування та перешкоди судовій системі на чолі з ВС вдалося вистояти й забезпечити справедливе правосуддя. І нині судова влада робить усе можливе, щоб пришвидшити Перемогу України.

Про те, яким був 2022 рік для Верховного Суду, розкажуть цифри та факти. Тож запрошуємо ознайомитися з досягненнями ВС як на фронті правосуддя, міжнародної, комунікаційної, законопроектної діяльності, так і на фронті добрих справ.

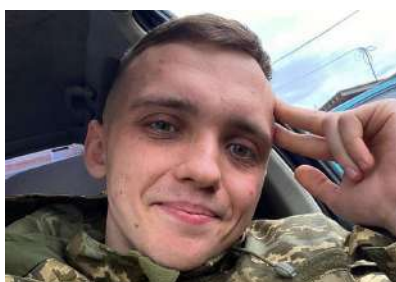
На захисті України: як Верховний Суд долучився до оборони країни та допомоги армії

Російська агресія змусила всіх українців згуртуватися та об'єднати зусилля заради якнайшвидшої Перемоги над ворогом. Не залишилася осторонь і судова система. Із перших днів повномасштабного вторгнення окупаційних військ рф на територію України судді та працівники апарату Верховного Суду без вагань доєдналися до національного спротиву і стали на захист країни.

Судді ВС, що змінили суддівську мантию на військовий однострій та долучилися до сил оборони України

На час війни чотири судді та 15 працівників апарату полишили свої робочі кабінети в стінах Суду і рішуче стали до бою із загарбником у лавах сил оборони України.

Працівники апарату Верховного Суду, які стали на захист України

Одного з наших колег – суддю КГС ВС Олександра Мамалуй за особисту мужність і самовіддані дії, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі Указом Президента України від 1 липня 2022 року № 461/2022 було нагороджено орденом «За мужність» II ступеня.

Суддя КГС ВС Олександр Мамалуй

Водночас Верховний Суд регулярно надавав гуманітарну та фінансову підтримку українським військовим.

Голова ВС із колегами, які боронять країну в лавах ЗСУ

Починаючи з березня 2022 року судді Верховного Суду перерахували 290 млн грн на підтримку Збройних Сил України.

Згуртовані прагненням допомогти врятувати життя та зберегти здоров'я українських воїнів і мирних громадян, які постраждали від ворожих обстрілів, судді та працівники апарату ВС приєдналися до Всесвітнього дня донора крові. Із цієї нагоди в червні були запроваджені Дні донора у Верховному Суді, і всі, хто мав змогу, здавали кров заради життів наших співгромадян.

Голова Верховного Суду, судді та працівники апарату ВС стали донорами крові

Виявили бажання допомогти військовим і співробітниці КАС ВС, котрі присвячували свій позаробочий час плетінню маскувальних сіток для підрозділу ЗСУ.

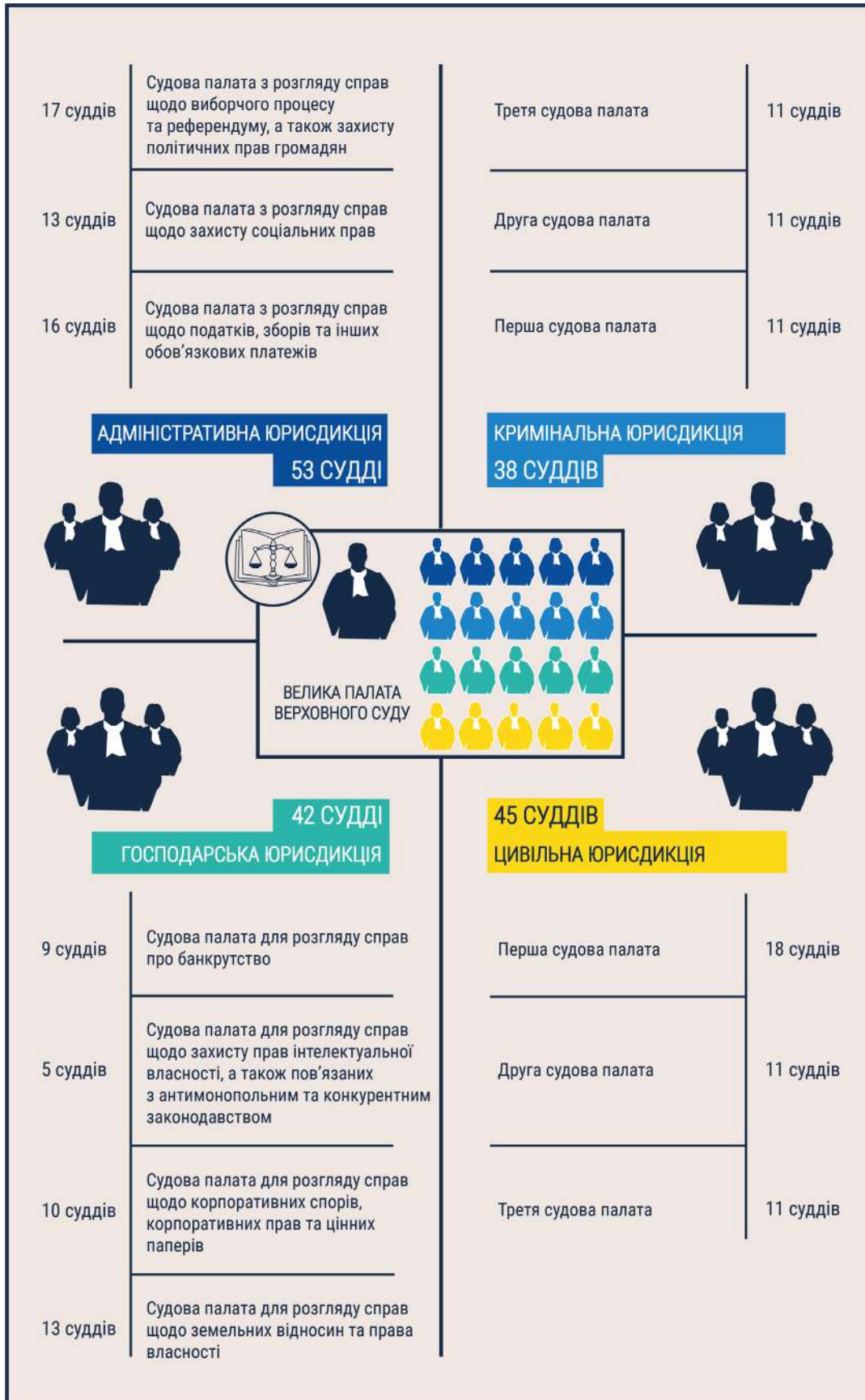

Маскувальні сітки працівниці КАС ВС особисто передали бійцям 93-ї ОМБр «Холодний Яр»

Про Верховний Суд

Процесуальна структура Верховного Суду

178 суддів

Портрет судді

178

СУДДІВ ВЕРХОВНОГО СУДУ

74

104

Наймолодші судді

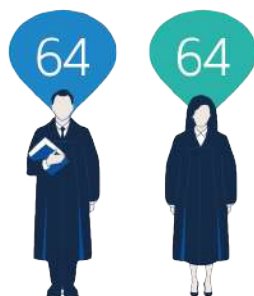
років

суддів

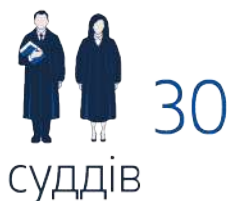
70

--- ● КАНДИДАТИ НАУК

Найстарші судді

роки

суддів

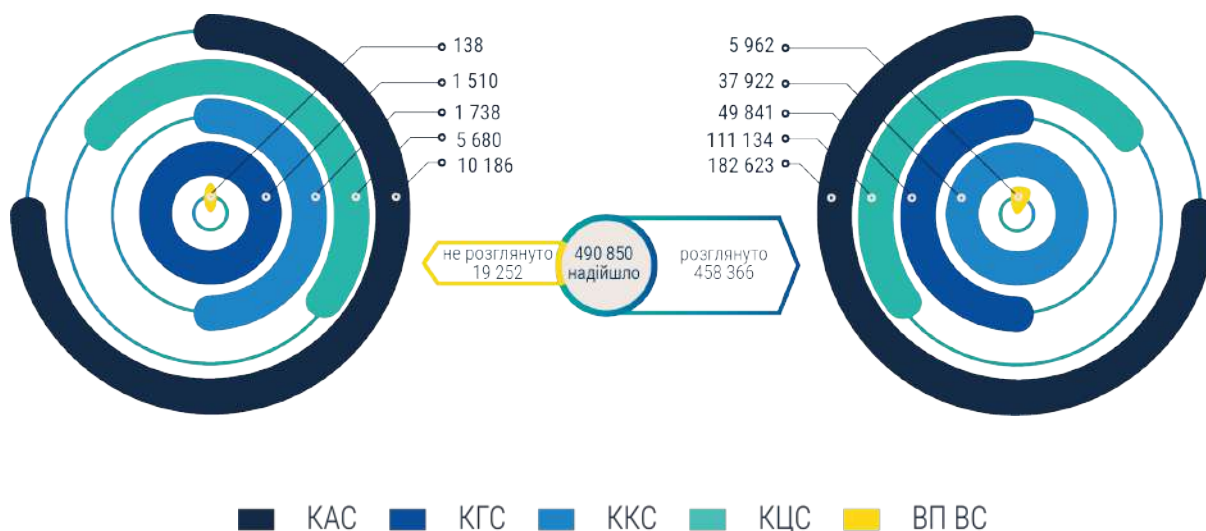
30

--- ● ДОКТОРИ НАУК

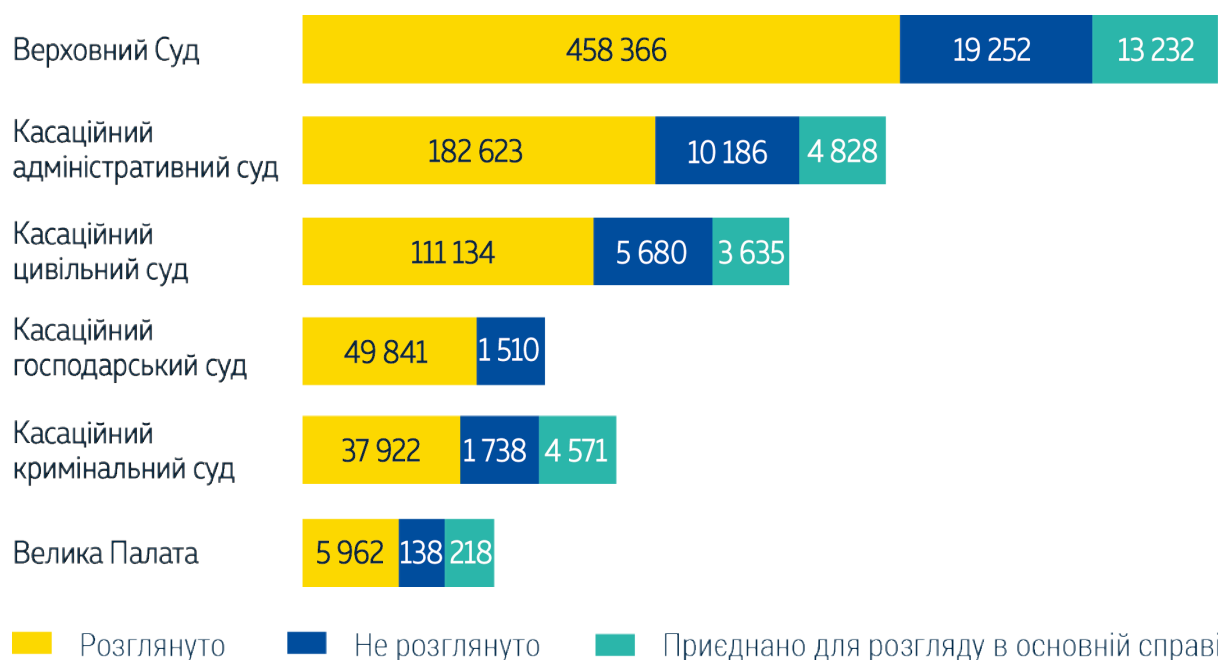
Загальна статистика

Надходження та розгляд справ і матеріалів
з 15 грудня 2017 року по 31 грудня 2022 року

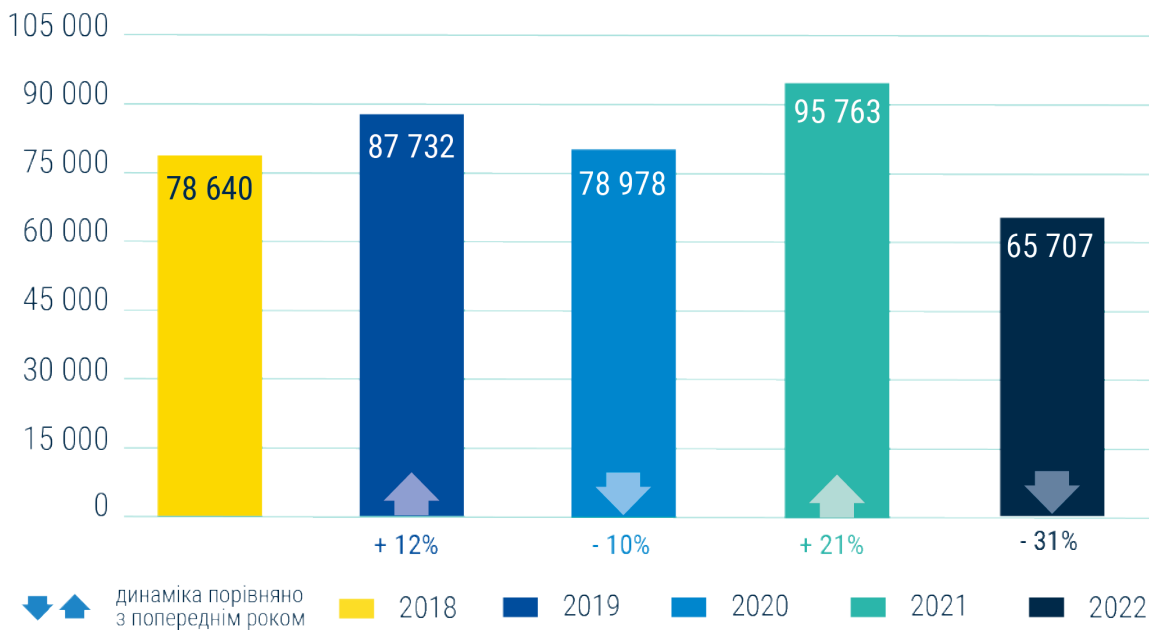
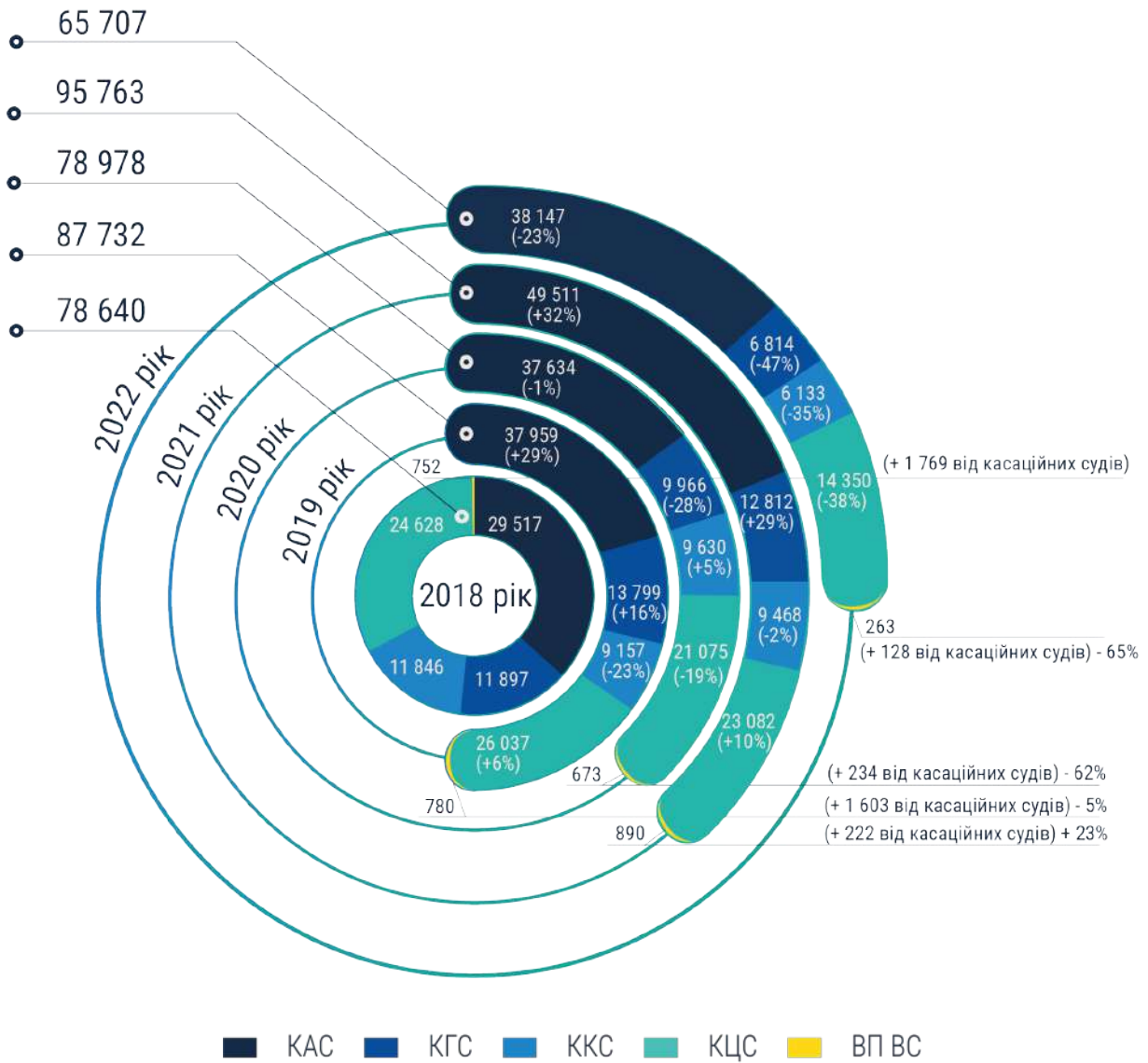
490,9 тис. надійшло

Загальні показники роботи
з 15 грудня 2017 року по 31 грудня 2022 року

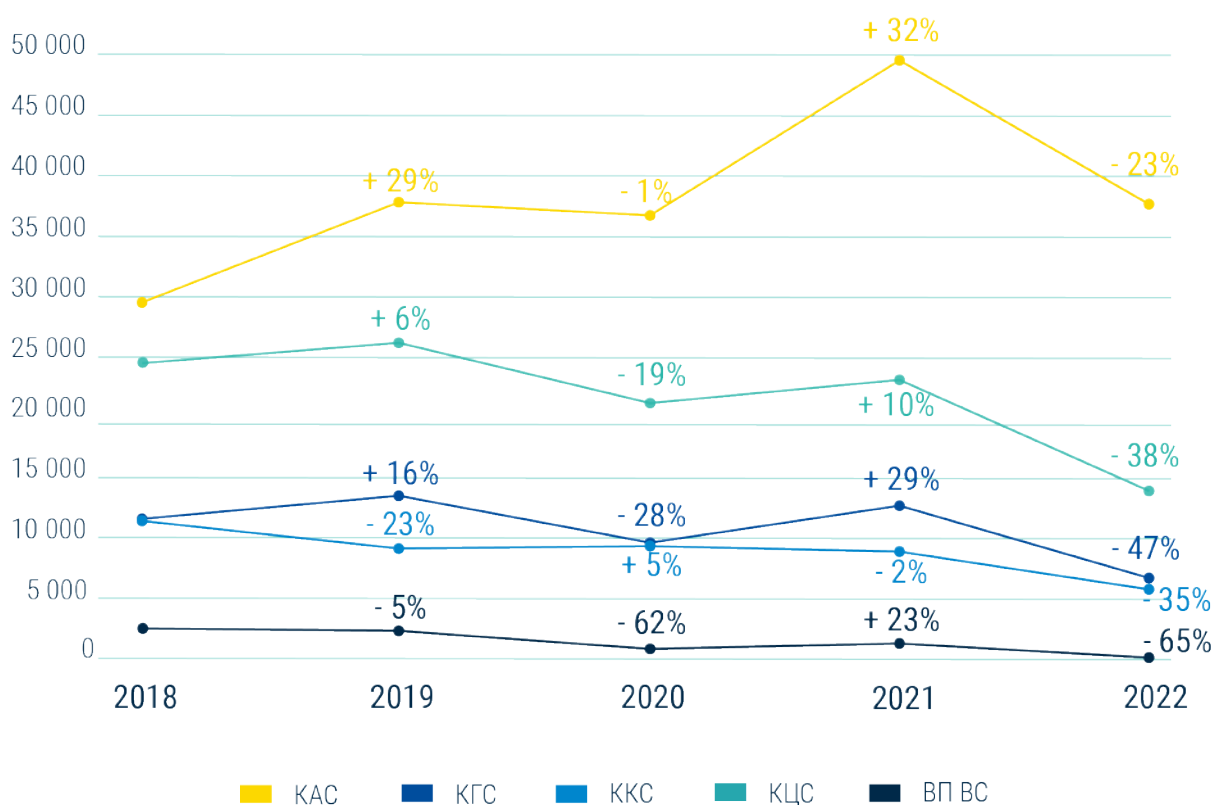
Надходження нових справ і матеріалів до ВС у 2018–2022 роках

Надходження нових справ і матеріалів за структурою ВС у 2018–2022 роках

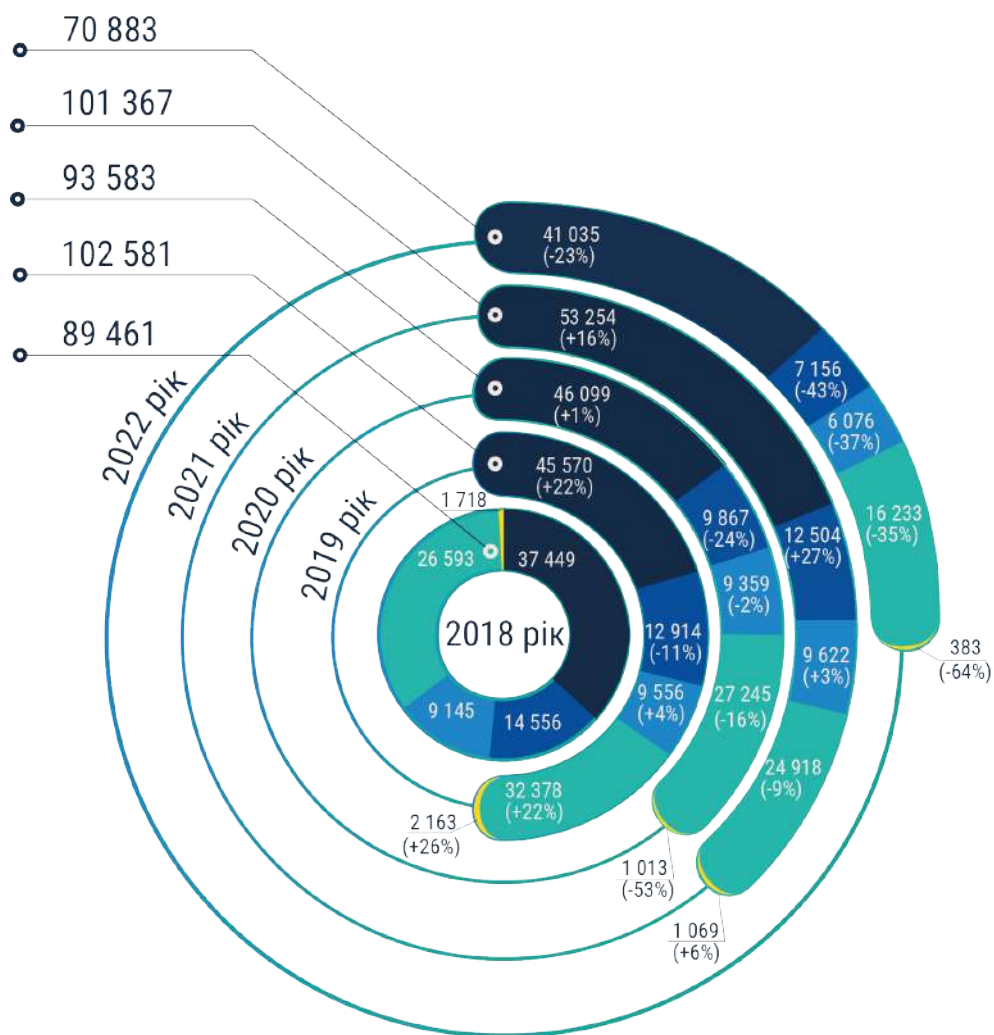
Рік	Касаційний адміністративний суд	Касаційний цивільний суд	Касаційний господарський суд	Касаційний кримінальний суд	Велика Палата
2018	29 517	24 628	11 897	11 846	2 521
2019	37 959 ↑	26 037 ↑	13 799 ↑	9 157 ↓	2 383 ↓
2020	37 634 ↓	21 075 ↓	9 966 ↓	9 630 ↑	907 ↓
2021	49 511 ↑	23 082 ↑	12 812 ↑	9 468 ↓	1 112 ↑
2022	38 147 ↓	14 350 ↓	6 814 ↓	6 133 ↓	391 ↓

Динаміка надходження нових справ і матеріалів за структурою ВС у 2018–2022 роках

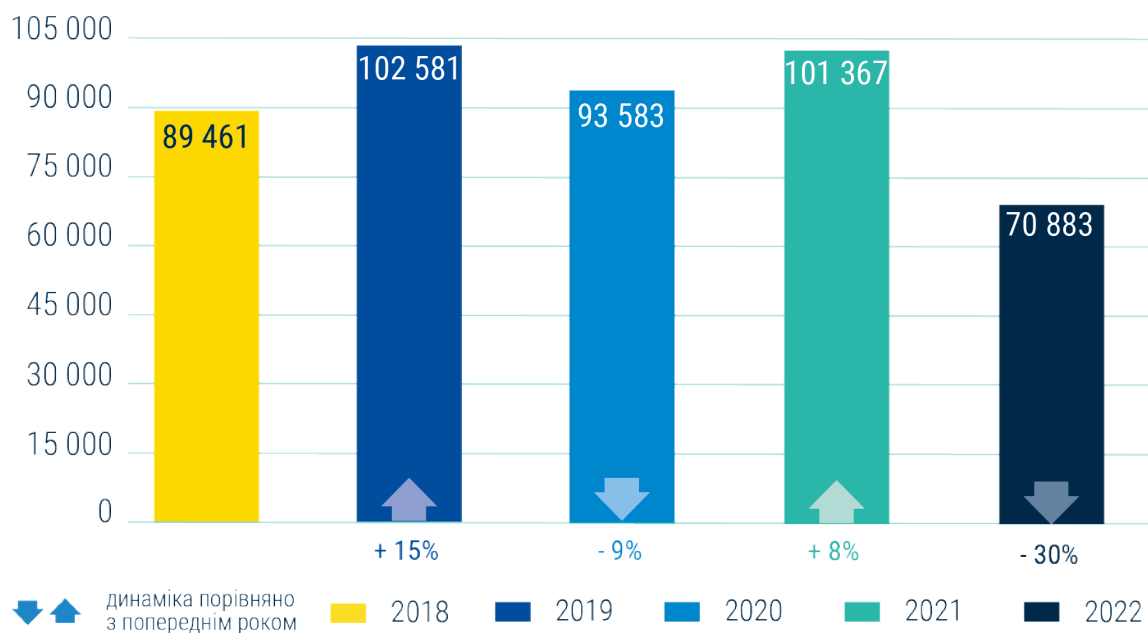

Розгляд справ і матеріалів ВС у 2018–2022 роках

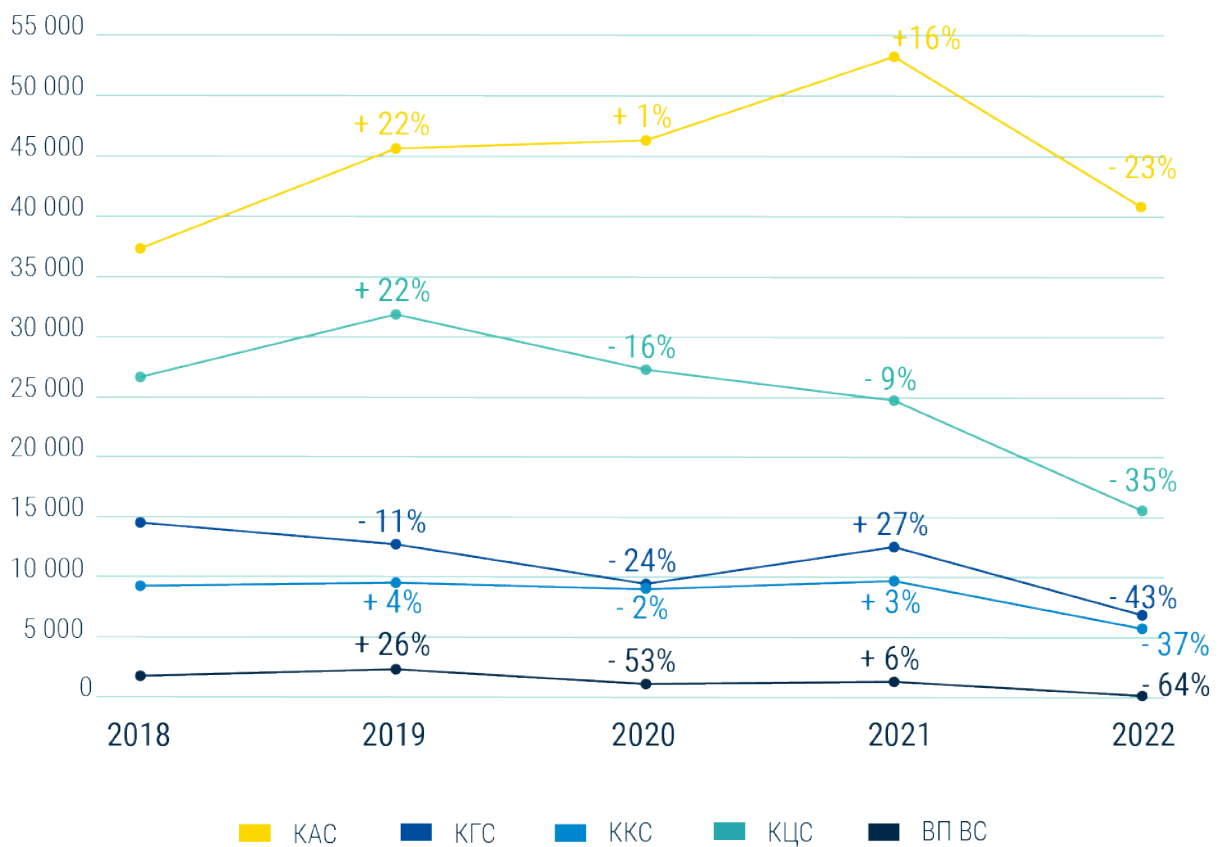
■ КАС
 ■ КГС
 ■ ККС
 ■ КЦС
 ■ ВП ВС

Розгляд справ і матеріалів за структурою ВС у 2018–2022 роках

Рік	Касаційний адміністративний суд	Касаційний цивільний суд	Касаційний господарський суд	Касаційний кримінальний суд	Велика Палата
2018	37 449	26 593	14 556	9 145	1 718
2019	45 570 ↑	32 378 ↑	12 914 ↓	9 556 ↑	2 163 ↑
2020	46 099 ↑	27 245 ↓	9 867 ↓	9 359 ↓	1 013 ↓
2021	53 254 ↑	24 918 ↓	12 504 ↑	9 622 ↑	1 069 ↑
2022	41 035 ↓	16 233 ↓	7 156 ↓	6 076 ↓	383 ↓

Динаміка розгляду справ і матеріалів за структурою ВС у 2018–2022 роках

Ключові рішення Верховного Суду

Рішення Великої Палати Верховного Суду

У 2022 році простежувалася тенденція, за якої більшість справ, розглянутих ВП ВС, – це справи, передані з підстав існування виключної правової проблеми, а також із підстав необхідності відступлення від сформованих раніше висновків Верховного Суду України, касаційних судів у складі Верховного Суду та Великої Палати ВС.

Загалом протягом року ВП ВС розглянула 33 справи, що містять виключну правову проблему, 45 справ, переданих для відступлення від висновків ВСУ та ВС, і 3 справи, у яких постало питання щодо юрисдикції спору.

Під час розгляду таких справ ВП ВС вирішила складні юридичні питання, що впродовж тривалого часу були найбільш проблемними й дискусійними в судовій практиці, та сформулювала важливі правові висновки щодо цих питань. Зокрема, це стосується наслідків встановлення в кредитному договорі комісії за обслуговування кредиту, порядку поділу спільного сумісного майна подружжя, можливості звільнення роботодавця від виплати заробітної плати внаслідок випадку або непереборної сили, відшкодування Державою Україна моральної шкоди, завданої смертю фізичної особи під час збройного конфлікту з РФ, допустимості даних висновку експерта як доказу, сумісності статусу фіктивного підприємства з легальною підприємницькою діяльністю тощо.

У постановах ВП ВС було вирішено і деякі питання процесуального права, серед іншого, щодо ставки судового збору в разі подання процесуальних документів через підсистему «Електронний суд», відшкодування судових витрат у разі закриття апеляційного провадження у зв'язку з відмовою від апеляційної скарги, змісту детального опису робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, тощо.

Також попри те, що кількість розглянутих ВП ВС у 2022 році справ, у яких порушується питання про вирішення юрисдикції спору, суттєво зменшилася, ВП ВС продовжувала напрацьовувати стабільну й послідовну практику щодо юрисдикційної належності окремих категорій спорів. Зокрема, сформовано системний підхід до визначення юрисдикції спорів про припинення повноважень керівника та/або членів виконавчого органу господарського товариства.

1. Рішення Суду Європейського Союзу належить розцінювати як таке, що дає змогу встановити зміст положень актів законодавства Європейського Союзу, зазначених у ст. 2 Закону України «Про ринок електричної енергії». Подібно до практики застосування рішень ЄСПЛ врахуванню підлягають принципи, що впливають із його рішень щодо схожих питань, навіть якщо вони стосуються інших держав

За обставинами справи № 910/9627/20, енергетична компанія, яка здійснювала експорт електроенергії, оскаржувала рішення національного енергорегулятора про стягнення з неї плати за експорт. Компанія вважала, що таке стягнення суперечило взятим Україною за Договором про заснування Енергетичного Співтовариства зобов'язанням, адже в ст. 41 цього Договору встановлено, що мита і кількісні обмеження імпорту й експорту енергопродуктів та матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, і всі заходи, що мають подібний результат, між Сторонами забороняються.

ВП ВС звернула увагу на те, що відповідно до ст. 94 Договору про заснування ЄС його інституції (до яких у розд. V Договору віднесено також Секретаріат Енергетичного Співтовариства) тлумачать будь-який термін чи інше поняття, використані в цьому Договорі, як такі, що походять із законодавства Європейського Співтовариства згідно з прецедентним правом Суду Європейського Союзу (Європейського Суду, як зазначено в ч. 11 ст. 2 Закону України «Про ринок електричної енергії») чи Суду першої інстанції Європейських Співтовариств (Загальний Суд – актуальна назва, наведена в ч. 11 ст. 2 Закону України «Про ринок електричної енергії»).

Закон України «Про ринок електричної енергії» покладає на суди обов'язок при застосуванні його норм враховувати рішення Суду ЄС (Європейського Суду, Загального Суду), прецедентне право якого також є обов'язковим для Секретаріату ЄС.

З огляду на викладене ВП ВС висувала, що рішення Суду ЄС належить розцінювати як таке, що дає змогу встановити зміст положень актів законодавства Європейського Союзу, зазначених у ст. 2 Закону України «Про ринок електричної енергії». Подібно до практики застосування рішень ЄСПЛ врахуванню підлягають принципи, що впливають із його рішень щодо схожих питань, навіть якщо вони стосуються інших держав.

ВП ВС вважає доводи скаржника про відсутність у судів першої та апеляційної інстанцій підстав для посилання на рішення Суду ЄС у справі «FENS vs Slovak Republic» як таке, що не є джерелом права, необґрунтованими, оскільки за змістом положень наведених вище норм законодавства відповідну релевантну практику Суду ЄС мають брати до уваги, у тому числі суди.

Постанова ВП ВС від 3 серпня 2022 року у справі № 910/9627/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105852859>.

2. Щодо сумісності статусу фіктивного підприємства з легальною підприємницькою діяльністю

У 2015 році Верховний Суд України напрацював правову позицію, відповідно до якої статус фіктивного, нелегального підприємства несумісний з легальною підприємницькою діяльністю, у зв'язку

із чим господарські операції таких підприємств не можуть бути легалізовані навіть за формального підтвердження документами бухгалтерського обліку.

На практиці такий підхід створював «преюдиції» невизнання податкових наслідків операцій із підприємствами з ознаками фіктивності, що чинило тиск на сумлінних платників податків – контрагентів такого підприємства.

ВП ВС вирішила відступити від такого правового висновку ВСУ, визначивши, що суб'єкт господарювання з ознаками фіктивності є правосуб'єктом, незважаючи на дефекти при його створенні чи мету діяльності.

Вирок щодо посадової особи контрагента за ст. 205 КК України (фіктивне підприємство), а також ухвала про звільнення особи від кримінальної відповідальності за цією статтею у зв'язку із закінченням строків давності не можуть створювати преюдицію для адміністративного суду в податковому спорі при встановленні реальності господарських операцій платника податків з таким контрагентом, якщо тільки суд кримінальної юрисдикції не встановив конкретних обставин щодо дій чи бездіяльності платника податків.

Такі вирок чи ухвалу суду за результатами розгляду кримінального провадження адміністративний суд має оцінювати разом із наданими первинними документами та обставинами щодо наявності первинних документів, правильності їх оформлення, можливості виконання (здійснення) спірних господарських операцій, їх зв'язку з господарською діяльністю платника податків і можливого використання придбаного товару (робіт, послуг) у подальшій діяльності.

ВП ВС наголосила, що якщо інша особа внесла до документа відомості щодо учасника господарської операції, який має дефекти правового статусу, то добросовісний платник податків, який скористався відповідним документом для підтвердження даних свого податкового обліку, не може зазнавати жодних негативних наслідків у тому разі, якщо були наявні інші обставини, зазначені в первинному документі, зокрема рух відповідних активів. При цьому має враховуватися реальна можливість платника податків пересвідчитися в тому, чи були достовірними відомості, що внесені до первинного документа його контрагентом.

Постанова ВП ВС від 7 липня 2022 року у справі № 160/3364/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105852864>.

3. Щодо допустимості даних висновку експерта як доказу, якщо експертизу призначено слідчим, який не входить до складу визначеної у кримінальному провадженні слідчої групи

Відповідно до обставин справи № 756/10060/17 засуджений звернувся з касаційною скаргою на вирок

суду, оскільки вважав, що наявними у справі доказами не доведено його винуватості у вчиненні інкримінованого злочину, а висновки місцевого суду ґрунтуються на припущеннях і недопустимих доказах. Зокрема, на його думку, недопустимим доказом є висновок судово-медичної експертизи трупа потерпілого, що проведена на підставі постанови слідчого, який не входив до визначеної групи слідчих.

Під час розгляду справи ВП ВС звернула увагу, що якщо проаналізувати ст. 87 КПК України, у якій встановлено критерії недопустимості засобів доказування, то з наведеного випливає, що в кожному з вищезазначених випадків простежується чіткий зв'язок правил допустимості доказів із фундаментальними правами та свободами людини, гарантованими Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та/або Конституцією України.

Вирішуючи питання про вплив порушень порядку проведення процесуальних дій на доказове значення отриманих у їх результаті відомостей, потрібно насамперед з'ясувати вплив цих порушень на ті чи інші конвенційні або конституційні права людини, зокрема встановити, наскільки процедурні недоліки «зруйнували» чи звузили ці права або ж обмежили особу в можливостях їх ефективного використання.

ВП ВС дійшла висновку, що суд може визнати дані висновку експертизи недопустимими доказами лише за умови, якщо призначення експертизи слідчим, який не входить до складу визначеної у кримінальному провадженні слідчої групи, призвело до порушення прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією або Конституцією України.

У разі визнання даних висновку експерта недопустимими доказами у зв'язку з призначенням експертизи таким слідчим суд у кожному випадку повинен аргументувати, які саме конвенційні чи конституційні права і свободи підозрюваного, обвинуваченого або інших осіб були знівельовані, звужені чи обмежені та в чому це виразилося.

Постанова ВП ВС від 31 серпня 2022 року у справі № 756/10060/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141457>.

4. Щодо наслідків встановлення у кредитному договорі комісії за обслуговування кредиту

У справі № 363/1834/17 ВП ВС досліджувала питання щодо дійсності (оспорюваності, нікчемності) умов про комісію за обслуговування кредиту в кредитних договорах, укладених до 13 січня 2006 року – дати набрання чинності статтями 11 і 18 Закону України «Про захист прав споживачів» у редакції Закону України від 1 грудня 2005 року № 3161-IV «Про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів»».

За результатами розгляду справи, ВП ВС дійшла висновку, що суд на підставі приписів ст. 55 Закону України «Про банки і банківську діяльність», ч. 1 ст. 21 Закону України «Про захист прав споживачів» у редакції, що діяла до набрання чинності Законом № 3161-IV, п. 6 ч. 1 ст. 3 та ч. 3 ст. 509 ЦК України може визнати недійсною умову про плату (комісію) за управління кредитом (обслуговування його), інші подібні платежі, встановлені в договорі про надання споживчого кредиту, укладеному до 13 січня 2006 року.

Окрім того, ВП ВС дійшла висновку щодо ефективності вимоги про зобов'язання банку перерахувати кредитну заборгованість.

Боржник може вимагати належного розрахунку заборгованості, а кредитор повинен виконати такий обов'язок (п. 5 ч. 1 ст. 16 ЦК України) задля задоволення інтересу боржника в юридичній визначеності.

Задоволення вимоги боржника зобов'язати кредитора перерахувати заборгованість за договором (аналогічно, як і списати якусь її частину, якої стосується спір) може бути способом захисту права боржника на мирне володіння майном. Якщо він не має наміру сплачувати борг, тому що не згоден із визначеним кредитором розміром, а кредитор на вимогу боржника суму заборгованості не перераховує та не звертається до суду за її стягненням, то боржник надалі одержуватиме від кредитора вимоги про сплату боргу в розмірі, визначеному кредитором, із яким боржник не погоджується. Це може провокувати останнього помилково, всупереч волі сплатити суму боргу.

Постанова ВП ВС від 13 липня 2022 року у справі № 363/1834/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105852863>.

Також у справі № 496/3134/19 ВП ВС вирішувала питання щодо наслідків встановлення в кредитному договорі комісії за обслуговування кредиту, яка включає плату за надання інформації про стан кредиту, у правовідносинах, що склалися після 10 червня 2017 року, згідно із Законом України «Про споживче кредитування».

Цим Законом безпосередньо передбачено право банку встановлювати в кредитному договорі комісію за обслуговування кредиту.

Водночас Закон України «Про споживче кредитування» розмежовує оплатність та безоплатність надання інформації про кредит залежно від періодичності звернення споживача із запитом щодо надання такої інформації.

Відповідно до частин 1 та 2 ст. 11 Закону України «Про споживче кредитування» після укладення договору про споживчий кредит кредитодавець на вимогу споживача, але не частіше від одного разу на місяць, у порядку й на умовах, передбачених договором про споживчий кредит, безоплатно повідомляє йому інформацію про поточний розмір його заборгованості, розмір суми кредиту, повернутої кредитодавцю, надає виписку з рахунку / рахунків (за їх наявності) щодо погашення заборгованості, зокрема інформацію про платежі за цим договором, які сплачені, які належить

сплатити, дати сплати або періоди в часі та умови сплати таких сум (за можливості зазначення таких умов у виписці), іншу інформацію, надання якої передбачено цим Законом, іншими актами законодавства, а також договором про споживчий кредит.

З огляду на викладене ВП ВС дійшла висновку, що комісія за обслуговування кредитної заборгованості може включати плату за надання інформації про стан кредиту, яку споживач вимагає частіше від одного разу на місяць.

Умова договору про споживчий кредит, укладеного після набуття чинності Законом України «Про споживче кредитування» (10 червня 2017 року), щодо оплатності інформації про стан кредитної заборгованості, яку споживач вимагає один раз на місяць, є нікчемною відповідно до частин 1 та 2 ст. 11, ч. 5 ст. 12 цього Закону.

Постанова ВП ВС від 13 липня 2022 року у справі № 496/3134/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105423479>.

5. Щодо порядку відшкодування судових витрат у разі закриття апеляційного провадження у зв'язку з відмовою особи, яка подала апеляційну скаргу

Відповідно до обставин справи № 357/380/20 позивач звернувся до апеляційного суду із заявою про стягнення з відповідача витрат на професійну правничу допомогу у зв'язку з тим, що відповідач відмовився від своєї скарги і суд закрив апеляційне провадження.

Апеляційний суд залишив таку заяву без задоволення, посилаючись на те, що аналіз ст. 270 ЦПК України дає підстави для висновку, що додаткове рішення може бути ухвалене судом лише після ухвалення рішення. Нормами ЦПК України не передбачено ухвалення додаткового рішення судом, який постановив ухвалу про закриття апеляційного провадження.

Вирішуючи спір, ВП ВС звернула увагу, що і в разі закриття апеляційного провадження мають бути враховані судові витрати, які понесли інші учасники справи у зв'язку зі зверненням з апеляційною скаргою та відкриттям апеляційного провадження.

У такому випадку апеляційний суд не має необхідності обґрунтовувати добросовісність чи недобросовісність особи, яка подала апеляційну скаргу, оскільки така особа реалізує своє право на апеляційний перегляд судового рішення, однак самостійно прийняла рішення в межах принципу диспозитивності про відмову від апеляційної скарги, усвідомлюючи наслідки такої відмови, а саме згідно із ч. 5 ст. 364 ЦПК України – унеможливлення для цієї особи апеляційного перегляду судового рішення.

Отже, у разі закриття апеляційного провадження у зв'язку з відмовою особи, яка подала апеляційну скаргу, від такої скарги унеможливується повторне звернення

цієї особи з апеляційною скаргою на оскарження судового рішення, однак інші учасники справи, які добросовісно реагували на відкриття апеляційного провадження поданням відзиву на апеляційну скаргу, понесли судові витрати, оскільки в цьому випадку звернулися за правничою допомогою до адвоката (ст. 15 ЦПК України), а отже могли розраховувати на відшкодування вказаних витрат у разі відмови в задоволенні апеляційної скарги. Однак такий самий за своїми наслідками результат вони б отримали і в разі закриття апеляційного провадження, оскільки судові рішення, ухвалені судом першої інстанції по суті спору, залишається без змін.

Також ВП ВС зауважила, що те, що нормами ЦПК України не передбачено ухвалення додаткового рішення судом, який постановив ухвалу про закриття апеляційного провадження, не є підставою для відмови в задоволенні вимоги сторони про відшкодування понесених нею судових витрат.

Постанова ВП ВС від 8 червня 2022 року у справі № 357/380/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104769594>.

6. Щодо механізму відшкодування шкоди, завданій за наслідками ДТП, у разі пропуску потерпілим річного строку звернення до страхової компанії

У справі № 147/66/17 ВП ВС вирішувала питання щодо можливості відшкодування шкоди, завданій за наслідками ДТП, та стосовно особи, яка зобов'язана

відшкодувати таку шкоду в разі пропуску потерпілим річного строку звернення до страхової компанії.

Розглядаючи спір, ВП ВС зауважила, що Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» визначає наслідком пропуску потерпілою особою річного строку подання заяви до страховика про страхове відшкодування право страховика на відмову у виплаті регламентних виплат.

Сплив строку, протягом якого потерпіла особа може реалізувати своє регулятивне суб'єктивне право (у цьому випадку – протягом одного року) за рахунок страховика (страхової компанії), призводить до неможливості отримання страхового відшкодування від особи, що застрахувала відповідальність винної в ДТП особи в позасудовому порядку. Однак законодавством не передбачено в цьому випадку припинення права на відшкодування шкоди взагалі, ані в повному обсязі, ані в обсязі страхового відшкодування.

Крім того, немає підстав вважати, що річний строк звернення із заявою про виплату страхового відшкодування є спеціальним строком позовної давності, передбаченим ст. 258 ЦК України, оскільки це суперечить змісту зазначеної норми, яка не передбачає встановлення спеціальної позовної давності в інших випадках, ніж випадки, передбачені в цій нормі.

З огляду на те, що пропуск річного строку звернення із заявою до страховика (страхової компанії) не зазначений у законодавстві (ст. 12 ЦК України) як підстава для припинення матеріального права, цей строк не може бути розцінений як преклюзивний і такий, що припиняє існуюче право на отримання відшкодування шкоди в розмірі регламентних виплат взагалі.

Отже, аналізуючи зазначене законодавство в сукупності із загальними принципами цивільного права, як-от добросовісність поведінки та спрямованість на відновлення порушеного права, ВП ВС дійшла висновку, що у випадку, якщо потерпіла особа звернеться до страховика (страхової компанії) за відшкодуванням шкоди з пропуском встановленого річного строку, однак доведе, що здійснила розумні заходи для отримання відшкодування за рахунок страховика та пропустила строк через незалежні від неї причини, вона має право на відшкодування шкоди в межах страхової суми за рахунок страховика (страхової компанії) винної у спричиненні шкоди особи, у тому числі в судовому порядку.

Постанова ВП ВС від 14 грудня 2021 року у справі № 147/66/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102892553>.

7. Щодо можливості нового іпотекодержателя отримати дублікат договору іпотеки від нотаріуса (у правовідносинах, що виникли до 8 серпня 2020 року)

Відповідно до обставин справи № 210/2257/19 позивач став новим кредитором у зобов'язанні за договором іпотеки внаслідок укладення з банком як первісним кредитором договору про відступлення (купівлі-продажу) прав вимоги за кредитним договором і договором іпотеки.

Внаслідок втрати оригіналу договору іпотеки позивач звернувся до нотаріуса із заявою про видачу дублікату цього договору, а у відповідь отримав лист із відмовою, мотивованою тим, що, за змістом статей 8 і 53 Закону України «Про нотаріат» у редакції, чинній на той час, новий кредитор не належить до числа осіб, які мають право на отримання дубліката нотаріально посвідченого договору.

Вирішуючи спір, ВП ВС зауважила, що тлумачення відповідних приписів статей 8 і 53 Закону України «Про нотаріат» (у редакції, яка діяла до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України "Про нотаріат" щодо усунення законодавчих колізій та прогалин» 8 серпня 2020 року), за якого після заміни в основному та забезпечувальному зобов'язаннях первісного кредитора (банку) на нового кредитора останній позбавлений права отримати від нотаріуса дублікат договору іпотеки, є обмежувальним (звужувальним). Це тлумачення може унеможливити задоволення новим кредитором його вимог за відповідним договором.

За змістом першого речення ч. 7 ст. 8, ч. 1 ст. 53 Закону України «Про нотаріат» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, нотаріус видає дублікат нотаріально посвідченого документа двом групам осіб: 1) за дорученням яких вчинена нотаріальна дія; 2) щодо яких вчинена така дія.

Позивач як новий кредитор не належить до числа осіб, за дорученням яких посвідчений договір іпотеки, тому що нотаріус вчинив таку дію за дорученням первісного кредитора (банку) та іпотекодавців.

Водночас нотаріальну дію з посвідчення договору нотаріус вчиняє щодо сторін у зобов'язанні, тобто стосовно кредитора і боржника. Заміна в цьому зобов'язанні первісних кредитора та/чи боржника означає, що посвідчення договору вчинене і стосовно нових кредитора та/чи боржника, які є сторонами у відповідному зобов'язанні за цим договором.

Таким чином, ВП ВС дійшла висновку, що право на отримання такого дубліката має новий іпотекодержатель, який у встановленому порядку замінив первісного в зобов'язанні за договором іпотеки. Обставини заміни сторони в зобов'язанні, зокрема переходу права іпотекодержателя від первісного до нового, потрібно встановлювати в конкретній справі на підставі належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів.

Постанова ВП ВС від 26 жовтня 2022 року у справі № 210/2257/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107105869>.

8. Щодо механізму відшкодування Державою Україна моральної шкоди, завданої смертю фізичної особи під час збройного конфлікту з РФ

У справі № 635/6172/17 на тимчасово окупованій території України в період проведення АТО загинула жінка. Обставини її загибелі достеменно не відомі.

Син загиблої звернувся до суду з позовом до Держави Україна про відшкодування моральної шкоди, завданої «терористичним актом, що призвів до загибелі матері», та притягнення відповідача до відповідальності за порушення ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

ВП ВС погодилася з тим, що на правовідносини стосовно відшкодування шкоди, завданої порушенням права на життя, ст. 2 Конвенції поширюється. Однак у цій справі проблема полягає в тому, щоб установити, чи перебувала мати позивача під юрисдикцією Держави Україна в сенсі ст. 1 Конвенції та чи порушила Держави Україна певні обов'язки з тих, які впливають із вказаної статті.

Самі собою факти загибелі людей на підконтрольній державі території, тобто на тій, на якій вона здійснює юрисдикцію в сенсі ст. 1 Конвенції (зокрема в межах її кордонів у періоди проведення АТО, Операції об'єднаних сил), не означають автоматичне

порушення гарантій права на життя за ст. 2 Конвенції. Тим більше не означає таке автоматичне порушення і загибель людей на території, яку держава в межах її кордонів із незалежних від неї причин не контролює (тобто на тій, на якій вона не здійснює юрисдикцію в сенсі ст. 1 Конвенції).

Згідно з Конвенцією держава-учасниця несе відповідальність лише за власні дії чи бездіяльність щодо виконання негативних і позитивних (матеріальних, процесуальних) обов'язків із гарантування конвенційних прав кожному, хто перебуває під її юрисдикцією. Якщо держава поширювала свою юрисдикцію на відповідну територію, де сталося стверджуване порушення права, то обставини (факти) невиконання чи неналежного виконання державою в конкретній ситуації певного з наведених обов'язків для притягнення її до відповідальності на підставі Конвенції та протоколів до неї треба чітко встановити.

ВП ВС дійшла висновку, що в кожному випадку звернення з позовом про відшкодування Державою Україна шкоди (майнової, моральної), завданої терористичними актами в періоді проведення АТО, ООС, суди мають з'ясувати: а) підстави позову (обставини, якими обґрунтована позовна вимога); б) чи мала Держава Україна в сенсі ст. 1 Конвенції юрисдикцію щодо гарантування прав і свобод на тій території, на якій, за твердженням позивача, відбулося порушення; в) якщо мала юрисдикцію, то чи виконала конвенційні обов'язки з такого гарантування (якщо мало місце невиконання або неналежне виконання конкретного обов'язку, то в чому воно полягало, якими були наслідки цього та причинно-наслідковий зв'язок між ними і невиконанням або неналежним виконанням відповідного обов'язку); г) чи є підтвердження всіх цих фактів (належні, допустимі, достовірні та достатні докази).

Постанова ВП ВС від 12 травня 2022 року у справі № 635/6172/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104728593>.

9. Щодо розміру ставки судового збору в разі подання процесуальних документів через підсистему «Електронний суд»

Відповідно до обставин справи № 916/228/22 позивач подав позовну заяву через підсистему «Електронний суд».

Ухвалою суду першої інстанції позовну заяву залишено без руху, а згодом повернуто позивачеві, оскільки норма ч. 3 ст. 4 Закону України «Про судовий збір», на яку посилається позивач та яка передбачає застосування коефіцієнта 0,8 для пониження відповідного розміру ставки судового збору в разі подання позову в електронній формі, не набрала чинності в порядку, встановленому законом.

Вирішуючи спір, ВП ВС зауважила, що в оголошенні Вищої ради правосуддя про створення та забезпечення функціонування трьох підсистем (модулів) ЄСІТС («Електронний кабінет», «Електронний суд» і підсистеми відеоконференцзв'язку), опублікованому 4 вересня 2021 року в газеті «Голос України» № 168, немає посилань на введення в дію положень Закону України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» у частині змін стосовно включення у ст. 4 Закону України «Про судовий збір» ч. 3 щодо застосування понижуючого коефіцієнта при поданні до суду документів в електронній формі.

Водночас порядок набрання чинності наведеним положенням був передбачений у самому Законі № 2147-VIII, що пов'язується із днем початку функціонування підсистеми (модуля) ЄСІТС, яка забезпечує функціонування процедури реєстрації, автентифікації та доступу осіб до функціонуючих підсистем (модулів) ЄСІТС («Електронний кабінет»).

На офіційному сайті Верховної Ради України опублікована редакція Закону України «Про судовий збір» з урахуванням змін, внесених Законом № 2147-VIII, у тому числі щодо доповнення ч. 3 ст. 4, яка має статус чинної із 4 жовтня 2021 року.

З огляду на викладене ВП ВС дійшла висновку, що особи, які після 4 жовтня 2021 року подають до суду документи в електронній формі з використанням підсистеми «Електронний суд», мають правомірні очікування, що розмір судового збору, який підлягає сплаті ними, у такому разі буде розрахований із застосуванням понижуючого коефіцієнта в розмірі 0,8, визначеному ч. 3 ст. 4 Закону України «Про судовий збір».

Постанова ВП ВС від 16 листопада 2022 року у справі № 916/228/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108086905>.

10. Щодо ефективного способу захисту прав стягувача в разі ухвалення виконавцем постанови про закінчення виконавчого провадження

У справі № 910/7310/20 ОСББ звернулося до суду зі скаргою на дії (бездіяльність) державного виконавця, в якій просило скасувати постанову про закінчення виконавчого провадження.

Відмовляючи в задоволенні скарги в частині скасування постанови, суд апеляційної інстанції виходив, зокрема, з того, що вимоги ОСББ не відповідають способу захисту, визначеному ч. 2 ст. 343 ГПК України, якою передбачено, що в разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність

неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

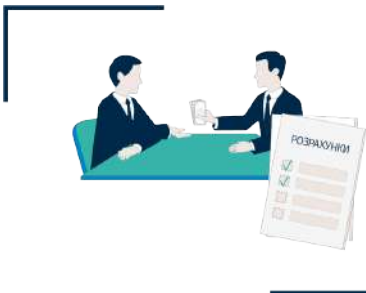
Переглядаючи справу в касаційному порядку, ВП ВС звернула увагу, що відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 40 Закону України «Про виконавче провадження» наслідком закінчення виконавчого провадження є те, що виконавче провадження, щодо якого винесено постанову про його закінчення, не може бути розпочате знову, крім випадків, передбачених цим Законом.

Водночас у Законі України «Про виконавче провадження» передбачено можливість відновлення виконавчого провадження. Так, згідно із ч. 1 ст. 41 цього Закону в разі якщо постанова виконавця про закінчення виконавчого провадження або повернення виконавчого документа стягувачу визнана судом незаконною чи скасована в установленому законом порядку, виконавче провадження підлягає відновленню за постановою виконавця не пізніше наступного робочого дня з дня одержання виконавцем відповідного рішення.

З огляду на викладене ВП ВС висувала, що постанову про закінчення виконавчого провадження, яка ухвалена без урахування вимог закону, можна оскаржити в судовому порядку, а відновлення відповідних прав скаржника може бути ефективно здійснене в разі задоволення скарги та скасування такої постанови.

Таким чином, у цій ситуації ефективним засобом, здатним відновити право стягувача на примусове виконання остаточного судового рішення, є скасування постанови, оскільки після її скасування виконавче провадження в силу ч. 1 ст. 41 Закону України «Про виконавче провадження» підлягає відновленню за постановою виконавця не пізніше наступного робочого дня з дня одержання виконавцем відповідного судового рішення.

Постанова ВП ВС від 16 листопада 2022 року у справі № 910/7310/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108086904>.

11. Щодо змісту детального опису робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, якщо договором про надання правничої допомоги передбачено фіксовану вартість таких робіт / послуг

У справі № 922/1964/21 ВП ВС досліджувала питання компенсації витрат на правову допомогу в разі укладення стороною з адвокатом договору, що передбачає фіксований розмір гонорару, а саме: необхідність подання стороною, на користь якої ухвалено судове рішення, розрахунку (детального опису робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат часу по кожному з виду робіт, необхідних для надання правничої допомоги).

Розглядаючи спір, ВП ВС звернула увагу, що в ч. 3 ст. 126 ГПК України встановлено, що для визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги.

Водночас положення ст. 126 ГПК України конкретного складу відомостей, що мають бути зазначені в детальному описі робіт (наданих послуг), не визначають, обмежувачись лише посиланням на те, що відповідний опис має бути детальним.

Тому, враховуючи принципи рівності та справедливості, правової визначеності, ясності й недвозначності правової норми як складові принципу верховенства права, визначення необхідного і достатнього ступеня деталізації опису робіт у цьому випадку є виключною прерогативою учасника справи, що подає такий опис.

Учасник справи повинен деталізувати відповідний опис лише тією мірою, якою досягається його функціональне призначення – визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу з метою розподілу судових витрат. Надмірний формалізм при оцінці такого опису на предмет його деталізації, за відсутності визначених процесуальним законом чітких критеріїв оцінки, може призвести до порушення принципу верховенства права.

У випадку встановленого договором фіксованого розміру гонорару сторона може доводити неспівмірність витрат у тому числі, але не виключно, без зазначення в детальному описі робіт (наданих послуг) відомостей про витрати часу на надання правничої допомоги. Зокрема, посилаючись на неспівмірність суми фіксованого гонорару зі складністю справи, ціною позову, обсягом матеріалів у справі, кількістю підготовлених процесуальних документів, кількістю засідань, тривалістю розгляду справи судом тощо.

Постанова ВП ВС від 16 листопада 2022 року у справі № 922/1964/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107706741>.

12. Щодо порядку поділу неподільної речі, яка є спільною сумісною власністю колишнього подружжя

У справі № 209/3085/20 позивачка ініціювала розірвання шлюбу з відповідачем та звернулася з позовом до нього про поділ набутого ними під час шлюбу автомобіля. Оскільки об'єктом поділу є неподільна річ, просила, зокрема, визнати право власності на автомобіль за відповідачем, за яким він зареєстрований, а їй сплатити грошову компенсацію замість її частки у праві спільної сумісної власності на цю річ.

Апеляційний суд відмовив у задоволенні позову, оскільки вважав, що поділ автомобіля є неможливим без згоди відповідача на викуп у позивачки її частки

в спільному майні подружжя та без внесення ним на депозитний рахунок суду відповідної суми.

Вирішуючи спір, ВП ВС звернула увагу, що приписи частин 4 та 5 ст. 71 СК України і ст. 365 ЦК України з урахуванням принципу розумності (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України) треба розуміти так: а) правила про необхідність попереднього внесення коштів на депозитний рахунок суду стосуються тих випадків, коли позивач (один із подружжя чи колишній чоловік, колишня дружина) згідно зі ст. 365 ЦК України заявив вимогу про припинення права відповідача на частку в спільній власності (такі кошти забезпечують отримання відповідачем грошової компенсації); б) якщо позивач (один із подружжя чи колишній чоловік, колишня дружина) таку вимогу не заявив (а вимагає, наприклад, поділити неподільну річ шляхом виділення її у власність відповідача та стягнення з нього грошової компенсації замість частки позивача у праві спільної сумісної власності на цю річ), то підстави для внесення ним відповідної суми коштів на депозитний рахунок суду відсутні.

Інакше кажучи, вимога позивача про стягнення з відповідача грошової компенсації замість частки позивача у праві спільної сумісної власності на майно подружжя не породжує обов'язку відповідача попередньо внести відповідну суму на депозитний рахунок суду.

Окрім того, ВП ВС зазначила, що у спірних правовідносинах відповідач не втрачає права власності на неподільну річ, а стає її одноосібним власником. Тому можлива відсутність у нього коштів для одномоментної виплати компенсації позивачеві не є ознакою надмірності тягара з такої виплати.

Постанова ВП ВС від 8 лютого 2022 року у справі № 209/3085/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105325146>.

13. Виплата заробітної плати працівнику є обов'язком роботодавця, а не відповідальністю в розумінні ст. 617 ЦК України, від якої роботодавець може бути звільнений унаслідок випадку або непереборної сили

У справі № 905/857/19 ВП ВС вирішувала питання наявності підстав для стягнення на користь колишнього працівника з відповідача-роботодавця (виробничі потужності якого розміщені на території проведення АТО) несплаченої заробітної плати.

ВП ВС звернула увагу, що нормами трудового законодавства не передбачено підстав для звільнення роботодавця від виплати працівникові заробітної плати в разі наявності обставин непереборної сили.

Положення ЦК України мають застосовуватися субсидіарно для врегулювання трудових відносин.

Частиною 1 ст. 617 ЦК України передбачено, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили.

Водночас виплата заробітної плати працівнику – це обов'язок роботодавця. Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку роботодавець повинен заплатити працівникові за працю, яку виконано чи має бути виконано. Обов'язок роботодавця виплатити працівнику заробітну плату не є відповідальністю в розумінні ст. 617 ЦК України, від якої роботодавець може бути звільнений унаслідок випадку або непереборної сили.

Отже, положення ч. 1 ст. 617 ЦК України не можуть бути підставою для звільнення роботодавця від обов'язку виплатити працівнику невикладену заробітну плату.

Постанова ВП ВС від 26 жовтня 2022 року у справі № 905/857/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107219912>.

14. Щодо юрисдикції спору за позовом НАЗК про припинення дії контракту, укладеного АТ «НАК «Нафтогаз України» з головою правління АТ «НАК «Нафтогаз України»

У справі № 761/25659/21 НАЗК в порядку цивільного судочинства звернулося з позовом про припинення контракту між відповідачем як головою правління та АТ «НАК «Нафтогаз України» (Компанія). НАЗК зазначило, що оскільки відповідач, виконуючи обов'язки Міністра енергетики України, безпосередньо брав участь у підготовці рішень щодо діяльності АТ «НАК «Нафтогаз України», яке є юридичною особою приватного права, йому заборонено протягом року до дня припинення виконання функцій держави укладати трудові договори (контракти) із цією юридичною особою. Такі обставини є підставою для припинення вказаного контракту відповідно до ч. 2 ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції» та п. 7-1 ч. 1 ст. 36 КЗпП України.

Суди попередніх інстанцій відмовили у відкритті провадження у справі, роз'яснивши, що вказані позовні вимоги необхідно розглядати в порядку адміністративного судочинства.

ВП ВС не погодилася з такими висновками й зазначила, що в цій ситуації НАЗК не наділене законодавчими повноваженнями здійснювати прямий безпосередній вплив на учасників правовідносин (наприклад, власним рішенням вплинути на припинення цих правовідносин, визнати недійсним договір, накласти санкції

тощо), між якими укладений трудовий договір (контракт), і звертається до суду для припинення вказаного контракту як такого, що порушує встановлені антикорупційним законодавством обмеження. Таким чином, у спірних правовідносинах НАЗК не здійснює публічно-владних управлінських функцій, а отже не може визнаватися суб'єктом владних повноважень.

Вимога, яку заявило НАЗК, належить до юрисдикції господарського суду. Повноваження НАЗК на звернення з позовною заявою про припинення трудового договору (контракту) є повноваженням звертатися до суду в інтересах інших осіб (ч. 3 ст. 4, ч. 3 ст. 41 ГПК України).

Відповідно до Статуту АТ «НАК "Нафтогаз України"» тип Компанії – приватне акціонерне товариство. Засновником та єдиним акціонером Компанії є держава. Функції з управління корпоративними правами держави у статутному капіталі Компанії виконує КМУ.

У цій справі КМУ видав розпорядження про призначення відповідача першим заступником Міністра енергетики України та розпорядження про звільнення із цієї посади. Також КМУ як орган, який від імені засновника та єдиного акціонера Компанії управляє нею, вирішив обрати та призначити відповідача головою правління Компанії строком на один рік. Отже, держава як єдиний засновник і акціонер Компанії спершу визначила управителем останньої КМУ, який від імені держави обрав та призначив голову виконавчого органу Компанії.

ВП ВС звернула увагу, що повноваження голови правління акціонерного товариства можуть бути визначені не тільки в контракті, а й у законі.

З огляду на положення ч. 2 ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції» та п. 7-1 ч. 1 ст. 36 КЗпП України повноваження правління акціонерного товариства можуть бути припинені на підставі рішення суду за позовом НАЗК про припинення трудового договору (контракту) через порушення обмежень, визначених у ч. 1 ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції».

НАЗК, виконуючи повноваження, визначені законом, звернулося до суду з позовом до Компанії, її управителя (КМУ) і голови правління про припинення з останнім контракту. Позовна вимога НАЗК спрямована на припинення повноважень голови правління Компанії, обраного та призначеного державою в особі управителя Компанії – КМУ.

Отже, цей спір пов'язаний з діяльністю Компанії й управлінням нею.

Також ВП ВС зазначила, що звернення до суду для припинення трудового договору (контракту) у випадках, якщо він укладений з порушенням обмежень, є складовою цілісного механізму запобігання корупційним правопорушенням, передбаченого ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції», тому доцільним є зберігати єдину юрисдикційну належність спорів про припинення повноважень керівника та/або

членів виконавчого органу господарського товариства для формування стабільної і послідовної судової практики щодо належності таких спорів до господарської юрисдикції.

Таким чином, оскільки суди попередніх інстанцій зробили помилковий висновок про адміністративну юрисдикцію спору, ВП ВС вважає за необхідне змінити такі судові рішення та роз'яснити позивачеві, що з указаною вимогою необхідно звертатися в порядку господарського судочинства.

Постанова ВП ВС від 9 листопада 2022 року у справі № 761/25659/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108086911>.

Аналогічний висновок щодо господарської юрисдикції спорів про припинення повноважень керівника та/або членів виконавчого органу господарського товариства ВП ВС зробила в постанові від 14 грудня 2022 року у справі № 201/909/20.

Відповідно до обставин справи голова правління АТ «КБ "Приватбанк"» у порядку цивільного судочинства звернувся з позовом про визнання незаконним та скасування рішення первинної профспілкової організації АТ «КБ "Приватбанк"» щодо направлення наглядовій раді банку письмової вимоги про розірвання трудового договору (звільнення) з головою правління в порядку ст. 33 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» і ст. 45 КЗпП України.

ВП ВС дійшла висновку, що цей спір пов'язаний з діяльністю банку й управлінням ним і підлягає розгляду в порядку господарського судочинства. Наслідки його вирішення можуть впливати на трудові правовідносини з головою правління АТ «КБ "Приватбанк"», що не змінює корпоративного характеру такого спору.

Постанова ВП ВС від 14 грудня 2022 року у справі № 201/909/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108226056>.

Рішення Верховного Суду (адміністративна юрисдикція)

У 2022 році Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду здійснив розгляд справ як суд першої інстанції та перегляд справ як суд апеляційної і касаційної інстанцій, забезпечуючи єдність судової практики у справах адміністративної юрисдикції, а також сформулював нові правові висновки у спорах, зумовлених воєнним станом в Україні.

У справах щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів значної актуальності набули спори, пов'язані, зокрема, з трансфертним ціноутворенням, застосуванням принципу стабільності в балансі з принципами загальності оподаткування, фіскальної достатності й соціальної справедливості стосовно грошових зобов'язань із рентної плати за користування надрами для видобування природного газу, звільненням від сплати єдиного соціального внеску пенсіонерів, що є громадянами інших держав та отримують пенсію згідно з іноземним законодавством, оподаткуванням на тимчасово окупованих територіях і обліковою політикою щодо мобілізованих осіб. Вирішуючи такі спори, КАС ВС сформулював низку нових правових позицій про оподаткування доходу, який отримує мобілізована особа, звільнення платника від відповідальності за неналежне виконання зобов'язань щодо сплати податку під час ведення діяльності через відокремлений або інший структурний підрозділ юридичної особи, що розташована в зоні проведення АТО та/або здійснення заходів із забезпечення проведення ООС, оподаткування об'єктів нерухомості, які розташовані на тимчасово окупованій території та/або території населених пунктів на лінії зіткнення, визначення статусу суб'єкта вільної економічної зони «Крим».

Важливими були спори, зокрема, стосовно прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з неї, виконавчого провадження тощо у справах щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян. Розглядаючи такі справи, КАС ВС сформулював нові правові позиції, які стосуються, серед іншого, неможливості стягнення з боржників виконавчого збору й основної винагороди за виконання того самого виконавчого документа, застосування строків звернення до суду у справах щодо невиконання обов'язків з виплати грошового забезпечення і заробітної плати, непідсудності судам спорів про оскарження видачі повістки про виклик до територіального центру комплектування та соціальної підтримки, відсутності прямої законодавчої вимоги до проведення опитування, заповнення форми оцінки ризиків вчинення домашнього насильства і винесення термінового заборонного припису тією самою уповноваженою особою.

У справах про захист соціальних прав актуальними були спори, зокрема, щодо пенсійного забезпечення, соціального захисту громадян тощо. У цих спорах КАС ВС сформулював низку нових правових позицій, у тому числі, стосовно обов'язку військової частини після переміщення військовослужбовця на нове місце служби проводити перевірку вислуги років для виплати відповідної надбавки, забезпечення права осіб з інвалідністю на нарахування і виплату компенсації на транспортне

обслуговування в належному розмірі, права особи на отримання одноразової грошової допомоги внаслідок отримання інвалідності, встановленої поза межами визначеного законодавством тримісячного терміну, наявності в дитини, народженої в результаті штучного запліднення, що відбулося після спливу 10 місяців після смерті батьків (одного з батьків), які є годувальниками, права на отримання пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

I. Правові позиції щодо застосування законодавства про податки, збори та інші обов'язкові платежі

1. Щодо визначення статусу суб'єкта вільної економічної зони «Крим»

У справі № 320/5804/18 позивач оскаржив висновки контролюючого органу, зокрема, про порушення строків зарахування валютної виручки за операціями експорту товарів згідно з договором із контрагентом-нерезидентом. Платник зазначив, що контрагент є особою з місцезнаходженням на території ВЕЗ «Крим», а тому відповідно до п. 9.4 ст. 9 Закону України від 12 серпня 2014 року № 1636-VII «Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» на операції позивача із цим контрагентом, а також на розрахунки за такими операціями не поширюються норми Закону України від 23 вересня 1994 року № 185/94-ВР «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті».

КАС ВС зауважив, що застереження в п. 9.4 ст. 9 Закону № 1636-VII щодо непоширення на розрахунки за операціями резидентів України норм Закону № 185/94-ВР обумовлене здійсненням відповідних операцій з особами, місцезнаходженням яких є територія ВЕЗ «Крим».

Юридичні особи, фізичні особи – підприємці та фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність, місцезнаходженням (місцем проживання) яких є така територія, мають право здійснювати господарську діяльність лише після зміни їхньої податкової адреси на іншу, на території України.

Постанова КАС ВС від 26 жовтня 2022 року у справі № 320/5804/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107010231>.

2. Щодо оподаткування доходу, який отримує мобілізована особа

У справі № 808/2467/17 позивач нараховував заробіток працівникові, призваному на військову службу під час мобілізації. За результатами перевірки позивача контролюючий орган постановив податкове повідомлення-рішення, яким, зокрема, збільшив підприємству грошове зобов'язання з податку на доходи фізичних осіб та військового збору. Контролюючий орган вважав, що платник, як податковий

агент, був зобов'язаний нарахувати й утримати податок з доходів фізичних осіб і військовий збір при виплаті заробітної плати працівникові.

За результатами касаційного перегляду справи КАС ВС зазначив, що згідно з п. 3 Порядку виплати компенсації за 2014–2015 роки підприємствам, установам, організаціям, фермерським господарствам, сільськогосподарським виробничим кооперативам незалежно від підпорядкування і форми власності та фізичним особам – підприємцям у межах середнього заробітку працівників, призваних на строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятих на військову службу за контрактом у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці, оголошення рішення про проведення мобілізації та (або) введення воєнного стану, а також працівникам, які були призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період та які підлягають звільненню з військової служби у зв'язку з оголошенням демобілізації, але продовжують військову службу у зв'язку з прийняттям на військову службу за контрактом, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 105 (у редакції на час виникнення спірних правовідносин), бюджетні кошти спрямовуються підприємствам, установам, організаціям на компенсацію витрат на виплату середнього заробітку працівникам, які працювали на таких підприємствах, в установах, організаціях на час призову на військову службу.

Працівникам, призваним на строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, компенсація з бюджету середнього заробітку виплачується на строк до закінчення особливого періоду або до дня фактичної демобілізації. Працівникам, які були призвані під час мобілізації, на особливий період та які підлягають звільненню з військової служби у зв'язку з оголошенням демобілізації, але продовжують військову службу за контрактом, компенсація з бюджету середнього заробітку виплачується не довше ніж на строк укладеного контракту.

Отже, працівникам, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, окрім інших, установлених державою, гарантій, компенсується з бюджету середній заробіток. Правовою природою доходу, який отримує мобілізована особа, є компенсаційні виплати з державного бюджету.

Проаналізувавши положення ПК України, КАС ВС дійшов висновку, що виплати, які отримує мобілізована особа, не включаються до загального оподаткованого доходу такої особи, у зв'язку із чим у роботодавця, як податкового агента щодо свого працівника, немає обов'язку нараховувати й утримувати податок з доходів фізичних осіб із таких виплат.

Постанова КАС ВС від 15 лютого 2022 року у справі № 808/2467/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103313791>.

3. Щодо звільнення платника від відповідальності за неналежне виконання зобов'язань щодо сплати податку під час ведення діяльності через відокремлений або інший структурний підрозділ юридичної особи, що розташований у зоні проведення АТО та/або здійснення заходів із забезпечення проведення ООС

У справі № 280/928/20, оскаржуючи податкове повідомлення-рішення контролюючого органу про накладення штрафу, позивач указував, що був розташований на тимчасово окупованій території, але з 29 грудня 2014 року змінив своє місцезнаходження. Водночас фактичне місцезнаходження відокремленого структурного підрозділу залишилося на тимчасово окупованій території. Позивач в адміністративному позові доводив, що здійснював господарську діяльність саме через указаний відокремлений структурний підрозділ на підставі законодавства про ринок електричної енергії. Податковий борг за податковими деклараціями виник саме у зв'язку з відсутністю у платника джерел для погашення задекларованих податкових зобов'язань, оскільки через проведення бойових дій на тимчасово окупованій території споживачі майже не здійснювали платежі.

Розглянувши справу в касаційному порядку, КАС ВС звернув увагу, що відповідно до абз. 2 підпункту 38.4 п. 38 підрозд. 10 розд. XX «Перехідні положення» ПК України якщо фактичним місцезнаходженням філії, представництва, відокремленого чи іншого структурного підрозділу юридичної особи є тимчасово окупована територія, а місцезнаходженням відповідної юридичної особи є інша територія України або територія населених пунктів на лінії зіткнення, така юридична особа, відокремлений чи інший структурний підрозділ, уповноважений нараховувати, утримувати і сплачувати (перераховувати) до бюджету податки, збори у випадках, передбачених цим Кодексом, звільняються від відповідальності, визначеної цим Кодексом, у межах діяльності, що провадиться через такі філії, представництва, відокремлені чи інші структурні підрозділи, за весь період проведення АТО та/або здійснення заходів із забезпечення проведення ООС.

КАС ВС висловив правову позицію, що звільнення платника від відповідальності на підставі підпункту 38.4 п. 38 підрозд. 10 розд. XX «Перехідні положення» ПК України є безумовним обов'язком податкових органів, зокрема, якщо фактичним місцезнаходженням філії, представництва, відокремленого чи іншого структурного підрозділу юридичної особи є тимчасово окупована територія, а місцезнаходженням відповідної юридичної особи є інша територія України або територія населених пунктів на лінії зіткнення. Звільнення від відповідальності можливе лише в межах діяльності, що провадиться через такі філії, представництва, відокремлені чи інші структурні підрозділи, за весь період проведення відповідної операції.

Постанова КАС ВС від 24 травня 2022 року у справі № 280/928/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104443334>.

4. Щодо оподаткування об'єктів нерухомості, які розташовані на тимчасово окупованій території та/або території населених пунктів на лінії зіткнення

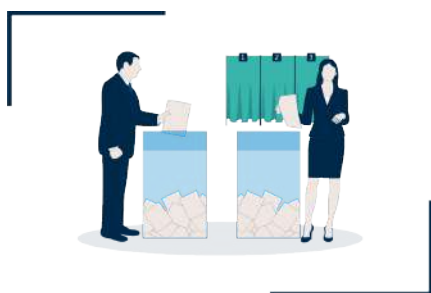
У справі № 280/5185/19 вирішувалося питання щодо нарахування податку на майно у 2018 році без застосування пільг зі сплати податку у вигляді зменшення бази оподаткування об'єкта житлової нерухомості. Платник звертав увагу на безпідставне врахування до об'єкта оподаткування площі його квартири, яка розташована в м. Донецьку – на тимчасово окупованій території.

Вирішуючи спір, КАС ВС керувався тим, що відповідно до підпункту 38.6 п. 38 підрозд. 10 розд. XX «Перехідні положення» ПК України об'єкти житлової і нежитлової нерухомості, розташовані на тимчасово окупованій території та/або території населених пунктів на лінії зіткнення, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, не є об'єктом оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, згідно зі ст. 266 цього Кодексу в період із 14 квітня 2014 року по 31 грудня року, у якому завершено проведення АТО та/або ООС.

Указом Президента України від 14 квітня 2014 року № 405/2014 було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України». Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2014 року № 1085-р було затверджено Перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження і Перелік населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення (з подальшими змінами та доповненнями). Відповідно до цього у 2018 році м. Донецьк входило до Переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження.

КАС ВС дійшов висновку, що об'єкти житлової та нежитлової нерухомості, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб і розташовані на тимчасово окупованій території та/або території населених пунктів на лінії зіткнення, не є об'єктами оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, згідно зі ст. 266 ПК України, а тому не можуть бути складником бази оподаткування.

Постанова КАС ВС від 30 листопада 2022 року у справі № 280/5185/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107631753>.

II. Правові позиції щодо застосування законодавства про виборчий процес та референдум, а також захисту політичних прав громадян

1. Щодо можливості оскарження повістки про виклик до територіального центру комплектування та соціальної підтримки

У справі № 300/1263/22 позивач просив визнати протиправним і недійсним наказ про зобов'язання прибути в територіальний центр комплектування та соціальної підтримки шляхом вручення повістки.

КАС ВС зазначив, що згідно з п. 8 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 65/2022 «Про загальну мобілізацію» місцевим органам виконавчої влади у взаємодії з територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, за участю органів місцевого самоврядування та із залученням підприємств, установ і організацій усіх форм власності, фізичних осіб – підприємців, доручено, зокрема, організувати й забезпечити у встановленому порядку своєчасне оповіщення і прибуття громадян, які призиваються на військову службу. Отже, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, виконуючи свої владні управлінські функції, здійснюють оповіщення громадян про виклик за розпорядженнями їх керівників.

Саме собою оповіщення громадян про виклик до територіального центру комплектування та соціальної підтримки оформлюється у вигляді повісток, і, по суті, оскаржувана позивачем повістка, складена відповідачем на виконання законодавства з питань військового обов'язку та вручена позивачу, не є рішенням чи дією суб'єкта владних повноважень у розумінні КАС України.

КАС ВС зауважив, що повістка є лише засобом оповіщення військовозобов'язаної особи для її прибуття на вказану дату до територіального центру комплектування, форма якої визначена Порядком організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 року № 921, та не має обов'язкового наслідку укладення контракту для проходження військової служби. Водночас обов'язок військовозобов'язаної особи з'явитися за викликом до відповідного територіального центру комплектування встановлений не оскаржуваною позивачем повісткою, а Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Наведене свідчить про відсутність порушення суб'єктом владних повноважень прав, свобод або інтересів позивача на момент його звернення до суду, що є обов'язковою умовою надання правового захисту судом.

Тож КАС ВС дійшов висновку, що такий спір не підлягає судовому розгляду.

Постанова КАС ВС від 8 вересня 2022 року у справі № 300/1263/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141195>.

2. Щодо відсутності прямої законодавчої вимоги до проведення опитування, заповнення форми оцінки ризиків вчинення домашнього насильства та винесення термінового заборонного припису тією самою уповноваженою особою

У справі № 380/952/20 позивачка просила визнати неправомірними дії дільничного офіцера поліції та скасувати терміновий заборонний припис, застосований до кривдника.

У цій справі спірним було питання щодо підстав застосування і дотримання уповноваженим органом порядку проведення опитування, заповнення форми оцінки ризиків вчинення домашнього насильства та винесення термінового заборонного припису.

Частинами 1, 2, 4–6 ст. 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено, що терміновий заборонний припис виноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України в разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

КАС ВС вказав, що доводи позивачки про те, що постановою Франківського районного суду м. Львова від 30 жовтня 2019 року у справі № 465/5742/19 провадження стосовно неї у справі про адміністративне правопорушення за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-3 КУпАП, закрито на підставі п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП у зв'язку з відсутністю в її діях складу адміністративного правопорушення, не можуть свідчити про необґрунтованість застосування термінового заборонного припису, оскільки притягнення позивачки до адміністративної відповідальності та винесення термінового заборонного припису мають різну правову природу і є різними заходами впливу на запобігання домашньому насильству.

Щодо іншого спірного питання про те, що терміновий заборонний припис виніс один працівник уповноваженого органу Національної поліції України, а форму оцінки ризиків вчинення домашнього насильства заповнив інший працівник, що, на думку скаржниці, не ґрунтується на приписах ч. 4 ст. 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», КАС ВС дійшов висновку, що в зазначеній нормі Закону не встановлено прямого зобов'язання з проведення опитування, заповнення форми оцінки ризиків вчинення домашнього насильства та винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника тим самим працівником уповноваженого органу.

Постанова КАС ВС від 17 лютого 2022 року у справі № 380/952/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103402383>.

3. Щодо неможливості стягнення з боржників виконавчого збору й основної винагороди за виконання того самого виконавчого документа

У справі № 320/6215/19 КАС ВС вирішував питання стосовно подвійного стягнення плати державному і приватному виконавцям за виконання того самого виконавчого документа.

КАС ВС зауважив, що Закон України «Про виконавче провадження» містить прогалину в правовому регулюванні процедури стягнення з боржників виконавчого збору й основної винагороди за виконання того самого виконавчого документа. Так,

з одного боку, цей Закон не визначає порядку, умов чи підстав для припинення стягнення виконавчого збору з боржників у разі подальшого пред'явлення стягувачами виконавчого документа до виконання приватним виконавцям. Натомість, з іншого боку, норми законодавства, що стосуються умов і підстав стягнення винагороди приватними виконавцями, не містять приписів, які б обмежували їхні права на отримання винагороди за вчинення виконавчих дій, якщо виконавчий лист попередньо перебував на виконанні в державного виконавця.

Верховний Суд акцентував, що стягнення з боржника виконавчого збору й основної винагороди за виконання одного судового рішення спричинює додаткові витрати. Ця обставина може розглядатися як накладення непропорційного і надмірного тягаря на боржника, що зачіпає його право власності, гарантоване ст. 41 Конституції України та ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

КАС ВС дійшов висновку, що така невизначеність законодавчого регулювання окреслених правовідносин має наслідком потребу застосування аналогії закону (права).

Для розв'язання цієї проблеми і з метою ефективного захисту прав та інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень до подібних правовідносин слід застосувати за аналогією закону ч. 8 ст. 27 Закону України «Про виконавче провадження».

Застосування вказаної норми до спірних правовідносин дало Верховному Суду підстави зробити такий висновок: якщо державний виконавець повернув виконавчий лист за заявою стягувача й розпочав стягнення виконавчого збору, а після цього стягувач пред'явив цей лист до виконання приватному виконавцю, який у свою чергу відкрив виконавче провадження та ухвалив постанову про стягнення основної винагороди в розмірі 10 % від фактично стягнутих сум, то надалі виконавчий збір не стягується. У разі стягнення частини виконавчого збору на момент відкриття приватним виконавцем провадження з виконання того самого виконавчого документа стягнута частина виконавчого збору не повертається.

Постанова КАС ВС від 21 липня 2022 року у справі № 320/6215/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105359162>.

4. Щодо застосування строків звернення до суду у справах стосовно невиконання обов'язків з виплати грошового забезпечення

У справі № 500/555/21 позивач просив визнати протиправною бездіяльність Головного управління ДФС у Тернопільській області щодо відмови в здійсненні йому перерахунку та виплати надбавки за вислугу років, відпускних, лікарняних і премій, а також зобов'язати відповідача здійснити перерахунок та виплату грошового забезпечення.

Залишаючи позовну заяву без розгляду, суди попередніх інстанцій керувалися тим, що на вимоги позивача поширюється дія ч. 2 ст. 122 КАС України стосовно шестимісячного строку звернення до суду, однак позов був пред'явлений майже через два роки, відколи позивачу стало відомо про порушення його прав. Одночасно із цим апеляційний суд дійшов висновку, що ч. 2 ст. 233 КЗпП України не може бути застосована до спірних правовідносин, оскільки позовні вимоги не пов'язані із стягненням заробітної плати.

КАС ВС звернув увагу, що відповідно до ч. 2 ст. 233 КЗпП України в разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком.

Під заробітною платою, яка належить працівникові, або, за визначенням, використаним у ч. 2 ст. 233 КЗпП України, належною працівнику заробітною платою необхідно розуміти всі виплати, на отримання яких працівник має право згідно з умовами трудового договору і відповідно до державних гарантій, встановлених законодавством для осіб, які перебувають у трудових правовідносинах з роботодавцем, незалежно від того, чи було здійснене нарахування таких виплат.

КАС ВС у цьому контексті зауважив, що перебування особи на публічній службі є однією з форм реалізації закріпленого в ст. 43 Конституції України права на працю.

Верховний Суд зазначив, що в аспекті спірних правовідносин поняття «грошове забезпечення» і «заробітна плата», які використано в законодавстві, що регулює трудові правовідносини, є рівнозначними. Рівнозначність цих понять зумовлена наявністю в сторін прав та обов'язків щодо оплати праці, умов їх реалізації і наслідків, що мають настати в разі невиконання цих обов'язків, та врегульована спеціальними законами: Законом України «Про оплату праці», КЗпП України, а також іншими підзаконними нормативними актами.

КАС ВС вказав, що аналіз наведених положень дає підстави для висновку, що надбавка за вислугу років, премії і грошове забезпечення за час перебування у відпустці, про перерахунок та виплату яких заявлено позов у зв'язку з порушенням розрахунку вислуги років і стажу роботи, є частиною заробітної плати (грошового забезпечення) позивача.

Водночас вимоги працівника про стягнення допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю теж належать до вимог щодо порушення законодавства про оплату праці, на що Верховний Суд указав у постановах від 31 жовтня 2018 року у справі № 336/5084/17, від 31 січня 2018 року у справі № 760/18557/15-ц.

Виплати, про перерахунок яких заявлено позов, здійснюються за місцем проходження служби, де працівник перебуває (перебував) у трудових правовідносинах, мають обов'язковий характер, і особа має право на їх отримання відповідно до державних гарантій та трудового договору.

КАС ВС дійшов висновку, що всі позовні вимоги в розумінні ч. 2 ст. 233 КЗпП України охоплюються застосованим у ній визначенням «законодавство про оплату праці» та, відповідно, звернення до суду із заявленими позивачем вимогами не обмежується будь-яким строком.

Постанова КАС ВС від 26 травня 2022 року у справі № 500/555/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104487749>.

III. Правові позиції щодо застосування законодавства про захист соціальних прав

1. Щодо обов'язку військової частини після переміщення військовослужбовця на нове місце служби проводити перевірку вислуги років для виплати відповідної надбавки

У справі № 820/2720/17 позивач просив визнати незаконними та протиправними дії військової частини Національної гвардії України щодо ненарахування під час проходження військової служби із червня по грудень 2015 року надбавки за вислугу років у розмірі 10 %.

Суди встановили, а відповідач не заперечував, що після переміщення позивача на службу до іншої військової частини кадровий (стройовий) підрозділ цієї військової частини не проводив перевірку вислуги років позивача.

Невиплату вказаної надбавки відповідач пов'язував з несвоєчасністю надходження особою справи позивача до військової частини.

Проаналізувавши ч. 6 ст. 21 Закону України «Про Національну гвардію України», положення Інструкції про порядок виплати грошового забезпечення та одноразової грошової допомоги при звільненні військовослужбовцям Національної гвардії України та іншим особам, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 4 липня 2014 року № 638, КАС ВС дійшов висновку, що після переміщення військовослужбовця на нове місце служби до військової частини кадровий (стройовий) підрозділ цієї частини проводить перевірку вислуги років для виплати надбавки за вислугу років і складає відповідний висновок.

Вказане спростовує доводи відповідача про відсутність у нього обов'язку проведення зазначеної вище перевірки з метою з'ясування вислуги років позивача.

Постанова КАС ВС від 20 липня 2022 року у справі № 820/2720/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105358894>.

2. Щодо права дитини, народженої в результаті штучного запліднення, що відбулося після спливу 10 місяців після смерті батьків (одного з батьків), які є годувальниками, на отримання пенсії у зв'язку з втратою годувальника

За обставинами справи № 420/5/22 Головне управління Пенсійного фонду України в Запорізькій області відмовило позивачці в призначенні пенсії у зв'язку з втратою годувальника з підстав того, що її дитина народилася після спливу 10 місяців з дня смерті годувальника.

Розглядаючи спір, КАС ВС звернув увагу, що право особи на отримання пенсії, зокрема у зв'язку з втратою годувальника, як складова частина права на соціальний захист є її конституційним правом, яке гарантується, серед іншого, міжнародними зобов'язаннями України.

Водночас ч. 2 ст. 36 Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначено, що непрацездатними членами сім'ї вважаються, зокрема, діти (у тому числі, діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші від цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до досягнення 18 років.

Водночас КАС ВС дійшов висновку, що право дитини, народженої в результаті штучного запліднення, що відбулося після спливу 10 місяців після смерті батьків (одного з батьків), які в розумінні ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» є годувальниками, на отримання пенсії у зв'язку з втратою годувальника як складової частини права на соціальний захист, яке гарантується, серед іншого, міжнародними зобов'язаннями України, не може залежати від часу її народження, оскільки таке народження може відбутись і після спливу 10 місяців після смерті годувальника.

Постанова КАС ВС від 19 жовтня 2022 року у справі № 420/5/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106840444>.

3. Щодо розміру грошової компенсації на транспортне обслуговування, яка виплачується особам з інвалідністю

У справі № 260/4268/21 позивач просив визнати протиправними дії відповідача щодо ненарахування та невиплати компенсації на транспортне обслуговування в розмірі, визначеному п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2007 року № 228 «Про порядок виплати та розміри грошових компенсацій на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та транспортне обслуговування» у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 7 серпня 2013 року № 536, а саме 29 % прожиткового мінімуму на одну особу, яка втратила працездатність,

у розрахунку на місяць, оскільки таке зменшення свідчить про звуження змісту й обсягу його існуючих прав, що суперечить положенням статей 22 та 58 Конституції України.

КАС ВС звернув увагу, що з 8 серпня 2020 року Кабінет Міністрів України встановив інший механізм обрахунку розміру грошової компенсації на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування, який призвів до зменшення розміру грошової компенсації, зокрема, на транспортне обслуговування, а саме: розміри річних грошових компенсацій на транспортне обслуговування становлять 29 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

КАС ВС дійшов висновку, що зменшення розміру компенсації на транспортне обслуговування через зміну механізму його обчислення з 29 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, на місяць до 29 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, на рік, тобто у 12 разів, вказує на порушення державою конвенційних зобов'язань, узятих на неї у зв'язку з ратифікацією Конвенції про права осіб з інвалідністю та Європейської соціальної хартії (переглянутої). Таке зменшення не узгоджується з узятими Україною зобов'язаннями сприяти індивідуальній мобільності осіб з інвалідністю вибраним ними способом, у вибраний ними час і за доступною ціною; а також сприяти їхній всебічній соціальній інтеграції та участі в житті суспільства, зокрема, шляхом вжиття заходів, включно з технічною допомогою, які спрямовані на усунення перешкод для спілкування і пересування та надають доступ до транспорту, житла, культурної діяльності і відпочинку.

Отже, суди в період чинності п. 2 зазначеної постанови в редакції, яка передбачає, що розміри річних грошових компенсацій на транспортне обслуговування становлять 29 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, у правовідносинах щодо виплати грошової компенсації на транспортне обслуговування повинні застосовувати п. 2 цієї постанови в редакції, згідно з якою грошова компенсація на транспортне обслуговування виплачується особам з інвалідністю в розмірі 29 % прожиткового мінімуму на одну особу, яка втратила працездатність, у розрахунку на місяць.

Постанова КАС ВС від 19 жовтня 2022 року у справі № 260/4268/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106839114>.

4. Щодо права військовослужбовця на отримання одноразової грошової допомоги внаслідок отримання інвалідності, встановленої поза межами визначеного законодавством тримісячного терміну

У справі № 120/3395/20-а позивач звернувся до адміністративного суду з позовом до Міністерства оборони України, зокрема, з вимогою про визнання протиправним і скасування рішення цього органу, яким позивачу відмовлено у виплаті одноразової грошової допомоги внаслідок отримання інвалідності.

За обставинами справи позивачу (який отримав травму під час проходження військових зборів) була встановлена інвалідність після спливу трьох місяців від закінчення зборів. А зі змісту п. 6 ч. 2 ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» випливає, що в разі встановлення інвалідності військовозобов'язаному або резервісту, якого призвано на навчальні (або перевірочні) і спеціальні збори, після спливу трьох місяців від закінчення зборів право на отримання вказаної одноразової грошової допомоги не виникає.

КАС ВС зауважив, що в цьому випадку загальний підхід не підлягає застосуванню з огляду на таке.

У справі № 802/1104/18-а суд установив, що військові комісаріати з моменту отримання позивачем травми порушували його права на належне оформлення зазначеного нещасного випадку, у тому числі, в частині оформлення документів військово-лікарської комісії та медико-соціальної експертної комісії. Цим судовим рішенням встановлено протиправну бездіяльність військових комісаріатів, унаслідок якої позивач не мав змоги отримати відповідні документи військово-лікарської комісії і медико-соціальної експертної комісії у тримісячний термін після отримання травми під час проходження військових зборів.

Колегія суддів КАС ВС зазначила, що саме з вини військових комісаріатів позивач не отримав належну довідку медико-соціальної експертної комісії із справжніми причинами інвалідності та пропустив тримісячний строк, визначений п. 6 ч. 2 ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», а тому має право на отримання грошової допомоги внаслідок отримання інвалідності, встановленої поза межами вказаного строку.

Постанова КАС ВС від 21 грудня 2022 року у справі № 120/3395/20-а: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107984250>.

Рішення Верховного Суду (господарська юрисдикція)

Швидкий розгляд справ, оперативне відновлення порушених прав суб'єктів господарювання є головними складовими діяльності Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. У 2022 році суд продовжив формування єдиної судової практики щодо питань застосування Кодексу України з процедур банкрутства, законодавства, що регулює земельні відносини та відносини з права власності, а також у спорах, які виникають з корпоративних відносин. Предметом розгляду були, зокрема, питання стосовно надання послуг у сфері охорони здоров'я. Крім того, КГС ВС розглядав справи у спорах, пов'язаних з оскарженням рішень Антимонопольного комітету України, та у спорах щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Значної актуальності набули спори з питань постачання енергоресурсів. Чимало вирішених суддями КГС ВС спорів стосувалося питань процесуального права, які чітко не врегульовані нормами ГПК України.

Вирішуючи такі спори, КГС ВС сформулював низку нових важливих правових позицій, зокрема, щодо: порядку одночасного (спільного) розгляду заяв ініціюючих кредиторів про відкриття провадження у справі про банкрутство, що надійшли до проведення підготовчого засідання; виникнення в органі місцевого самоврядування права комунальної власності на земельну ділянку в межах населеного пункту за відсутності державної реєстрації речового права на таку земельну ділянку за відповідним органом та правових наслідків нездійснення такої державної реєстрації; виплати дивідендів акціонерам за відсутності або недостатності чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку; відсутності в організації колективного управління права власності на об'єкти інтелектуальної власності (майнові права на них), які передаються їй в управління, а також інші правові позиції, описані далі.

I. Правові позиції у сфері застосування законодавства про банкрутство

1. Щодо порядку одночасного (спільного) розгляду заяв ініціюючих кредиторів про відкриття провадження у справі про банкрутство, що надійшли до проведення підготовчого засідання

У справі № 913/288/21 до суду до дня проведення підготовчого засідання від різних ініціюючих кредиторів надійшло три заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство одного й того ж боржника.

Вирішуючи питання черговості розгляду цих заяв, КГС ВС виходив із того, що ініціюючий кредитор, який першим подав заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, у разі обґрунтованості такої заяви має легітимні

очікування щодо призначення арбітражного керуючого, який вказаний у його заяві, а також стосовно того, що в ухвалі про відкриття провадження у справі про банкрутство будуть зазначені його кредиторські вимоги з визначенням їх розміру.

При цьому КГС ВС зазначив, що одночасний розгляд заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство, який передбачений ч. 4 ст. 39 КУзПБ, полягає в тому, що в разі коли до проведення підготовчого засідання до господарського суду від різних кредиторів надійшло декілька заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо одного й того самого боржника, господарський суд у підготовчому засіданні розглядає заяву, яка надійшла першою, і лише після встановлення необґрунтованості (необхідності повернення без розгляду) першої заяви розглядає по суті наступні заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.

КГС ВС дійшов висновку, що оскільки заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, які подані пізніше, не підлягають розгляду по суті в підготовчому засіданні у зв'язку з обґрунтованістю раніше поданої заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, а також беручи до уваги те, що такі заяви, відповідно до ч. 1 ст. 38 КУзПБ, не можуть бути повернуті без розгляду, з урахуванням того, що в указаних заявах зазначаються, на виконання вимог абз. 1 ч. 3 ст. 34 КУзПБ, відомості про розмір вимог кредитора до боржника, то для дотримання приписів ч. 2 ст. 47 КУзПБ слід призначати до розгляду в попередньому засіданні грошові вимоги кредиторів до боржника, що містяться в приєднаних до матеріалів справи заявах про відкриття провадження у справі про банкрутство, які надійшли пізніше.

Постанова КГС ВС від 6 липня 2022 року у справі № 913/288/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105458876>.

2. Щодо визнання грошовим зобов'язанням боржника суми основної винагороди приватного виконавця

У справі № 916/1456/21 про неплатоспроможність фізичної особи суд першої інстанції відмовив у задоволенні заяви приватного виконавця про визнання його грошових вимог на суму основної винагороди приватного виконавця з мотивів відсутності доказів фактичного виконання виконавчих документів, на підставі яких приватний виконавець нарахував собі заявлену суму основної винагороди.

КГС ВС виходив із того, що грошове зобов'язання боржника як особи, неспроможної виконати свої грошові зобов'язання (ст. 1 КУзПБ) зі сплати основної винагороди приватного виконавця, пов'язане з фактичним стягненням приватним виконавцем із боржника суми, що підлягає стягненню за виконавчим документом, і виникає в разі, якщо після фактичного стягнення цієї суми з боржника в нього не залишилося коштів на сплату основної винагороди приватного виконавця.

Оскільки норми Закону України «Про виконавче провадження» зумовлюють виплату основної винагороди приватного виконавця задоволенням вимог стягувача, право

вимоги приватного виконавця на виплату основної винагороди виникає в момент фактичного виконання виконавчого документа, одночасно з яким у боржника виникає і відповідне грошове зобов'язання в розумінні ст. 1 КУзПБ.

Постанова КГС ВС від 7 липня 2022 року у справі № 916/1456/21: <https://reestr.court.gov.ua/Review/106150190>.

3. За подання заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на особу, винну в доведенні до банкрутства боржника, судовий збір не сплачується

У справі № 911/3554/17 (911/401/21) вирішувалося питання щодо розміру судового збору, який підлягає сплаті за подання до господарського суду заяви ліквідатора в суді першої інстанції, а також за оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій за результатами розгляду заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства.

КГС ВС зауважив, що заява ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на особу, винну в доведенні до банкрутства боржника, розглядається за правилами ГПК України в межах справи про банкрутство в порядку, визначеному ст. 7 КУзПБ, і за подання такої заяви судовий збір не сплачується, оскільки таку оплату не передбачено Законом України «Про судовий збір».

Водночас КГС ВС звернув увагу на те, що під час оскарження в судах апеляційної та касаційної інстанцій судових рішень, ухвалених за результатом розгляду заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на особу, винну в доведенні до банкрутства боржника, судовий збір підлягає сплаті, як на ухвалу суду, і становить 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно до підпункту 7 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» незалежно від того, яке судове рішення ухвалив суд першої інстанції: ухвалу чи рішення.

Постанова КГС ВС від 20 жовтня 2022 року у справі № 911/3554/17 (911/401/21): <https://reestr.court.gov.ua/Review/106939835>.

4. Щодо закриття в попередньому засіданні провадження у справі про неплатоспроможність боржника у зв'язку з відсутністю заяв кредиторів

У справі № 921/39/21 за результатами попереднього засідання суд першої інстанції закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи на підставі п. 8 ч. 1 ст. 90 КУзПБ, зазначивши, що незвернення кредиторів до боржника з грошовими вимогами унеможливує встановлення судом ознак неплатоспроможності боржника.

КГС ВС виходив із того, що аналіз положень статей 45, 90, 120, 122 КУзПБ свідчить, що відсутність заявлених у визначений законом строк вимог конкурсних кредиторів не є підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи – боржника в попередньому засіданні суду, оскільки не спростовує наявності ознак неплатоспроможності такої особи чи загрози її неплатоспроможності.

Якщо після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи конкурсні кредитори не подали у визначений законом строк заяв із грошовими вимогами до боржника, господарський суд за результатами попереднього засідання постановляє ухвалу, якою:

1) керуючись принципом судового контролю у справах про банкрутство, з урахуванням ролі арбітражного керуючого в цій категорії справ (наділеного нормами КУзПБ відповідними повноваженнями щодо взаємодії з кредиторами боржника), зобов'язує керуючого реструктуризацією боргів боржника письмово повідомити кредиторів (зазначених боржником у заяві про відкриття провадження у справі та заборгованість перед якими стала підставою для відкриття судом такого провадження) щодо правових наслідків неподання ними з порушенням вимог ч. 1 ст. 45 КУзПБ заяв із грошовими вимогами до боржника;

2) призначає відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 122 КУзПБ судове засідання для вирішення питання про перехід до наступної судової процедури (процедури погашення боргів) чи про закриття провадження у справі.

Залежно від конкретних обставин, зокрема у випадку наявності в боржника підтвердженої відповідними доказами заборгованості перед конкурсним кредитором і подальшого ігнорування цим кредитором свого обов'язку щодо подання заяви з грошовими вимогами до боржника, господарський суд має право ухвалити рішення про визнання фізичної особи – боржника банкрутом за відсутності рішення зборів кредиторів. Водночас таке рішення суд ухвалює з урахуванням та оцінкою стану неплатоспроможності боржника на підставі отриманого звіту керуючого реструктуризацією про результати перевірки декларації боржника.

Крім того, КГС ВС зазначив, що, вирішуючи питання про перехід до судової процедури погашення боргів фізичної особи – боржника, суд має перевірити наявність визначених у ч. 7 ст. 123 КУзПБ підстав для закриття (з власної ініціативи суду) провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Обставини, що свідчать про добросовісну поведінку боржника в сукупності з іншими обставинами справи, підлягають врахуванню господарським судом під час вирішення надалі питання щодо закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи на підставі п. 6 ч. 1 ст. 90 КУзПБ та застосування наслідків, установлених ч. 4 цієї статті.

II. Правові позиції у сфері застосування законодавства, що регулює земельні відносини та відносини з права власності

1. Щодо виникнення права комунальної власності на земельну ділянку в межах населеного пункту за відсутності державної реєстрації речового права на таку земельну ділянку за відповідним органом

У справі № 922/2060/20 міська рада звернулася до суду з позовом про стягнення безпідставно збережених коштів у розмірі орендної плати за користування земельною ділянкою.

Відповідно до обставин справи у спірний період відповідач фактично користувався сформованою спірною земельною ділянкою, на якій розташований належний йому на праві приватної власності об'єкт нерухомості, не оформлюючи права користування цією земельною ділянкою і не сплачуючи коштів за таке користування.

У поданій касаційній скарзі відповідач, зокрема, наголошував на відсутності висновку ВС стосовно набуття органом місцевого самоврядування (стягувачем безпідставно збережених коштів) правомочності власника щодо створеного об'єкта – земельної ділянки та дати виникнення в територіальній громаді права власності на цей об'єкт, підтвердженої належними документами, а також висновку, з якого саме моменту орган місцевого самоврядування є власником конкретної земельної ділянки, розташованої в межах населеного пункту: чи із часу прийняття Закону України від 6 вересня 2012 року № 5245-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності», чи з моменту державної реєстрації права власності на конкретно сформовану земельну ділянку в межах населеного пункту, як це передбачено статтями 125, 126 ЗК України.

Вирішуючи спір, КГС ВС виходив із того, що правом власності на спірну земельну ділянку, розташовану в межах відповідного населеного пункту, міська рада наділена в силу закону, зокрема з уведенням 1 січня 2002 року в дію нового ЗК України. При цьому, за змістом пунктів 1, 3, 7, 9 розд. II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 5245-VI, державну реєстрацію речових прав на земельні ділянки державної та комунальної власності об'єктивно не можна було здійснити раніше, ніж із часу розмежування земель державної та комунальної власності, тобто до 1 січня 2013 року. Водночас відсутність державної реєстрації речового права на спірну земельну ділянку після 1 січня 2013 року не впливає на обставини виникнення і наявність права комунальної власності на відповідну земельну ділянку.

При цьому КГС ВС зауважив, що нездійснення державної реєстрації речового права на сформовану земельну ділянку за органом місцевого самоврядування відповідно

до положень ст. 79-1 ЗК України не є підставою для звільнення набувача права власності на будівлю або споруду від обов'язку сплачувати за фактичне користування земельною ділянкою комунальної власності, на якій розташований такий об'єкт нерухомості.

Постанова КГС ВС від 5 серпня 2022 року у справі № 922/2060/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105612020>.

2. Щодо підстав для внесення змін до договору оренди державного та комунального майна в частині строку його дії, якщо він не відповідає мінімальному строку, встановленому законодавством

У справі № 926/186/22 товариство звернулося з позовом про зобов'язання внести зміни до договору оренди нерухомого майна, обґрунтовуючи вимоги відмовою відповідача внести зміни до пункту договору оренди щодо збільшення строку дії договору з метою приведення договору у відповідність до вимог ч. 3 ст. 9 Закону України «Про оренду державного та комунального майна».

КГС ВС зазначив, що господарські суди попередніх інстанцій при ухваленні оскаржуваних судових рішень не врахували висновки, викладені в постанові Верховного Суду від 13 жовтня 2021 року у справі № 921/604/20, що й стало підставою для їх скасування і передачі справи на новий розгляд до суду першої інстанції з метою встановлення відповідності запропонованих позивачем змін до договору оренди вимогам законодавства, дотримання ним необхідних умов для внесення таких змін та ухвалення обґрунтованого й законного рішення у справі.

При цьому Суд зауважив, що можливість задоволення відповідної заяви орендаря кореспондує як його праву на внесення таких змін, так і обов'язку орендодавця розглянути зазначену заяву та, за умови відповідності вищенаведеним критеріям, внести зміни до укладеного договору з метою приведення його строку у відповідність до мінімального строку оренди.

Право на внесення змін до договору виникає лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Водночас у разі якщо правовою підставою внесення змін до договору є приписи абз. 5 ч. 4 ст. 16 Закону, які конкретизовані в п. 125 Порядку передачі в оренду державного та комунального майна, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2020 року № 483 (особливості внесення змін до умов договорів оренди та підстав для внесення таких змін, зокрема щодо зміни строку оренди в разі якщо договір був укладений на строк, менший ніж мінімальний строк оренди, передбачений ч. 3 ст. 9 цього Закону), то зазначені зміни можуть бути внесені до договору за згодою сторін або на підставі рішення суду, тобто укладення цього договору (внесення змін до нього) є обов'язковим в силу вказаних вище приписів чинного законодавства, з урахуванням алгоритму, наведеного Судом.

Якщо право на внесення змін передбачено договором або законом, застосування норм ст. 652 ЦК України щодо його зміни або розірвання у зв'язку з істотною зміною обставин не вимагається.

Постанова КГС ВС від 1 листопада 2022 року у справі № 926/186/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107249472>.

3. Щодо особливостей поновлення договору оренди землі

У справі № 926/2720/21 товариство звернулося з позовом до міської ради про визнання укладеною додаткової угоди про поновлення договору оренди землі в редакції, наведеній у прохальній частині позовної заяви, обґрунтовуючи свої вимоги тим, що воно вчасно повідомило орендодавця про намір продовжити договірні відносини й надало проєкт договору оренди землі, однак відповіді не отримало. Відтак позивач продовжив користуватися земельною ділянкою після закінчення строку дії договору і сплачувати орендну плату.

КГС ВС, вирішуючи питання про застосування ст. 33 Закону України «Про оренду землі», враховуючи сформовані висновки Верховного Суду щодо застосування цієї норми права й усталену практику стосовно розгляду цієї категорії спорів про поновлення договору оренди землі на підставі ч. 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі», підтримав висновки суду першої інстанції про задоволення позову, звернувши увагу на таке.

16 січня 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству», яким ст. 33 Закону України «Про оренду землі», що регламентувала порядок поновлення договорів оренди, було викладено в новій редакції.

Розділ IX «Перехідні положення» Закону України «Про оренду землі» доповнено абзацами 3 і 4 такого змісту: «Договори оренди земельних ділянок приватної власності, а також земельних ділянок державної або комунальної власності, на яких розташовані будівлі, споруди, що перебувають у власності орендаря, укладені до набрання чинності Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству", у разі їх продовження (укладення на новий строк) мають містити умови, передбачені ст. 33 цього Закону та ст. 126-1 ЗК України.

Правила, визначені ст. 126-1 ЗК України щодо поновлення договорів оренди землі, поширюються на договори оренди землі, укладені або змінені після набрання чинності Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству", а поновлення договорів оренди землі, укладених до набрання чинності зазначеним Законом, здійснюється на умовах, визначених такими договорами, за правилами, чинними на момент їх укладення».

Отже, поновлення договору оренди землі має здійснюватися на умовах, визначених таким договором, за правилами, чинними на момент його укладення, а саме

відповідно до положень ст. 33 Закону України «Про оренду землі» в редакції, чинній на час його укладення.

Крім того, базуючись на усталених правових позиціях Верховного Суду та узагальнюючи їх, КГС ВС навів алгоритм вирішення спорів щодо застосування ст. 33 Закону України «Про оренду землі» (в редакції, що застосовується до спірних правовідносин) у контексті дій сторін договору.

Постанова КГС ВС від 21 вересня 2022 року у справі № 926/2720/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106553165>.

III. Правові позиції у спорах, що виникають з корпоративних відносин

1. Прийняття рішення загальних зборів про невключення до складу учасників товариства спадкоємиці без з'ясування її волі є перебиранням товариством на себе повноваження щодо реалізації права спадкоємиці на вступ чи відмову у вступі до ТОВ

У справі № 906/262/20 спадкоємиця померлого учасника ТОВ звернулася з позовом до ТОВ про скасування рішення загальних зборів учасників ТОВ від 11 березня 2019 року. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що позивачка не була повідомлена належним чином про проведення 11 березня 2019 року загальних зборів учасників товариства, на яких прийняли, зокрема, рішення про відмову їй у вступі до складу учасників ТОВ.

Залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій, КГС ВС наголосив на такому. На момент прийняття оспорюваного рішення загальних зборів положення статуту ТОВ, якими передбачалося набуття спадкоємцями права участі в товаристві лише на підставі відповідної згоди учасників цього товариства, не суперечили Закону України «Про господарські товариства» та діяли протягом року з дня набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», тобто до 17 червня 2019 року.

Однак виключним правом на розпорядження отриманим у спадок майном наділена лише позивачка, яка могла реалізувати таке право шляхом подання відповідної заяви до товариства й отримати рішення (згоду) учасників загальних зборів товариства про вступ до нього. При цьому позивачка ні статутом, ні нормами чинного законодавства не була обмежена в часі щодо реалізації такого права та подання заяви про вступ до товариства чи відмову від вступу.

За відсутності звернення позивачки із заявою про вступ до ТОВ, відсутності рішення зборів учасників товариства про її прийняття до товариства позивачка корпоративних

прав учасника товариства не набула, але залишилася власницею частки та станом на момент прийняття спірного рішення загальних зборів мала встановлене законом право на вступ до товариства.

Неявка позивачки як власниці частки у статутному капіталі товариства на збори, неподання нею заяви (будь-якої), яка б засвідчувала її волю як спадкоємиці учасника товариства, не свідчать про відмову позивачки від права на вступ до товариства, яке ні Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», ні Законом України «Про господарські товариства», ні статутом відповідача не було обмежене в часі.

Ухвалюючи рішення загальних зборів про невключення до складу учасників товариства (відмову у вступі в товариство) спадкоємиці та виплату їй вартості частки в товаристві без з'ясування її волі, товариство фактично перебрало на себе повноваження щодо реалізації права позивачки на вступ чи відмову у вступі до товариства, адже прийняття такого рішення можливе лише за результатами розгляду відповідної заяви спадкоємиці.

Постанова КГС ВС від 1 грудня 2022 року у справі № 906/262/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107717348>.

2. Щодо моменту початку перебігу позовної давності з порушеного права на отримання дивідендів у разі спадкування акцій

У справі № 910/7126/20 позивачка 2020 року отримала в спадок акції ПАТ «Укрнафта». З'ясувавши, що в товариства лишився борг із виплати дивідендів перед спадкодавцем (її батьком), позивачка звернулася до ПАТ із відповідною вимогою. Товариство відмовило у виплаті дивідендів, і позивачка звернулася з позовом до суду. Товариство заявило про застосування позовної давності, тоді як позивачка подала заяву про визнання поважними причин її пропуску.

КГС ВС, скасовуючи постанову апеляційного господарського суду та залишаючи в силі рішення господарського суду, яким позов задоволено, звернув увагу, зокрема, на таке.

До позивачки перейшло право вимагати виплату нарахованих дивідендів, які належали спадкодавцю станом на дату відкриття спадщини (31 березня 2016 року).

Те, що на цю дату (31 березня 2016 року) та/або на дату зарахування акцій на рахунок у цінних паперах позивачки (26 грудня 2019 року) спливла позовна давність, не свідчить про припинення зобов'язання товариства.

Водночас до позивачки перейшло й право просити суд визнати поважними причини пропуску позовної давності, якщо такі існували за життя спадкодавця.

Також скаржниця має право посилається на поважність причин пропуску позовної давності за період, який минув після смерті спадкодавця і до дати звернення з позовом до суду.

25 грудня 2019 року позивачка звернулася до ПАТ із листом про виплату належних їй дивідендів за 2006–2014 роки (без наведення точної суми таких дивідендів, однак із визначенням суми сплачених на такі дивіденди податків за 2011–2014 роки, на підставі яких позивачка здійснила приблизний розрахунок невикланих дивідендів за вказаний період). З листа відповідача, датованого 31 січня 2020 року, вбачається, що частина таких дивідендів (за 2006, 2008, 2009 роки) була виплачена її батькові. Після цього позивачка звернулася до суду з позовом про стягнення з відповідача дивідендів за успадкованими нею акціями за 2007, 2010, 2011–2014 роки, тобто тих, що не були виплачені спадкодавцю відповідно до листа ПАТ.

Наведене дає підстави вважати, що до вступу у спадщину та отримання цього листа позивачка не знала і не могла знати про наявність у неї права на отримання дивідендів за 2007, 2010, 2011–2014 роки за акціями ПАТ.

Постанова КГС ВС від 25 травня 2022 року у справі № 910/7126/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104582194>.

3. Акт приймання-передачі частки є належним доказом укладення сторонами договору купівлі-продажу

Спир у справі № 922/2182/21 виник через те, що один із трьох учасників ТОВ передав свою частку за актом приймання-передачі третій особі, а інші учасники звернулися з позовом про переведення на них прав і обов'язків покупця, вважаючи, що було порушено їхнє переважне право купівлі частки. Відповідачка заперечувала проти позову. Ключовим аргументом було те, що вона отримала частку в дар, а акт, у якому зазначалося, що він складений на виконання договору купівлі-продажу, підписала помилково.

Сторони в цій справі не оспорюють факт переходу права власності на частку. Спир стосується лише визначення правової природи правочину, на підставі якого була відчужена частка (купівля-продаж чи дарування).

У матеріалах справи міститься надана позивачами копія нотаріально посвідченого акта приймання-передачі частки у статутному капіталі ТОВ, в якому зазначено, що цей акт складено на виконання договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі товариства.

Колегія суддів КГС ВС зауважила, що акт приймання-передачі як такий не має ознак правочину в розумінні ст. 202 ЦК України, а є лише первинним документом, який посвідчує факт існування між сторонами відповідних правовідносин, зокрема відносин купівлі-продажу. Отже, акт є належним доказом укладення сторонами договору купівлі-продажу.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що сам факт наявності посилання в акті приймання-передачі на договір купівлі-продажу вірогідно свідчить про існування між сторонами саме відносин купівлі-продажу, а не дарування.

Крім того, позивачі надали суду докази того, що відповідачка зверталася до господарського суду з позовною заявою про визнання недійсним акта приймання-передачі частки у статутному капіталі ТОВ та про скасування державної реєстрації змін відомостей у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань щодо зміни складу часників ТОВ, на підставі якої було відкрито провадження у справі № 922/2592/21.

У вказаній вище позовній заяві (справа № 922/2592/21) відповідачка зазначала, що відчуження частки у статутному капіталі ТОВ відбулося шляхом купівлі-продажу та всупереч положенням ст. 20 Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» і п. 6.2 статуту товариства, оскільки інші учасники не надавали своєї згоди на відчуження цієї частки.

Таким чином, у справі № 922/2592/21 відповідачка сама стверджувала про укладення нею договору купівлі-продажу.

ВС погодився з доводами позивачів про те, що позиція та доводи скаржниці щодо неукладення договору купівлі-продажу частки суперечать не тільки наявним у матеріалах справи № 922/2182/21 доказам, але також її позиції в іншій справі, висловленій у позовній заяві (справа № 922/2592/21), що свідчить про наявність суперечливої поведінки, намагання ввести суд в оману.

Скаржниця як у суді першої інстанції, так і в суді апеляційної інстанції не надала жодного доказу на підтвердження своїх тверджень щодо отримання частки в дар.

Відсутність родинних чи інших зв'язків, а також зрозумілого мотиву укладення договору дарування майна є ознакою удаваності правочину дарування.

Скаржниця жодним чином не пояснила, які саме мотиви були для дарування їй частки через чотири роки після смерті її чоловіка, з яким нібито в дарувальника були дружні стосунки. Скаржниця не довела, що між нею та дарувальником існували родинні, дружні, ділові чи інші відносини, які б пояснили причину укладення такого правочину.

Отже, суди попередніх інстанцій, керуючись стандартом вірогідності доказів, дійшли обґрунтованого висновку про те, що відповідачка набула право власності на частку на підставі договору купівлі-продажу, така купівля-продаж частки відбулася за її номінальною вартістю. І саме ця сума була зарахована позивачами на депозитний рахунок та перерахована відповідачці з депозитного рахунку за рішенням суду.

Постанова КГС ВС від 23 лютого 2022 року у справі № 922/2182/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104084677>.

4. Щодо виплати дивідендів акціонерам за відсутності або недостатності чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку

У справі № 910/8672/21 акціонер звернувся з позовом до ПАТ про визнання незаконними і скасування рішення річних загальних зборів акціонерів ПАТ щодо затвердження розміру річних дивідендів за підсумками роботи за 2018 рік та рішення річних загальних зборів акціонерів щодо розподілу прибутків і збитків ПАТ, отриманих за результатами діяльності товариства у 2019 році, у тому числі затвердження розміру річних дивідендів, з урахуванням вимог, передбачених законодавством, відповідно до результатів фінансово-господарської діяльності товариства у 2019 році.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позовні вимоги задоволено. Залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій, КГС ВС зазначив таке.

На чергових річних загальних зборах акціонерів ПАТ, проведених 27 квітня 2021 року, неправомірно прийнято рішення про виплату дивідендів за простими акціями за 2018 рік, оскільки у відповідача відсутній чистий прибуток за 2020 рік (звітний рік, що передує року, в якому приймається рішення про нарахування та виплату дивідендів), а нерозподіленого прибутку за попередні періоди (станом на дату прийняття оскаржуваних рішень) недостатньо для виплати дивідендів у зазначеному в рішенні розмірі.

Суд відхиляє посилання скажника на те, що положення статей 30 і 31 Закону України «Про акціонерні товариства» не забороняють виплату дивідендів за відсутності або недостатності чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку, оскільки ст. 30 Закону України «Про акціонерні товариства» чітко визначає поняття «дивіденд» – частина чистого прибутку акціонерного товариства, що виплачується акціонеру та передбачає можливість виплати дивідендів за простими акціями лише за наявності чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку минулих років, а ст. 31 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачено обмеження на виплату дивідендів за простими акціями саме в разі наявності чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку минулих років.

Постанова КГС ВС від 29 листопада 2022 року у справі № 910/8672/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107802776>.

IV. Правові позиції щодо надання послуг у сфері охорони здоров'я

1. Держава та місцеві органи влади в особі уповноважених розпорядників бюджетних коштів зобов'язані оплачувати вартість медичних послуг гемодіалізу, які надавав заклад охорони здоров'я

на виконання програми з надання медичної допомоги хворим нефрологічного профілю за період поза межами дії договорів про надання таких послуг

У справі № 925/1545/20 заклад охорони здоров'я звернувся до суду з позовом про стягнення заборгованості за медичні послуги гемодіалізу, які він надавав на виконання міської та обласної програми з надання медичної допомоги хворим нефрологічного профілю за період поза межами дії договорів про надання медичних послуг (після закінчення їх дії).

Вирішуючи спір, суд виходив із того, що обов'язок надання позивачем хворим нефрологічного профілю процедур гемодіалізу у спірні періоди ґрунтується на його обов'язках як закладу охорони здоров'я, передбачених положеннями статей 5, 7, 8, 18, 35-3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», публічних зобов'язаннях перед хворими на ниркову недостатність V стадії, які отримують медичну допомогу в медичному центрі позивача на виконання міської та обласної програми «Надання медичної допомоги хворим нефрологічного профілю».

Господарські відносини, які склалися між сторонами, поєднані з публічним обов'язком та гарантіями держави в особі органів державної влади й місцевого самоврядування (які є учасниками міської та обласної програми) гарантувати і забезпечувати пацієнтів послугами високоспеціалізованої медичної допомоги. Відмова відповідача оплачувати фактично надані послуги суперечить меті й положенням зазначеної програми.

Суд зауважив, що відповідач фактично допускав бездіяльність щодо належного виконання вимог Закону України «Про публічні закупівлі» в частині дотримання процедур вказаного Закону після закінчення дії договорів до переукладення, що в протилежному випадку мало б наслідком укладення відповідних договорів щодо надання медичних послуг хворим на ниркову недостатність, які є життєво необхідними для таких хворих.

Крім того, суд врахував, що висока вартість і необхідність безперервного отримання пацієнтами процедур зобов'язує державу та місцеві органи влади створювати покращені умови для ефективного й доступного медичного обслуговування. Тому держава та місцеві органи влади в особі уповноважених розпорядників бюджетних коштів зобов'язані оплачувати вартість лікування закладу охорони здоров'я, який надав послуги направленим хворим.

Ураховуючи, що людина, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, з огляду на специфіку лікування методом гемодіалізу ОП КГС ВС погодилася з висновками суду першої інстанції про обов'язок відповідача провести повний розрахунок із позивачем за фактично надані медичні послуги з гемодіалізу у спірні періоди.

Постанова ОП КГС ВС від 21 січня 2022 року у справі № 925/1545/20: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103281556>.

V. Правові позиції у сфері постачання енергоресурсів

1. Договір транспортування природного газу є не договором перевезення вантажу, а договором про надання послуг, тому помилковим є застосування до нього спеціального шестимісячного строку позовної давності, передбаченого ч. 5 ст. 315 ГК України, як до договору перевезення вантажу

У справі № 921/184/21 ОП КГС ВС досліджувала питання правової природи договору транспортування природного газу та можливості застосування до нього спеціального шестимісячного строку позовної давності, передбаченого ч. 5 ст. 315 ГК України.

ОП КГС ВС, вирішуючи спір, виходила з того, що Закон України «Про ринок природного газу» і Кодекс ГТС визначають предмет договору транспортування як надання послуг, які можуть включати: надання доступу до потужності (розподіл потужності); послуги транспортування; послуги балансування.

Норми ЦК України та ГК України можуть застосовуватися до договору транспортування газу (як загальні норми) лише в частині, в якій вони не змінені спеціальним регулюванням, установленим законодавством про ринок природного газу.

Отже, ОП КГС ВС дійшла висновку, що договір транспортування природного газу є договором, який передбачає надання трьох видів послуг, а його істотні умови визначені ст. 901 ЦК України та спеціальним законодавством – Законом України «Про ринок природного газу», Кодексом ГТС, Типовим договором транспортування природного газу, затвердженим постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30 вересня 2015 року № 2497.

При цьому ОП КГС ВС зазначила, що апеляційний суд помилково застосував до спірних правовідносин спеціальний шестимісячний строк позовної давності, передбачений ч. 5 ст. 315 ГК України.

За результатами перегляду справи в касаційному порядку ОП КГС ВС відступила від висновків Верховного Суду про те, що договори транспортування природного газу за своєю правовою природою є договорами перевезення вантажу і до правовідносин за ними підлягають застосуванню положення статей 306, 307, 315 ГК України, оскільки зазначені договори за своєю правовою природою є договорами про надання послуг з огляду на спеціальне регулювання, встановлене законодавством про ринок природного газу.

Постанова ОП КГС ВС від 15 липня 2022 року у справі № 921/184/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105278395>.

VI. Правові позиції у спорах щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності

1. У спорі про порушення прав інтелектуальної власності власників свідоцтв на торговельні марки належним та ефективним способом захисту порушення прав буде вимога про зобов'язання припинити таке порушення, а не заборона використання ліцензійного договору

У справі № 910/2559/21 власники свідоцтв України на знаки для товарів і послуг звернулися з позовом про заборону використання ліцензійного договору та зобов'язання припинити порушення прав інтелектуальної власності на торговельні марки, оскільки позивачам стало відомо про існування ліцензійного договору, якого вони насправді не укладали та на підставі якого відповідач отримав виключну ліцензію на використання знаків для товарів і послуг, що належать позивачам.

Вирішуючи спір, КГС ВС виходив із того, що належним та ефективним способом захисту прав позивачів у цій справі буде вимога про зобов'язання відповідача припинити порушення прав інтелектуальної власності позивачів на торговельні марки за відповідними свідоцтвами України, що визначено Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», а не заборона використання ліцензійного договору.

При цьому КГС ВС зазначив, що на підтвердження факту використання торговельної марки власник свідоцтва має визначити, яким саме чином відповідач використовує торговельну марку, та подати суду докази вчинення дій із числа зазначених у ч. 4 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», залежно від обставин, які доводяться у справі.

Постанова КГС ВС від 22 вересня 2022 року у справі № 910/2559/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106540085>.

2. Щодо відсутності в організації колективного управління права власності на об'єкти інтелектуальної власності (майнові права на них), які передаються їй в управління

У справі № 910/14152/19 досліджувалося питання щодо наявності в організації колективного управління права власності на об'єкти інтелектуальної власності (майнові права на них), які передаються їй в управління.

Вирішуючи спір, КГС ВС зауважив, що організація колективного управління, статус якої на час виникнення спірних правовідносин мав позивач, не є суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав, а здійснює колективне управління майновими правами, які передаються їй в управління авторами та іншими суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав.

Безпідставним є ототожнення передання (відчуження) суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав об'єкта авторського права і (або) суміжних прав (яке згідно із чинним законодавством є підставою для набуття права власності на відповідне майно іншою особою) з переданням майнових прав на відповідні об'єкти в управління, зокрема, організації колективного управління.

Таким чином, КГС ВС визнав помилковим висновок суду апеляційної інстанції стосовно того, що майнові права інтелектуальної власності, які перебувають в управлінні організації колективного управління, становлять майно такої організації.

Позивач здійснював колективне управління майновими правами, які передавалися йому в управління авторами та іншими суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі майновими правами іноземних суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, на основі договору про взаємне представництво інтересів.

Таке колективне управління не зумовлювало виникнення в організації колективного управління права власності, а отже й здійснення з власної волі володіння, користування, розпорядження відповідними об'єктами інтелектуальної власності (майновими правами на них).

Постанова КГС ВС від 1 лютого 2022 року у справі № 910/14152/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102914140>.

VII. Правові позиції у спорах, пов'язаних з оскарженням рішень Антимонопольного комітету України

1. Виробники вин несуть відповідальність за розміщення інформації на етикетках і контретикетках цих вин, яка вводить в оману внаслідок обраного способу викладення, щодо назви продукту, його споживчих властивостей та стандарту, якому відповідає продукт

У справі № 910/2328/21 подано позов про визнання недійсним і скасування рішення Антимонопольного комітету України, яким визнано дії позивача з поширення на контретикетках вин власного виробництва під позначенням «LAMBRUSCO» інформації, що вводить в оману, шляхом повідомлення невизначеному колу осіб неправдивих відомостей: «При виробництві використовується виноград італійського походження», «Виготовлено за італійською технологією», «Неповторний, трохи терпкий смак досягається за рахунок поєднання білих та червоних сортів винограду італійського походження», що окремо або в поєднанні з іншою інформацією, зображеною на етикетках / кольєретках цих вин, можуть вплинути на наміри цих осіб щодо придбання вин позивача як італійських вин, порушенням законодавства

про захист від недобросовісної конкуренції, передбаченим ст. 15-1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». За вказане порушення накладено штраф.

КГС ВС зазначив, що для кваліфікації дій суб'єктів господарювання як, зокрема, недобросовісної конкуренції не є обов'язковим з'ясування настання наслідків у формі відповідного недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання (конкурентів, покупців) чи споживачів, серед іншого через заподіяння їм шкоди (збитків) або іншого реального порушення їхніх прав чи інтересів, або настання інших відповідних наслідків. Достатнім є встановлення самого факту вчинення дій, визначених законом як недобросовісна конкуренція (статті 5, 7, 11, 13–15 і 19 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»), або можливості настання зазначених наслідків у зв'язку з відповідними діями таких суб'єктів господарювання (статті 6 і 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції», статті 4, 6, 8, 15-1, 16–18 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»).

Отже, поширення неправдивих відомостей суб'єктом господарювання, що вводить в оману невизначене коло осіб, зокрема, внаслідок обраного способу їх викладення стосовно назви продукту, його споживчих властивостей і стандарту, якому відповідає продукт, може вплинути на наміри цих осіб щодо придбання (замовлення) товару цього суб'єкта господарювання. Такі дії тягнуть відповідальність, передбачену Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Виробники вин несуть відповідальність за розміщення інформації на етикетках та контретикетках цих вин, оскільки згідно з абз. 2 ч. 4 ст. 11 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового кон'ячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» етикеточна продукція розробляється товаровиробником алкогольних виробів і повинна відповідати вимогам чинного законодавства про мови (крім додаткової інформації щодо характеристик продукту), не потребує додаткових узгоджень, є промисловою власністю виробника та захищається згідно із чинним законодавством про промислову (інтелектуальну) власність.

Таким чином, КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що поширена позивачем інформація, яка може вплинути на наміри споживачів придбати вина позивача внаслідок обраного способу викладення інформації про продукт як про італійські вина, тоді як ці вина є українськими, є неправдивою і такою, що вводить в оману, а тому підстав для скасування спірного рішення АМК України немає.

Постанова КГС ВС від 30 серпня 2022 року у справі № 910/2328/21: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105961061>.

VIII. Правові позиції з процесуальних питань

1. Щодо визначення розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, необхідного для обчислення ціни позову при вирішенні питання про можливість відкриття касаційного провадження у випадках, передбачених п. 2 ч. 3 ст. 287 ГПК України

У справі № 924/337/18 суд досліджував питання щодо розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, необхідного для обчислення ціни позову, з якого слід виходити при вирішенні питання про відкриття касаційного провадження у випадках, передбачених п. 2 ч. 3 ст. 287 ГПК України, і що був установлений на 1 січня року, в якому особа звернулася з позовом у справі, чи на 1 січня року, в якому було подано касаційну скаргу.

Суд зауважив, що із внесенням змін до ГПК України Законом України від 15 січня 2020 року № 460-ІХ «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» законодавець установив додаткове обмеження на касаційне оскарження прийнятих зі справи судових рішень за критерієм ціни позову, яка не повинна бути меншою від п'ятисот розмірів прожиткового мінімуму на одну працездатну особу в розрахунку на місяць. При цьому розмір прожиткового мінімуму є змінною величиною, яка щороку затверджується Верховною Радою України в Законі про Державний бюджет України на відповідний рік.

Системно аналізуючи положення ч. 7 ст. 12, п. 3 ч. 3 ст. 162, частин 1, 2 ст. 163 ГПК України, суд зазначив, що законодавець пов'язує визначення ціни позову з моментом пред'явлення позову до суду.

За таких умов, звертаючись із позовом до суду, особа визначає ціну позову, в тому числі у відношенні до прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який визначений станом на момент подання позовної заяви, виходячи з якої (ціни позову) суд першої інстанції і встановлює розмір судового збору, який особа мала сплатити за подання позовної заяви, визначає наявність або відсутність підстав для віднесення справи до категорії малозначних та встановлює порядок розгляду такої справи тощо.

Подальша зміна законодавцем розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб не має впливати на законні права й очікування учасників судового процесу (у тому числі в частині можливості касаційного оскарження судового рішення), який уже розпочався.

Отже, суд дійшов висновку, що у вирішенні питання щодо відкриття касаційного провадження п'ятсот прожиткових мінімумів на одну працездатну особу, передбачені

п. 2 ч. 3 ст. 287 ГПК України, слід обраховувати, виходячи з розміру, що був установлений на 1 січня календарного року, в якому особа звернулася з відповідним позовом, а не на 1 січня календарного року, в якому було подано касаційну скаргу.

Постанова ОП КГС ВС від 2 вересня 2022 року у справі № 924/337/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106051431>.

Рішення Верховного Суду (кримінальна юрисдикція)

Упродовж 2022 року Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, як і в попередні роки, виконував основне завдання – забезпечення сталості та єдності судової практики. ККС ВС сформулював низку правових позицій з важливих проблем кримінального і кримінального процесуального права.

Зокрема, предметом розгляду суду були питання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, проти життя та здоров'я особи, а також її конституційних прав, які визнаються найвищою соціальною цінністю в державі (ст. 3 Конституції України). ККС ВС сформулював важливі правові позиції стосовно цих кримінальних правопорушень, зокрема, вказавши на ознаки неналежного виконання обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 КК України), торгівлі людьми (ст. 149 КК України), непрямого обмеження прав громадян за ознакою політичних переконань (ст. 161 КК України).

Значну увагу приділяли проблемам кваліфікації кримінальних правопорушень проти громадської безпеки. Серед іншого, ідеться про визначення ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 258 «Терористичний акт» КК України. Окрім того, Суд продовжив формувати судову практику застосування процедури спеціального розслідування – судового розгляду справ за відсутності обвинуваченого (*in absentia*) у цих кримінальних провадженнях.

ККС ВС з метою забезпечення єдності судової практики сформулював важливі правові висновки, зокрема і стосовно кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень), вказавши, у тому числі, на особливості тлумачення ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426 «Бездіяльність військової влади» КК України.

Суд сформулював правові позиції щодо застосування кримінальних процесуальних норм. Так, ККС ВС продовжує формувати судову практику стосовно такої засади кримінального провадження, як мова, якою здійснюється кримінальне провадження, а також щодо відкриття матеріалів кримінального провадження. З огляду на введення в Україні з 24 лютого 2022 року воєнного стану ККС ВС сформулював також низку важливих правових позицій, які стосуються критеріїв, що повинен урахувувати суд апеляційної інстанції під час визнання поважними причин пропуску процесуального строку на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції, зокрема місцезнаходження суду та режим його роботи, поточний хід бойових дій, місце перебування учасників справи або їхніх представників.

I. Правові позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України

1. Щодо кваліфікації дій судді Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, яка продовжила здійснювати «правосуддя» від імені російської федерації, як державної зради (ст. 111 КК України)

У справі № 759/5737/17 ККС ВС вирішував питання стосовно наявності в діях судді Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, яка продовжила здійснювати правосуддя після тимчасової окупації півострова російською федерацією від імені цієї держави-агресора, державної зради у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК України).

ККС ВС констатував, що суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, яка не була звільнена із цієї посади в порядку, встановленому законами України, здійснювала «правосуддя» на окупованій території України від імені іноземної держави (російської федерації), керуючись її матеріальним та процесуальним правом, була призначена на посаду «судді Верховного Суду Республіки Крим» і взяла на себе повноваження судді іншої держави (російської федерації), яка окупувала й незаконно анексувала територію Автономної Республіки Крим.

Здійснення за таких умов «правосуддя» від імені російської федерації свідчить про порушення вимог ст. 65 Конституції України, присяги судді, оскільки фактично забезпечувало становлення та зміцнення окупаційної влади російської федерації шляхом утворення і функціонування незаконно створених окупаційних органів судової влади цієї держави на окупованій території України, виконання функцій представника окупаційної судової влади російської федерації з метою недопущення контролю української влади на території Автономної Республіки Крим, а отже надання нею допомоги російській федерації в проведенні підривної діяльності проти України на шкоду суверенітетові та територіальній цілісності України.

Водночас суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, яка, скориставшись переважним правом на заміщення посади судді в утвореному суді російської федерації – «Верховний Суд Республіки Крим», фактично отримала за законодавством рф громадянство цієї держави як необхідну умову такої діяльності, на час ухвалення вироку місцевим судом, яким її було засуджено за ст. 111 КК України, залишалася громадянкою України незалежно від місця її проживання, оскільки примусове автоматичне набуття нею як громадянкою України, яка проживає на тимчасово окупованій території, громадянства рф не визнається Україною, отже не може бути підставою для втрати нею громадянства України. Набуття такою особою громадянства російської федерації не впливає на зміст її правових відносин з Україною, за якими вона визнається лише громадянкою України.

У цьому рішенні ККС ВС встановив, що попри відсутність дефініції поняття «підривна діяльність» у законодавстві України значення цього поняття все ж впливає із системного аналізу тексту міжнародних актів, у яких використовується вказаний термін (наприклад, Декларація про недопустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав від 9 грудня 1981 року № 36/103, Декларація про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про забезпечення їх незалежності та суверенітету від 21 грудня 1965 року № 2131 (XX) Генеральної Асамблеї ООН). Під підривною діяльністю в контексті ст. 111 КК України потрібно розуміти дії іноземних держав, іноземних організацій або їх представників, спрямовані на підриив основ національної безпеки України й завдання істотної шкоди суверенітету, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Беручи до уваги встановлені судами першої та апеляційної інстанцій фактичні обставини кримінального провадження, Верховний Суд дійшов висновку, що застосування ст. 111 КК України в цьому разі було передбачуваним і не суперечить вимогам ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Постанова ККС ВС від 21 грудня 2022 року у справі № 759/5737/17: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225763>.

II. Правові позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи

1. Щодо кваліфікації дій медичного працівника, який порушив клінічний протокол під час надання медичної допомоги, що спричинило смерть плода (ст. 140 КК України)

У справі № 718/933/20 ККС ВС вирішував питання стосовно наявності в діях лікаря, акушера-гінеколога, складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 140 КК України.

Залишаючи рішення судів попередніх інстанцій без змін, ККС ВС констатував, що порушення акушером-гінекологом вимог Клінічного протоколу з акушерської допомоги «Кесарів розтин», затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 27 грудня 2011 року № 977, через недбале та несумлінне ставлення до своїх професійних обов'язків, що спричинило тяжкі наслідки у вигляді внутрішньоутробної смерті плода, причиною якої стала асфіксія, слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 140 КК України.

ККС ВС звернув увагу на те, що в цьому випадку плід в утробі матері вважається частиною організму вагітної жінки, якій не надано медичної допомоги, спричинення тяжких наслідків неповнолітньому (новонародженій дитині) (ч. 2 ст. 140 КК України) обвинуваченому не інкримінується. Водночас якщо на час розгляду в суді кримінального провадження за ст. 140 КК України змінився Клінічний протокол надання медичної

допомоги «Кесарів розтин», яким передбачено продовження часу для надання медичної допомоги в подібних випадках із 15 до 30 хвилин, то це не впливає на висновок судів про наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого цією статтею з бланкетною диспозицією, з огляду на те, що обвинувачений на час події був зобов'язаний надавати медичну допомогу відповідно до правил, установлених на той момент.

Постанова ККС ВС від 9 червня 2022 року у справі № 718/933/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104769529>.

2. Щодо кваліфікації дій особи за ст. 149 «Торгівля людьми» КК України

У справі № 127/1309/19 ККС ВС залишив без зміни рішення судів першої та апеляційної інстанцій, якими обвинувачений був засуджений за торгівлю людьми (ч. 2 ст. 149 КК України).

ККС ВС констатував, що торгівля людьми має місце в діях обвинуваченого, який, скориставшись уразливим станом потерпілого, застосовуючи фізичне насильство й погрожуючи цим, завербував потерпілого з метою експлуатації, утримував у підневільному стані, переміщував і примушував його до жебракування, обмежував у вільному пересуванні по місцевості шляхом постійного пильного нагляду для запобігання можливості втечі, здійснюючи систематичний контроль за ним під час жебракування, забирав у нього гроші, випрошені у сторонніх осіб, та після цього переміщував знову до квартири, у якій вони проживали.

Якщо потерпілий, особа з інвалідністю III групи, не мав можливості чинити опір незаконним діям засудженого через вади, перебував у тяжких обставинах надзвичайно скрутної ситуації, спричиненої відсутністю в нього постійного місця роботи, житла й будь-яких коштів для існування, це свідчить про те, що потерпілий перебував в уразливому стані.

Постанова ККС ВС від 22 вересня 2022 року у справі № 127/1309/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454425>.

III. Правові позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти прав і свобод людини та громадянина

1. Щодо тлумачення такої форми вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 161 КК України, як непряме обмеження прав громадян за ознакою політичних переконань, а також поняття «політичні переконання»

У справі № 576/2972/18 ККС ВС вирішував питання про наявність у діях засудженого ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 161 КК України,

а саме чи мало місце непряме обмеження конституційного права особи на працю і подальше незаконне звільнення потерпілого з роботи за ознакою політичних та інших, зокрема світоглядних, переконань, вчинене службовою особою.

ККС ВС зазначив, що в разі інкримінування особі вчинення вказаного кримінального правопорушення в цій формі судам слід визначати, які саме політичні переконання мали потерпіла та обвинувачена особи. Про наявність різних політичних переконань у потерпілого й обвинуваченого може свідчити встановлення політичного протистояння між цими особами. Про таке політичне протистояння може свідчити, серед іншого, дослідження програм політичних партій, до яких належали потерпіла особа й обвинувачена особа, з якого випливає розбіжність у цілях діяльності цих політичних партій, у способах їх реалізації, а також характер питань, з приводу яких мало місце різне голосування потерпілого та обвинуваченого на сесіях міської ради.

Постанова ККС ВС від 19 липня 2022 року у справі № 576/2972/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105359468>.

2. Щодо наявності ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 164 «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей» КК України, у разі неналежного виконання працівниками виконавчої служби своїх обов'язків

У справі № 191/4386/19 місцевий суд вироком, залишеним без зміни ухвалою апеляційного суду, виправдав обвинуваченого за ч. 1 ст. 164 КК України у зв'язку з недоведеністю в його діянні складу кримінального правопорушення та закриття кримінальне провадження щодо нього. Місцевий суд, ухвалюючи таке рішення, вважав, що невиконання судового рішення про стягнення аліментів відбувалося не у зв'язку зі злісним ухиленням обвинуваченого від сплати аліментів, а у зв'язку з неналежним ставленням працівників виконавчої служби, бухгалтерії підприємства за місцем роботи обвинуваченого до своїх обов'язків.

ККС ВС, не погодившись із таким рішенням судів першої та апеляційної інстанцій, указав, що злісне невиконання особою свого обов'язку зі сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів) не може бути виправдане недоліками в роботі державних виконавців.

Постанова ККС ВС від 15 листопада 2022 року у справі № 191/4386/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107510154>.

IV. Правові позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти громадської безпеки

1. Щодо розуміння суб'єктивних ознак терористичного акту (ст. 258 КК України)

У справі № 639/1772/16-к ККС ВС вирішував питання про встановлення суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 258 «Терористичний акт» КК України.

ККС ВС звернув увагу на те, що мета є необхідною ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 258 цього Кодексу, і потребує обов'язкового встановлення під час кваліфікації дій особи за цією статтею. Терористичний акт вважається вчиненим з метою привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного та з метою впливу на прийняття рішень, вчинення або невчинення дій державною владою чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами в разі вчинення винуватим протиправних дій, спрямованих на зрив заходів військових комісаріатів з військової мобілізації, графіків постачання силам АТО паливних матеріалів і військової техніки, розміщених на складських приміщеннях та залізничних станціях, а також на зрив збору приватною установою гуманітарної допомоги.

Постанова ККС ВС від 15 вересня 2022 року у справі № 639/1772/16-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106354719>.

V. Правові позиції щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень)

1. Щодо того, чи є заподіяння істотної шкоди обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426 «Бездіяльність військової влади» КК України

У справі № 686/13801/16-к ОП ККС ВС досліджувала питання стосовно того, чи є заподіяння істотної шкоди обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426 КК України, вчиненого в будь-якій із форм, передбачених у диспозиції цієї статті.

ОП ККС ВС дійшла висновку, що диспозиція ч. 1 ст. 426 КК України визначає три форми бездіяльності військової службової особи: 1) умисне неприпинення злочину, що вчиняється підлеглим; 2) ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення; 3) інше умисне невиконання військовою службовою особою дій,

які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, якщо це заподіяло істотну шкоду.

Бездіяльність військової влади у формі умисного неприпинення злочину, що вчиняється підлеглим, є кримінальним правопорушенням із формальним складом, яке відрізняється від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-16 КУпАП, у формі умисного невжиття заходів щодо припинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим.

Водночас обов'язковою ознакою бездіяльності військової влади у формах ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення, та іншого умисного невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, є суспільно небезпечні наслідки у вигляді істотної шкоди, що відповідно до примітки 2 ст. 425 КК України може виявлятися в заподіянні як майнової, так і немайнової шкоди. При цьому вчинення останніх двох форм бездіяльності військової влади в умовах особливого періоду, що не спричинили заподіяння істотної шкоди або тяжких наслідків, не передбачені в ч. 3 ст. 426 КК України як кримінальні правопорушення.

Постанова ОП ККС ВС від 17 жовтня 2022 року у справі № 686/13801/16-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940469>.

VI. Правові позиції щодо засад кримінального провадження

1. Щодо права особи звертатися з оскарженням судового рішення рідною або іншою мовою, якою володіє така особа

У справі № 521/12324/18 ОП ККС ВС вирішувала питання про право особи звертатися з оскарженням судового рішення рідною або іншою мовою, якою володіє така особа, а також стосовно наявності обов'язку слідчого судді, суду самостійно залучати перекладача для перекладу скарги з метою розуміння її змісту при з'ясуванні питання про початок її розгляду.

ОП ККС ВС дійшла висновку, що апеляційні та касаційні скарги осіб, які мають право на оскарження судових рішень, повинні бути викладені державною мовою.

Суд позбавлений процесуальної можливості розглянути питання про участь перекладача у провадженні до відкриття апеляційного провадження чи до призначення судового засідання щодо розгляду скарги, яку належить розглядати в порядку статей 422, 422-1 КПК України.

Окрім того, якщо апеляційна скарга, подана в порядку статей 422, 422-1 КПК України, складена іноземною мовою, положення ст. 398, частин 1, 2, п. 1 ч. 3 ст. 399 КПК України

(щодо відкриття апеляційного провадження / залишення апеляційної скарги без руху) до такої скарги не застосовуються. У цьому разі суд апеляційної інстанції повертає апеляційну скаргу, складену неукраїнською мовою, особі, яка її подала.

Постанова ОП ККС ВС від 19 вересня 2022 року у справі № 521/12324/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106426687>.

VII. Правові позиції щодо відкриття матеріалів іншій стороні

1. Щодо тлумачення понять «матеріали досудового розслідування» та «матеріали кримінального провадження» і того, чи включається у строк, передбачений ч. 5 ст. 219 КПК України, строк ознайомлення з матеріалами кримінального провадження

У справі № 348/1674/19 ККС ВС зазначив, що матеріалами досудового розслідування є виключно матеріали, які перебувають у розпорядженні органу досудового розслідування (ст. 290 КПК України), а матеріалами кримінального провадження – матеріали, речові докази або їх частини, документи або копії з них, які долучаються до обвинувального акта та які подаються стороною захисту (ч. 1 ст. 317 КПК України).

Відповідно до ч. 5 ст. 219 КПК України встановлюється строк ознайомлення саме з матеріалами досудового розслідування, а не з матеріалами кримінального провадження, які подаються стороною захисту. Тож, на думку ККС ВС, звернення прокурора до сторони захисту про доступ до матеріалів, які сторона захисту має намір використати як докази в суді, у порядку, передбаченому ч. 6 ст. 290 КПК України, не включається у строки, визначені ч. 5 ст. 219 цього Кодексу, та не впливає на перебіг строку досудового розслідування.

Постанова ККС ВС від 1 червня 2022 року у справі № 348/1674/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104583172>.

VIII. Правові позиції щодо провадження в суді апеляційної інстанції

1. Щодо поновлення строку на апеляційне оскарження вироку місцевого суду, який закінчувався після оголошення в Україні 24 лютого 2022 року воєнного стану

У справах № 761/1799/16-к і № 585/2494/18 ККС ВС дійшов висновку, що факт запровадження воєнного стану в Україні не є безумовною підставою для поновлення

пропущеного процесуального строку, тому це питання має вирішуватися в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, наведених у заяві, та обставин, які існували й об'єктивно перешкоджали вчиненню процесуальних дій.

Для визнання поважною цієї підстави слід брати до уваги, зокрема, територіальне місцезнаходження суду, порядок його функціонування, хід бойових дій, наявність реальної небезпеки для життя учасників процесу, тривалість самого процесуального строку; час, який минув із дати завершення процесуального строку; наявність чи відсутність обставин, які об'єктивно перешкоджали особі реалізувати своє право (повноваження) у межах визначеного процесуального строку; поведінку особи, яка звертається з відповідним клопотанням, у тому числі чи вживала особа розумних заходів для того, щоб реалізувати своє право (повноваження) у межах процесуального строку та якнайшвидше після його закінчення (у разі наявності поважних причин його пропуску), а також інші доречні обставини.

З огляду на викладене ККС ВС у справі № 761/1799/16-к зазначив, що подання прокурором, який був присутній у судовому засіданні під час проголошення вироку 26 січня 2022 року Дарницьким судом міста Києва і того ж дня отримав його копію, апеляційної скарги на цей вирок більш ніж через два місяці після закінчення встановленого КПК України процесуального строку, незважаючи на те, що він продовжував працювати в органах прокуратури м. Києва, а безпосередніх бойових дій на території м. Києва після 25 лютого 2022 року впродовж березня – квітня не відбувалося, не є підставою для поновлення строку на апеляційне оскарження, якщо прокурор в апеляційній скарзі не навів достатньо переконливих пояснень неможливості зробити це в більш стислі терміни.

Водночас у справі № 585/2494/18 ККС ВС визнав поважними причинами пропуску прокурором на три дні процесуального строку на апеляційне оскарження вироку Роменського міськрайонного суду Сумської області (до 7 березня 2022 року) введення з 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану, блокування з 25 лютого 2022 року військами російської федерації м. Ромни, оточення ними Роменського району Сумської області з 1 до 11 березня 2022 року.

Постанови ККС ВС від 4 жовтня 2022 року у справі № 761/1799/16-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106757992>; від 25 жовтня 2022 року у справі № 585/2494/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107023971>.

2. Щодо узгодження прокурором, який подав апеляційну скаргу, відмови від неї з прокурором вищого рівня

У справі № 640/3693/15-к після відкриття апеляційного провадження прокурор відмовився від поданої ним до суду апеляційної інстанції апеляційної скарги. Водночас на адресу апеляційного суду надійшов лист першого заступника керівника обласної прокуратури, в якому порушувалося питання про повернення адресату без розгляду попередньо поданого відкликання апеляційної скарги як такого, що подане в непроцесуальний спосіб.

Апеляційний суд, оцінюючи вказаний лист під час судового засідання, відмовив у прийнятті відмови прокурора від поданої ним апеляційної скарги та здійснив судове провадження з урахуванням викладених ним в апеляційній скарзі мотивів і вимог.

Разом з тим ККС ВС дійшов висновку, що КПК України не передбачає узгодження прокурором, який подав апеляційну скаргу, відмови від неї з прокурором вищого рівня. Також КПК України не передбачає права прокурора вищого рівня відкликати прийняту апеляційним судом відмову прокурора, який подав апеляційну скаргу, від неї.

Отже, розгляд апеляційним судом апеляційної скарги прокурора, який відмовився від неї, і така відмова була прийнята, призвів до істотного порушення вимог кримінального процесуального закону, що у свою чергу вплинуло на законність ухваленого вироку.

Постанова ККС ВС від 14 листопада 2022 року у справі № 640/3693/15-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107441917>.

IX. Правові позиції щодо процедури судового розгляду в спеціальному судовому провадженні за відсутності обвинуваченого (*in absentia*)

1. Щодо забезпечення права на захист у спеціальному судовому провадженні (*in absentia*)

У справі № 727/13085/18 ККС ВС зауважив, що під час розгляду в спеціальному судовому провадженні (*in absentia*) суд першої інстанції повинен вживати всіх необхідних заходів для забезпечення реалізації захисником своїх процесуальних прав, забезпечувати сторонам рівні умови для їх реалізації та надавати кожній стороні розумну можливість представляти справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону в суттєво не вигідне становище щодо другої сторони.

ККС ВС дійшов висновку, що якщо в спеціальному судовому провадженні (*in absentia*) суд відмовив задовольнити клопотання сторони захисту про відкладення розгляду справи й надання часу для підготовки виступу в судових дебатах задля належної організації і непорушення права на захист його підзахисного без належного й розумного обґрунтування своєї відмови, посилаючись виключно на необхідність забезпечення безперервності судового розгляду (ст. 322 КПК України) і недоцільність витрачання прокурором бюджетних коштів на розміщення оголошення, то це порушує принципи юридичної рівності, змагальності та справедливості судового розгляду, що не узгоджується зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Постанова ККС ВС від 19 липня 2022 року у справі № 727/13085/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105359481>.

Х. Правові позиції щодо провадження в суді касаційної інстанції

1. Щодо права прокурора на подання касаційної скарги в частині розв'язання цивільного позову, заявленого цивільним позивачем

У справі № 481/877/19 ОП ККС ВС досліджувала питання стосовно права прокурора на подання касаційної скарги в частині вирішення цивільного позову, заявленого цивільним позивачем.

ККС ВС зауважив, що аналіз конструкції ч. 1 ст. 425 КПК України, яка регламентує право на касаційне оскарження учасників кримінального провадження, вказує на те, що ця норма не лише визначає коло суб'єктів такого оскарження, але й установлює для більшості з них межі касаційного оскарження. Однак для прокурора ця норма не встановлює меж касаційного оскарження.

Тож з огляду на те, що, за ст. 425 КПК України, прокурора не віднесено до учасників кримінального провадження, щодо яких установлюються межі касаційного оскарження, положення п. 6 ч. 1 цієї статті потрібно вважати такими, що передбачають право прокурора на касаційне оскарження судових рішень у частині вирішення цивільного позову, якого прокурор не заявляв.

Постанова ОП ККС ВС від 5 вересня 2022 року у справі № 481/877/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106191157>.

Рішення Верховного Суду (цивільна юрисдикція)

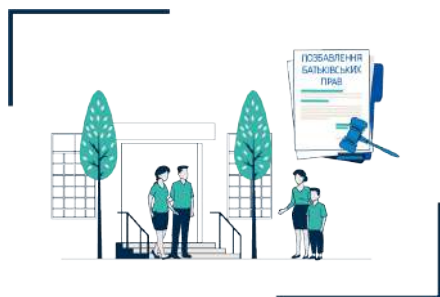
Упродовж 2022 року Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду, забезпечуючи сталість і єдність судової практики, сформулював при вирішенні проблемних питань цивільного й цивільного процесуального законодавства низку важливих та актуальних правових висновків. Аналіз цих правових позицій, серед іншого, свідчить про імплементацію в діяльність суду принципу верховенства права, що спрямований на захист прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Зокрема, реалізуючи принцип верховенства права в умовах воєнного стану, КЦС ВС сформував правовий висновок щодо судового імунітету РФ у справі про відшкодування шкоди, завданої державою-агресором, указавши про право суду ігнорувати судовий імунітет цієї країни під час розгляду зазначеної категорії справ.

Предметом розгляду суду КЦС ВС були також кредитні та іпотечні спори, за результатом вирішення яких сформульовано правові висновки, спрямовані на дотримання балансу інтересів банківських установ і споживачів.

Значну увагу КЦС ВС приділяв розгляду сімейних спорів. Дотримуючись концепції найкращих інтересів дитини, КЦС ВС висловив правову позицію щодо підстав для позбавлення усиновлювачів батьківських прав стосовно усиновленої дитини та стягнення з них аліментів на її утримання. Водночас в іншій справі було акцентовано на тому, що ігнорування приписів закону щодо обов'язкової згоди на усиновлення батька / матері дитини є підставою для визнання такого усиновлення недійсним.

Для забезпечення сталості та єдності судової практики КЦС ВС сформулював важливі правові висновки про застосування процесуального законодавства, зокрема щодо поширення юрисдикції судів України на спори про повернення дитини відповідно до правил Гаазької конвенції 1980 року і Гаазької конвенції 1996 року; щодо особливого виду представництва в разі звернення повнолітніх дочки / сина до суду за захистом прав та інтересів непрацездатних, немічних батьків, які не позбавлені цивільної процесуальної дієздатності, але не можуть реалізувати її через немічність, що потребує доказування в кожному конкретному випадку, тощо.

I. Правові позиції щодо розгляду спорів, які виникають із сімейних правовідносин

1. Щодо позбавлення усиновлювачів батьківських прав та стягнення аліментів на утримання дитини

У справі № 175/1713/20 усиновлювачі звернулися до суду з позовом про скасування усиновлення. Орган опіки та піклування в інтересах малолітньої дитини також звернувся до суду із зустрічним позовом про позбавлення батьківських прав усиновлювачів і стягнення з них аліментів.

Суди встановили, що до усиновлення хлопчик був тимчасово влаштований у родину позивачів для можливості більше його пізнати, подружжю надавав практичні рекомендації психолог, який звертав увагу на те, що дитина має певні поведінкові особливості. Після усиновлення дитина проживала в сім'ї позивачів два з половиною роки. Коли стосунки з дитиною погіршилися, усиновлювачі не зверталися до фахівців, щоб установити причини неналежної поведінки хлопчика, й ухилилися від надання допомоги у вирішенні питання щодо його психоемоційного стану. Натомість вони повернули хлопчика до органу опіки та піклування і після цього не відвідували його, не цікавилися його здоров'ям і розвитком, хоча продовжували бути його батьками й мали відповідні як права, так і обов'язки щодо дитини.

Стосовно позбавлення усиновлювачів батьківських прав КЦС ВС зауважив, що ухилення батьків від виконання своїх обов'язків відповідно до ст. 164 СК України має місце не тільки, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, а й коли, надаючи дитині житло та необхідне харчування, не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загально визнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини.

Верховний Суд залишив у силі рішення суду першої інстанції, яким позивачам відмовлено у скасуванні усиновлення, натомість їх позбавлено батьківських прав та стягнуто з подружжя аліменти на користь особи (установи), яка виконуватиме обов'язки законного представника (усиновлювача) дитини, оскільки наявні об'єктивні й безсумнівні докази винної поведінки та свідомого нехтування подружжя своїми батьківськими обов'язками стосовно усиновленого.

Постанова КЦС ВС від 23 червня 2022 року у справі № 175/1713/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105139632>.

2. Щодо визнання усиновлення недійсним у разі скасування рішення суду про позбавлення батьківських прав біологічних батька / матері

У справі № 554/1924/20 біологічна мати, звертаючись до суду з позовом про визнання усиновлення недійсним, анулювання та поновлення актового запису про матір, вказувала на те, що рішення, яким її було позбавлено батьківських прав, скасовано постановою Верховного Суду й ухвалено нове, яким у задоволенні позову відмовлено.

Перед судом касаційної інстанції постало питання про визнання усиновлення недійсним із підстав відсутності згоди дитини та матері. При цьому відсутність згоди на момент усиновлення мати обґрунтовує реформацією (скасуванням Верховним Судом) рішення про позбавлення її батьківських прав.

КЦС ВС зазначив, що відносини, які сформувалися внаслідок усиновлення, навіть у разі додержання передбаченої законом процедури не можуть переважати над правами біологічної матері та інтересами дитини в контексті сімейних зв'язків, оскільки врахування єдності й возз'єднання сім'ї в разі розлучення є невіддільним аспектом права на повагу до сімейного життя відповідно до ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Враховуючи той факт, що рішення про позбавлення батьківських прав було скасоване як помилкове, КЦС ВС зробив висновок про реформацію такого судового рішення, а отже воно не може мати жодних правових наслідків чи ігнорувати приписи закону щодо обов'язкової згоди на усиновлення. Таким чином, згода матері на усиновлення була необхідна.

Отже, на момент вирішення питання про усиновлення неповнолітньої дитини її біологічна мати (позивачка у справі) згідно із судовим рішенням була позбавлена батьківських прав. Водночас з огляду на факт скасування в касаційному порядку судового рішення про позбавлення батьківських прав права матері є поновленими із часу їх позбавлення, що виключає можливість усиновлення дитини, оскільки біологічна мати не позбавлена батьківських прав стосовно дочки та своєї згоди на її усиновлення не надавала.

Постанова КЦС ВС від 5 вересня 2022 року у справі № 554/1924/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106506830>.

II. Правові позиції щодо розгляду спорів, які виникають із спадкових правовідносин

1. Щодо можливості спадкування права на отримання страхових виплат у разі їх припинення за життя спадкодавця, що не оскаржувалося ним

У справі № 243/13575/19 спадкоємець, звертаючись до суду з позовом про зобов'язання нарахувати страхові виплати та виплатити їх у порядку спадкування, зазначав, що його батько за життя отримував страхові виплати як травмована на виробництві особа. З грудня 2014 року він отримував їх як внутрішньо переміщена особа, проте в листопаді 2017 року виплати припинили через закінчення терміну дії довідки внутрішньо переміщеної особи.

Відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний суд зазначив, що припинення нарахування страхових виплат спадкодавцю було здійснено за його життя. Такі дії Фонду соціального страхування України спадкодавець у встановленому законом порядку не оспорував, а отже страхові суми йому за життя не нараховувались, у зв'язку із чим вони не можуть входити до складу спадщини після його смерті.

Дослідивши питання щодо нарахування страхових виплат та виплати їх у порядку спадкування, КЦС ВС зазначив, що тлумачення ст. 1227 ЦК України свідчить, що цією нормою встановлено сингулярне правонаступництво членів сім'ї спадкодавця на отримання належних йому та не отриманих ним за життя грошових сум заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, інших соціальних виплат. Указані суми включаються до складу спадщини лише в разі відсутності у спадкодавця членів сім'ї чи їхньої відмови від права на отримання вказаних сум. Окрім цього, звичайно, необхідно, щоб спадкодавець не реалізував належне йому право на отримання певних сум.

ОП КЦС ВС дійшла висновку, що припинення страхових виплат за життя спадкодавця з підстав, не передбачених законом, та неоскарження дій Фонду спадкодавцем не зумовлює припинення вже призначених страхових виплат і не позбавляє його спадкоємців можливості спадкувати право на отримання страхових виплат. Право на такі виплати у спадкодавця зберігається, і в розумінні положень ст. 1227 ЦК України ці виплати вважаються такими, що належали до виплати спадкодавцю.

Постанова ОП КЦС ВС від 14 лютого 2022 року у справі № 243/13575/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103844358>.

2. Щодо підстав для кваліфікації заповіту як нікчемного в разі наявності фізичних вад у заповідача

У справі № 461/2565/20 щодо скасування постанови про відмову у вчиненні нотаріальних дій заявник зазначав, що заповіт було складено зі слів його батька, прочитано вголос і підписано спадкодавцем власноручно у присутності радника з консульських питань у приміщенні консульського відділу Посольства України у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, а також посвідчено радником з консульських питань.

Нотаріус відмовив спадкоємцю у видачі свідоцтва про право на спадщину на спадкове майно за відсутності в тексті заповіту відомостей про те, що заповідач через фізичні вади здоров'я не може сам прочитати заповіт тощо.

Місцевий суд відмовив у задоволенні позовних вимог через їх недоведеність, апеляційний суд змінив рішення місцевого суду, зазначивши, що заповіт вголос прочитав радник з консульських питань посольства України у Великій Британії, що в цьому випадку недопустимо, оскільки заповіт мав бути прочитаний іншою незаінтересованою особою – свідком, чого не було зроблено. З урахуванням того, що в заповіті немає інформації про те, що його посвідчували в присутності свідків, колегія суддів погодилася з тим, що відповідно до вимог ч. 1 ст. 1257 ЦК України цей заповіт є нікчемним як такий, що складений із порушенням вимог щодо його форми та посвідчення.

КЦС ВС скасував рішення судів попередніх інстанцій і задовольнив позовні вимоги спадкоємця, вказавши, що свобода заповіту як принцип спадкового права передбачає,

серед інших елементів, необхідність поваги до волі заповідача та обов'язковість її виконання. Тільки в разі наявності фізичних вад у заповідача, які позбавляють його можливості прочитати заповіт, посвідчення заповіту відбувається лише при свідках. І саме в цьому разі недотримання такої вимоги щодо порядку посвідчення заповіту відповідно до ч. 1 ст. 1257 ЦК України має наслідком нікчемність заповіту.

КЦС ВС зазначив, що хоча в тексті заповіту немає відомостей про те, що заповідач через фізичні вади не міг сам прочитати заповіт, він власноручно написав, що «заповіт йому прочитано вголос, зміст його йому зрозумілий та з його слів записано вірно». Отже, немає підстав для кваліфікації заповіту як нікчемного та відмови у вчиненні нотаріальної дії.

Постанова КЦС ВС від 20 липня 2022 року у справі № 461/2565/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105533339>.

III. Правові позиції щодо розгляду спорів, що виникають із виконання чи невиконання договірних / недоговірних зобов'язань

1. Щодо компенсації газорозподільним підприємством витрат за самостійне забезпечення та встановлення споживачем індивідуального лічильника газу

У справі № 632/1228/20 суди встановили, що позивачка є власником квартири, яка забезпечена комунальною послугою – газопостачання з режимом використання природного газу для приготування їжі. Позивачка у своїй квартирі за свій рахунок установила індивідуальний газовий лічильник. Після встановлення оператором газорозподільної системи, без попередньої згоди споживачів, загальнобудинкового лічильника газу в багатоквартирному будинку, в якому мешкає позивачка, та проведення нарахування вартості газу вона звернулася до керівника компанії з газопостачання щодо компенсації витрат на придбання і встановлення індивідуального квартирних лічильника газу у квартирі й отримала відмову.

КЦС ВС підтримав позицію апеляційного суду, зазначивши, що відповідач зобов'язаний надавати послуги, оплачені позивачем, та забезпечити відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про забезпечення комерційного обліку природного газу» встановлення лічильників газу для населення, що проживає у квартирах, у яких газ використовується тільки для приготування їжі.

Оскільки позивачка уклала договір постачання природного газу як побутовий споживач і самостійно встановила лічильник газу за власні кошти, а відповідач не вживав жодних заходів для фінансування таких робіт, то це є підставою для стягнення з постачальника на користь споживача витрат на встановлення індивідуального

приладу обліку природного газу як компенсації витрат за самостійне забезпечення та встановлення побутовим споживачем індивідуального лічильника газу.

Постанова КЦС ВС від 20 червня 2022 року у справі № 632/1228/20: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104849827>.

2. Щодо відшкодування особі, виправданій судом в одному з двох злочинів, моральної шкоди, завданої незаконними діями органів досудового розслідування і прокуратури

Відповідно до обставин справи № 229/870/20 позивача повідомили про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 190, ч. 1 ст. 364 КК України. Судовими рішеннями в кримінальній справі його було визнано невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за ч. 1 ст. 364 КК України та виправдано у зв'язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення, а також визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 190 КК України, і призначено покарання у вигляді обмеження волі з позбавленням права обіймати посади в правоохоронних органах.

Звертаючись до суду, позивач вважав, що його незаконно притягли до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 364 КК України, а отже є підстави для стягнення моральної шкоди, завданої йому внаслідок незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та притягнення до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 364 КК України.

КЦС ВС зазначив, що ст. 1176 ЦК України передбачено можливість відшкодування шкоди державою в повному обсязі незалежно від вини посадових і службових осіб органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, а порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органу досудового розслідування, прокуратури або суду, встановлюється законом.

КЦС ВС констатував, що оскільки обвинувачення позивача у злочинах, передбачених ч. 2 ст. 190 й ч. 1 ст. 364 КК України, які були вчинені одним діянням, утворюють ідеальну сукупність, то саме собою його виправдання за ч. 1 ст. 364 КК України не свідчить про наявність підстав для відшкодування йому державою моральної шкоди.

Постанова КЦС ВС від 28 липня 2022 року у справі № 229/870/20: <https://reestr.court.gov.ua/Review/105505149>.

IV. Правові позиції щодо розгляду спорів, що виникають із правочинів, зокрема договорів

1. Щодо правової природи паспорта споживчого кредиту, який не є складником кредитного договору

У справі № 393/126/20 ОП КЦС ВС зауважила, що під формою правочину розуміється спосіб вираження волі сторін та/або його фіксація; правочин оформлюється шляхом фіксації волі сторони (сторін) і його змісту. Така фіксація здійснюється різними способами: першим та найпоширенішим з них є складання одного чи кількох документів, які текстуально відтворюють волю сторін; зазвичай правочин фіксується в одному документі. Це стосується як односторонніх правочинів (наприклад, складення заповіту), так і договорів (дво- і багатосторонніх правочинів). Домовленість сторін дво- або багатостороннього правочину, якої вони досягли, фіксується в його тексті, який має бути ідентичним у всіх сторін правочину.

Однак потрібно розмежовувати форму правочину та спосіб підтвердження виконання переддоговірного обов'язку кредитодавцем із надання споживачу інформації, необхідної для порівняння різних пропозицій кредитодавця.

Способом підтвердження виконання переддоговірного обов'язку кредитодавця є паспорт споживчого кредиту. Ознайомлення з паспортом споживчого кредиту, його підписання споживачем не означає укладення договору про споживчий кредит і дотримання його форми, оскільки в паспорті кредиту не відбувається фіксація волі сторін договору та його змісту.

Постанова ОП КЦС ВС від 23 травня 2022 року у справі № 393/126/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104580342>.

V. Правові позиції щодо розгляду спорів про захист честі, гідності та ділової репутації

1. Щодо залучення власника вебсайту до участі у справі про захист гідності, честі та ділової репутації, спростування поширеної інформації, викладеної в мережі «Інтернет»

У справі № 713/1710/19 про захист честі, гідності та ділової репутації, що переглядалася КЦС ВС, відповідач поширив у мережі «Інтернет» інформацію стосовно позивача, розмістивши її в публікаціях на своїй персональній сторінці в соціальній мережі Facebook.

Суд першої інстанції в задоволенні позову відмовив, апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції, вказавши, що позивач не зазначив у позові власника вебсайту,

який створив технологічну можливість та умови для поширення відповідачем інформації про позивача і не заявив клопотання про його залучення до участі у справі як співвідповідача.

КЦС ВС постанову апеляційного суду скасував, ухвалив нове рішення з передачею справи на новий апеляційний розгляд, вказавши, що у ст. 1 «Закону України "Про авторське право і суміжні права"» визначено поняття «вебсайт», «вебсторінка», «власник вебсайту», «власник вебсторінки», а також зазначено, що власник вебсайту не є власником вебсторінки, якщо останній володіє обліковим записом, що дає йому можливість самостійно, незалежно від власника вебсайту, розміщувати інформацію на вебсторінці й управляти нею.

Отже, автором публікацій і дописів на персональній вебсторінці в соціальній мережі Facebook є власник вебсторінки, який незалежно від власника вебсайту розміщує інформацію на вебсторінці й управляє нею. Власник соціальної мережі Facebook не бере безпосередньої участі в розміщенні інформації власником вебсайту, недостовірність якої доводить позивач.

З огляду на викладене та правове регулювання захисту гідності й ділової репутації, спростування поширеної інформації, викладеної в мережі «Інтернет», Верховний Суд зазначив, що питання залучення до участі у справі власника вебсайту залежить від того, чи відомий автор поширеної інформації. Якщо автор не відомий або неможливо встановити його особу, а також якщо інформація є анонімною і доступ до вебсайту – вільним, то належним відповідачем є власник вебсайту.

Постанова КЦС ВС від 1 червня 2022 року у справі № 713/1710/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104748156>.

2. Щодо достовірності інформації, розміщеної на вебсайті НАЗК, про результати здійснення повної перевірки декларації особи

У справі № 757/37614/19 НАЗК провело повну перевірку декларації позивача, за результатами якої ухвалені рішення, у яких відповідач дійшов висновку про недостовірність відомостей, наданих позивачем. Вказані рішення були розміщені на офіційному сайті НАЗК.

Крім того, позивач зазначив, що ці рішення також направлені до Генеральної прокуратури України.

Пізніше на вебсайті відповідача було поширено інформаційний матеріал під назвою «Генеральна прокуратура внесла до ЄРДР відомості про кримінальне правопорушення на підставі обґрунтованих висновків НАЗК».

Позивач звернувся з позовом про захист честі, гідності та ділової репутації шляхом спростування недостовірної інформації.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову.

КЦС ВС залишив без змін ці судові рішення, зазначивши, що розміщення на офіційному сайті рішень НАЗК про результати перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави, та про затвердження висновку щодо корупційного правопорушення, а також інформаційного матеріалу про ухвалення таких рішень і порушення кримінального провадження було здійснено в межах компетенції відповідача й у порядку виконання покладених на нього державою функцій.

Рішення НАЗК, у тому числі про результати здійснення повної перевірки декларації із зазначенням імені особи, щодо якої проводили таку перевірку, є публічною інформацією. Відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про запобігання корупції» до повноважень НАЗК віднесено інформування громадськості про здійснювані заходи щодо запобігання корупції, реалізацію заходів, спрямованих на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції. Результати перевірки було розміщено з метою такого інформування громадськості, що безпосередньо передбачено зазначеною нормою.

Постанова КЦС ВС від 7 червня 2022 року у справі № 757/37614/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104813450>.

VI. Правові позиції щодо розгляду справ про відшкодування шкоди

1. Щодо судового імунітету рф у спрах про відшкодування шкоди, завданої державою-агресором фізичній особі

У справі № 760/17232/20-ц про відшкодування моральної шкоди, завданої з бройною агресією рф проти України, КЦС ВС скасував рішення судів попередніх інстанцій, які закрили провадження у справі з огляду на те, що Закон України «Про міжнародне приватне право» встановлює судовий імунітет щодо іноземної держави за відсутності згоди компетентних органів цієї держави на залучення її до участі у справі в національному суді іншої держави, зокрема як відповідача, та передав справу до суду першої інстанції для продовження розгляду, зробивши такі правові висновки.

Судовий імунітет рф не застосовується з огляду на звичаєве міжнародне право, кодифіковане в Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року.

Як Європейська конвенція про імунітет держав 1972 року (ст. 11), так і Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року (ст. 12) передбачають, що Договірна держава не може посилатися на імунітет від юрисдикції при розгляді справи в суді і ншої Договірної держави, який зазвичай має компетенцію розглядати справи, що стосуються грошової компенсації (відшкодування) у разі смерті чи заподіяння

тілесного ушкодження особі чи заподіяння шкоди майну або його втрати в результаті дій чи бездіяльності держави, якщо така дія чи бездіяльність мали місце повністю або частково на території держави суду.

Тому КЦС ВС дійшов висновку, що судовий імунітет рф не підлягає застосуванню з огляду на завдання збройними силами рф шкоди майну позивача, що є винятком до судового імунітету держави відповідно до звичаєвого міжнародного права.

Також КЦС ВС звернув увагу, що підтримання імунітету рф є несумісним із міжнародно-правовими зобов'язаннями України у сфері боротьби з тероризмом.

Згідно із ч. 4 ст. 8 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму Україна зобов'язана створити механізми компенсації жертвам злочинів тероризму. Відсутність відповідного механізму не може бути підставою для відмови в захисті такого права загальними засобами, передбаченими законом, у тому числі шляхом звернення до суду.

Тож застосування судового імунітету рф та відмова в розгляді по суті позову в цій справі означали б порушення Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань відповідно до вищезазначених конвенцій щодо боротьби з тероризмом.

Судовий імунітет рф не підлягає застосуванню з огляду на порушення рф державного суверенітету України, а отже не є здійсненням рф своїх суверенних прав, що охороняються судовим імунітетом.

Концепція судового імунітету держави базується на міжнародно-правовому принципі суверенної рівності держав.

КЦС ВС звернув увагу на те, що військова агресія та окупація рф територій України є не тільки порушенням суверенітету і територіальної цілісності України, але й порушенням основоположних принципів та норм міжнародного права. Крім того, така військова агресія супроводжується злочинами геноциду проти народу України, а також іншими воєнними злочинами збройних сил і вищого керівництва рф.

Дії рф вийшли за межі її суверенних прав, оскільки будь-яка іноземна держава не має права здійснювати збройну агресію проти іншої країни. Вчинення актів збройної агресії іноземною державою не є реалізацією її суверенних прав, а свідчить про порушення зобов'язання поважати суверенітет і територіальну цілісність іншої держави – України, що закріплено в Статуті ООН.

Отже, рф, вчинивши неспровокований та повномасштабний акт збройної агресії проти Української держави, численні акти геноциду Українського народу, не має права надалі посилатися на свій судовий імунітет, заперечуючи тим самим юрисдикцію судів України на розгляд і вирішення справ про відшкодування шкоди, завданої такими актами агресії фізичній особі – громадянину України.

Постанова КЦС ВС від 18 травня 2022 року у справі № 760/17232/20-ц: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635312>.

VII. Правові позиції у справах окремого провадження

1. Щодо неможливості встановлення юридичного факту належності заявнику довідки про участь особи в ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС в зоні відчуження

У справі № 539/4118/19 позивач звернувся до суду із заявою про встановлення юридичного факту належності заявнику архівної довідки, яка потрібна йому для отримання (заміни) нового посвідчення учасника ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС, оскільки він не мав можливості отримати документи, потрібні для видачі нового посвідчення особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи, іншим шляхом.

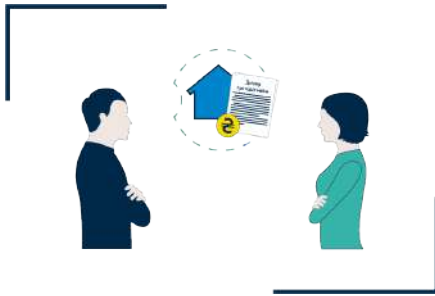
Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, заяву задовольнив і встановив факт, що має юридичне значення.

ОП КЦС ВС врахувала, що, вирішуючи заяву по суті, суди попередніх інстанцій застосували правила п. 6 ч. 1 ст. 315 ЦПК України, відповідно до яких суд розглядає справи про встановлення факту належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з прізвищем, ім'ям, по батькові, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті.

Водночас довідка про участь особи в ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС в зоні відчуження не є правовстановлюючим документом, а тому цей факт не може бути встановлений на підставі п. 6 ч. 1 ст. 315 ЦПК України.

ОП КЦС ВС констатувала, що суди дійшли помилкових висновків про задоволення заяви, оскільки такий спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, його належить розглядати виключно в порядку адміністративного судочинства в межах справи про оскарження рішення (дій) Управління соціального захисту населення районної державної адміністрації про відмову у видачі посвідчення особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Постанова ОП КЦС ВС від 23 травня 2022 року у справі № 539/4118/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104453594>.

VIII. Правові позиції щодо застосування норм процесуального права

1. Щодо реалізації права подружжя / колишнього подружжя на укладення мирової угоди стосовно поділу майна, що є їхньою спільною сумісною власністю, у разі стягнення з одного з подружжя компенсації за шкоду

У справі № 495/4522/20 у зв'язку з тим, що сторони у справі не досягли згоди щодо поділу майна подружжя, позивачка звернулася до місцевого суду з позовом про поділ спільного майна подружжя, який затвердив мирову угоду, поділив нерухоме майно між сторонами, закрив провадження у справі.

Ухвалою апеляційного суду апеляційне провадження, подане на ухвалу місцевого суду, закрито через те, що особа, яка подала апеляційну скаргу, визнана потерпілим у кримінальній справі. Потерпілий звернувся до органу досудового розслідування із цивільним позовом про відшкодування моральної шкоди, відповідачем у якому є підозрюваний у скоєнні вбивства батьків потерпілого – відповідач у цій справі. Апеляційний суд не встановив наявності в особи, яка подала апеляційну скаргу, інтересу, який може полягати у встановленні того, чи буде у зв'язку з ухваленням судового рішення в цій справі апелянта наділено новими правами та чи буде покладено на нього нові обов'язки або змінено його наявні права та/або обов'язки, а також того, наскільки участь цієї особи є важливою і чи можливе без неї правильне вирішення спору.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, справу передав до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду.

Особа, яка подала апеляційну скаргу, посилалася на те, що відповідач на підставі укладеної мирової угоди із своєю колишньою дружиною фактично погіршив свій майновий стан, що може позбавити його можливості отримати належну компенсацію завданої злочином шкоди, а також потерпіла особа з метою забезпечення заявленого цивільного позову в кримінальному провадженні зверталася до суду із заявою про забезпечення цивільного позову шляхом накладення арешту на майно, придбане подружжям під час шлюбу.

КЦС ВС зазначив, що з конструкції ч. 3 ст. 13 ЦК України випливає, що дії особи, які полягають у реалізації нею свого права, однак вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, є формою зловживання правом.

Верховний Суд не заперечував права подружжя на поділ майна, що є спільною сумісною власністю, а також права сторін у справі укласти мирову угоду, але реалізація цих прав не може здійснюватися на шкоду іншим учасникам правовідносин.

Постанова КЦС ВС від 10 травня 2022 року у справі № 495/4522/20: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104308946>.

2. Щодо порядку визначення юрисдикції національного суду України у справі за позовом про відібрання (повернення) дитини, незаконно переміщеної за межі (утримуваної за межами) України

У справі № 613/1185/19 КЦС ВС звернув увагу на те, що суди, вирішуючи питання про відкриття провадження у справі щодо повернення дитини, зобов'язані визначати юрисдикцію розгляду судом України відповідно до правил Гаазької конвенції 1980 року та Гаазької конвенції 1996 року.

Першим кроком під час з'ясування юрисдикції цього спору є оцінка умов, визначених у ст. 5 Гаазької конвенції 1996 року.

Стаття 5 Гаазької конвенції 1996 року містить загальне правило стосовно юрисдикції, яке полягає в тому, що заходи захисту дітей мають бути вжиті судовими або адміністративними органами держави місця постійного проживання дитини.

Звичайне місце проживання дитини варто розуміти як місце, наявність якого доводить певний ступінь прив'язаності дитини до її соціального й сімейного оточення. Із цією метою необхідно враховувати, зокрема, тривалість, регулярність, умови та причини перебування дитини і сім'ї в тій чи іншій державі, місце й умови відвідування освітніх закладів, знання мови, соціальні та сімейні відносини дитини в такій державі.

Лише в разі встановлення, що діти до незаконного переміщення та утримання в іншій державі мали звичайне місце проживання в Україні відповідно до правил ст. 5 Гаазької конвенції 1996 року, спір, який виник між сторонами, підлягає розгляду судами України, крім випадків, установлених у ст. 7 цієї Конвенції.

У разі встановлення обставин у сукупності (дитина проживає в іншій державі не менше одного року після того, як особа, установа або інший орган, які мають права опіки, дізналися чи повинні були дізнатися про місце перебування дитини; протягом цього періоду не було заявлено вимоги про повернення дитини; дитина адаптувалася до нового середовища) за правилом п. «b» ч. 1 ст. 7 Гаазької конвенції 1996 року припиняється юрисдикція суду Договірної Держави попереднього звичайного місця проживання дітей з вирішення цього спору у зв'язку з набуттям ними нового постійного (звичайного для дітей) місця проживання.

У цій категорії справ юрисдикція з вирішення такого спору слідує за місцем постійного проживання дитини, а тому якщо місце постійного проживання дитини переноситься до іншої Договірної Держави, органи влади держави нового місця постійного проживання набувають юрисдикції щодо суті спору.

Отже, залежно від встановлення певних обставин справи, зокрема постійного місця проживання дітей, суд має застосувати одне з правил, визначених Гаазькою конвенцією 1996 року, про юрисдикцію спору. Юрисдикція спору ґрунтується на прив'язці постійного місця проживання дитини і вирішується в кожному конкретному спорі залежно від встановлених фактичних обставин справи.

Водночас суди першої та апеляційної інстанції, розглядаючи справу, не з'ясували питання щодо того, чи підлягає цей спір вирішенню судами України за правилами міжнародних договорів, у порядку яких підлягає вирішенню спір.

КЦС ВС вказав, що для вирішення того, чи підлягає така справа розгляду судами України, потрібно з'ясувати:

1. Чи було звичайним місцем проживання дітей в Україні до їхнього переміщення за кордон?
2. Чи обрали діти інше місце постійного проживання за межами України?
3. Чи прижилися діти в новому середовищі?
4. Якщо неможливо встановити звичайне місце проживання дітей, то на території якої з держав вони перебувають у зв'язку з переміщенням?
5. Чи завершилася процедура повернення дітей, ініційована заявником у країні ймовірного перебування дітей, за правилами Гаазької конвенції 1980 року?

Залежно від встановлення обставин того, чи підлягає спір вирішенню судами України, суди мають або вирішити спір по суті, або закрити провадження у справі через те, що спір не підлягає розгляду судами України.

Постанова КЦС ВС від 17 серпня 2022 року у справі № 613/1185/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106204815>.

3. Щодо представництва повнолітніми дочкою / сином інтересів непрацевдатних, німецьких батьків, які не позбавлені цивільної процесуальної дієздатності

У справі № 318/623/19 ОП КЦС ВС звернула увагу на особливості правовідносин, у яких реалізується право звернення повнолітніх дочки / сина за захистом прав та інтересів непрацевдатних, німецьких батьків на підставі ч. 2 ст. 172 СК України, які слід кваліфікувати як особливий вид представництва (представництво *sui generis*), що має особливий склад суб'єктів, зміст і підстави виникнення.

Апеляційний суд повернув апеляційну скаргу сина позивачки, подану в її інтересах, мотивуючи це тим, що син позивачки не надав належних доказів на підтвердження своїх повноважень здійснювати представництво інтересів своєї матері та підписувати від її імені апеляційну скаргу. Апеляційний суд застосував положення статей 58, 60, 62 ЦПК України, тобто інститут процесуального представництва.

ОП КЦС ВС дійшла висновку, що інститут процесуального представництва (ст. 59 ЦПК України) не є тотожним / подібним до інституту захисту прав, свобод та інтересів інших осіб (статті 56, 57 ЦПК України) і суттєво відрізняється від нього.

Водночас норма ч. 2 ст. 172 СК України щодо права дочки / сина захищати своїх батьків без спеціальних на те повноважень є спеціальною процесуальною нормою,

зазначеною в матеріальному праві, адже за змістом відрізняється від офіційно-функціонального представництва (статті 56, 57 ЦПК України).

Норма ч. 2 ст. 172 СК України врегульовує сімейні відносини з притаманним їм особисто-довірчим характером, які за своїм змістом та суб'єктним складом дещо подібні до процесуальних відносин законного представництва (ст. 59 ЦПК України), але не тотожні їм. Так, ст. 59 ЦПК України містить перелік осіб, які виступають у процесі законними представниками, їх перелік не є вичерпним, проте вичерпним є перелік осіб, яких можуть представляти законні представники, і до цього переліку не входять непрацездатні, немічні батьки, які потребують захисту дітей.

ОП КЦС ВС дійшла висновку, що правовідносини, в яких реалізується право звернення повнолітніх дочки, сина за захистом прав та інтересів непрацездатних, немічних батьків на підставі ч. 2 ст. 172 СК України, слід кваліфікувати як особливий вид представництва (представництво *sui generis*), який має особливий склад суб'єктів, зміст і підстави виникнення.

Перебування батьків у стані непрацездатності чи немічності підлягає доказуванню в кожному конкретному випадку звернення до суду на підставі ч. 2 ст. 172 СК України.

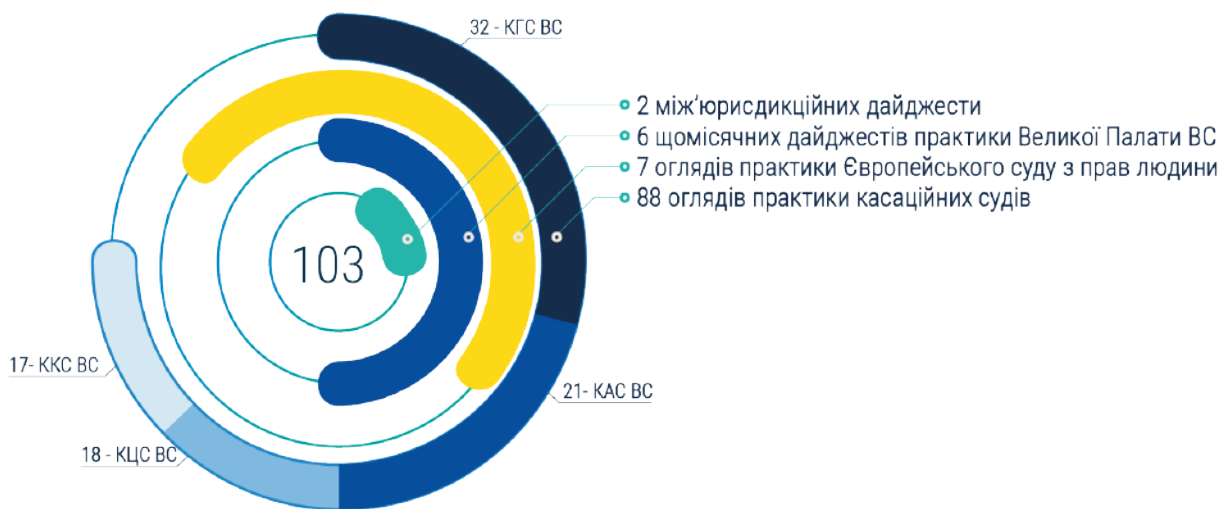
Постанова ОП КЦС ВС від 7 листопада 2022 року у справі № 318/623/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107441639>.

Систематизація та оприлюднення судової практики

Як і в попередні роки, у 2022 році Верховний Суд продовжує приділяти значну увагу систематизації та оприлюдненню судової практики.

Впродовж року Верховний Суд опублікував 103 дайджести й огляди. До них належать 6 щомісячних дайджестів практики Великої Палати ВС; 88 оглядів практики касаційних судів (21 – КАС, 32 – КГС, 17 – ККС, 18 – КЦС); 2 між'юрисдикційних дайджести; 7 оглядів практики Європейського суду з прав людини.

Оприлюднені огляди і дайджести судової практики

У 2022 році Верховний Суд опублікував між'юрисдикційний дайджест, у якому зібрано практику ВП ВС та всіх касаційних судів у справах, що виникають із договору оренди. Також розпочато публікацію серії між'юрисдикційних дайджестів щодо способів захисту порушених прав та інтересів і опубліковано дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних із поверненням майна, набутого або збереженого без достатньої правової підстави (ст. 1212 ЦК України). Такі дайджести демонструють комплексне бачення Верховного Суду щодо вирішення складних правових питань, які протягом тривалого часу залишалися найбільш проблемними та дискусійними в судовій практиці.

На сьогодні вже на постійній основі Верховний Суд щомісяця публікує огляди практики кожного касаційного суду, які містять тільки найновішу й найважливішу судову практику касаційних судів, оприлюднену в Єдиному державному реєстрі судових рішень, за кожен попередній місяць.

Водночас продовжується діяльність із підготовки тематичних оглядів судової практики касаційних судів, які стосуються певної вузької сфери суспільних відносин у межах відповідного судочинства. В таких оглядах зібрано правові висновки, які відображають основні підходи до вирішення проблемних питань у справах певної категорії спорів. У 2022 році Верховний Суд підготував тематичні добірки судової практики ВС у справах про позбавлення / поновлення батьківських прав, визначення місця проживання дитини, участь у вихованні дитини; застосування

спеціальної конфіскації як заходу кримінально-правового характеру; виконання рішень третейських судів; оподаткування в умовах воєнного стану тощо.

Верховний Суд щомісяця здійснює підготовку й оприлюднення оглядів рішень ЄСПЛ. В такі огляди потрапляють лише найцікавіші рішення, ухвалені ЄСПЛ у справах як проти України, так і проти інших держав – учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Огляди містять короткий опис обставин справи, правову позицію ЄСПЛ та інформацію щодо прийнятого ЄСПЛ рішення. Для зручності в користуванні вміщені в оглядах рішення систематизовано за статтями Конвенції, що дає змогу вже зі змісту огляду зрозуміти, про який аспект конвенційних прав ідеться в певному рішенні.

Оприлюднено тематичний огляд рішень ЄСПЛ, який містить переклади ключових рішень цього Суду щодо дотримання конвенційних прав і свобод обвинуваченої особи в межах здійснення щодо неї кримінального провадження *in absentia* (за відсутності обвинуваченого).

Окрім того, у 2022 році Верховний Суд продовжив оприлюднення судової практики шляхом наповнення Бази правових позицій ВС актуальними правовими позиціями ВП ВС та касаційних судів, а також рішеннями ЄСПЛ, що забезпечує можливість легко і швидко знаходити релевантну практику за допомогою різних пошукових інструментів.

Діяльність Пленуму Верховного Суду

Пленум Верховного Суду є колегіальним органом, до складу якого входять усі судді ВС. На Пленум ВС законом покладено надзвичайно важливі функції. Зокрема, з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ Пленум узагальнює практику застосування матеріального й процесуального законів, систематизує і забезпечує оприлюднення правових позицій ВС з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані; за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики дає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ.

Пленум – це також головне зібрання всього колективу суддів Верховного Суду, яке покликане вирішувати найважливіші кадрові, організаційні, регламентаційні та інші завдання, віднесені законом до його повноважень.

У зв'язку з військовою агресією росії проти України перше засідання Пленуму ВС відбулося 9 грудня 2022 року. На цьому засіданні було прийнято три постанови. Першою постановою затверджено бюджетний запит Верховного Суду на 2023 рік, двома наступними – змінено вимоги до політики формування структури апарату Верховного Суду й затверджено нову структуру і штатний розпис апарату ВС.

Секретар Пленуму ВС Дмитро Луспенник

У серпні 2022 року робоча група зі стратегічного розвитку ВС разом із керівником апарату Ольгою Булкою розпочала роботу над новою структурою апарату Суду. Розробники оптимізованої структури мали два основних завдання: привести структуру у відповідність до кращих європейських практик з урахуванням національних особливостей та скоротити витрати на утримання апарату. Це були непрості виклики. Робоча група отримала й опрацювала пропозиції керівників усіх структурних підрозділів, вивчила закордонний досвід, провела численні консультації та обговорення серед суддів і працівників апарату на рівні судових палат, касаційних судів. Проекти структури апарату та штатного розпису неодноразово коригувалися й уточнювалися.

«Вимога максимально зменшити витрати під час війни – цілком очевидна. Запропонована структура та штатний розпис дозволять зберегти працездатність Верховного Суду. Нова структура орієнтована на багатофункціональність працівників, взаємозамінність, можливість швидкого перерозподілу трудових ресурсів між різними підрозділами, їх більш ефективне використання», – на цьому наголосила суддя КГС ВС, координатор робочої групи Олена Кібенко, презентуючи на Пленумі загальні підходи, принципи та критерії формування нової структури апарату ВС.

Також Олена Кібенко зазначила, що централізація управлінських функцій, укрупнення підрозділів (відповідно, зменшення їх кількості та пониження їх рівня), запровадження нових прозорих принципів розподілу трудових ресурсів між касаційними судами й судовими палатами (з урахуванням різної кількості суддів у касаційних судах та окремих судових палатах, рівня навантаження, специфіки розгляду справ у кожній юрисдикції) – основні якісні критерії, якими можна охарактеризувати нову структуру.

Детальніше на структурі апарату та штатному розписі ВС, а також політиці формування структури апарату ВС зупинилася керівник апарату ВС Ольга Булка.

Суддя КГС ВС Олена Кібенко та керівник апарату ВС Ольга Булка презентували основні новації структури апарату та штатного розпису ВС

Завдяки запровадженним змінам вдасться зекономити більше як 180 млн грн – і це головний кількісний критерій. Судді Верховного Суду вирішили скоротити адміністративно-технічний персонал, а не офіси, які забезпечують роботу суддів. Скорочення торкнулося 330 посад, з яких зайнятими є 250, а решта – вакансії. Наприклад, підрозділ з розгляду звернень та подання інформації скорочено на 67 %, управління комунікаційної діяльності – на 47 %, департамент аналітичної та правової роботи – на 41 %. Інші адміністративні підрозділи теж були скорочені від 22 до 40 %. Секретаріати касаційних судів скорочені на 7-20 %», – зазначила керівник апарату ВС. Нову структуру апарату Верховного Суду підтримали 126 суддів, 24 – були проти.

Вдруге у 2022 році Пленум ВС зібрався 15 грудня. Це урочисте засідання присвятили декільком знаковим подіям: 105-й річниці утворення Генерального Суду Української Народної Республіки, 5-річчю діяльності оновленого Верховного Суду та Дню працівників суду. Участь у зібранні взяли Президент України, керівники найвищих органів державної влади, представники органів державної влади, Надзвичайні

та Повноважні Посли країн «Великої сімки», Голова Представництва Європейського Союзу, міжнародні партнери, голови Верховного Суду України у відставці.

Голова ВС висловив суддям повагу й шану за те, що кожен із них своєю щоденною кропіткою працею робить внесок у Перемогу

Вітаючи запрошених на урочистий Пленум, Голова Верховного Суду Всеволод Князєв зазначив, що новосформований у 2017 році Верховний Суд як фактичний правонаступник Генерального Суду УНР продовжує понад сторічну історію вищого судового органу Української держави.

«Шлях, який пройшов Верховний Суд і кожен із нас від 15 грудня 2017 року й до сьогодні, був сповнений досягнень і всіяний викликами. Утвердження верховенства права, забезпечення сталості та єдності судової практики стали першочерговими завданнями новосформованого Верховного Суду», – акцентував Голова ВС.

Всеволод Князєв зауважив, що в час повномасштабної військової агресії російської федерації Україна безстрашно бореться за свою свободу, незалежність, територіальну цілісність, за свій європейський та євроатлантичний вибір, а також за демократичні цінності всієї Європи, всього світу і платить за це найвищу ціну.

Справедливий і здатний працювати в розумні строки український суд – це ключовий елемент виконання цього стратегічного завдання. На цьому наголосив Президент України Володимир Зеленський. Він зауважив, що Верховний Суд посідає особливе місце в архітектурі справедливості й має бути судом права, який так потрібний і важливий для будь-якої міцної суспільної та юридичної системи.

«Саме справедливість – фундамент морального стану будь-якого суспільства», – Володимир Зеленський

Також Президент України відзначив суддів державними нагородами. За громадянську мужність, виявлену в умовах військової агресії РФ проти України, вірність українському народу нагороджено орденом «За мужність» III ступеня суддю Іллічівського районного суду м. Маріуполя Юлію Матвєєву, суддю Красноградського районного суду Харківської області Дмитра Константинова (посмертно).

Президент України відзначив суддів державними нагородами

Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук подякував представникам судової системи за те, що вони продовжують виконувати свою місію і під час війни. Він нагадав, що українські реформи, пов'язані із судовою владою, є дороговказом нашого руху до Європейського Союзу. Парламент України, за його словами, завжди буде надійним партнером судової влади у втіленні цих змін у житті.

Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль зазначив, що через 105 років ми знову боремося з російським ворогом за те, щоб вільно будувати справедливую європейську країну. І Верховний Суд багатьма своїми рішеннями продемонстрував, що розуміє запит українців на справедливість.

Руслан Стефанчук нагадав, що судова реформа є одним із дороговказів нашого руху до ЄС, а Денис Шмигаль засвідчив, що ВС розуміє запит українців на справедливість

«Реалії сьогодення змусили всіх нас працювати в нових надскладних умовах воєнного стану та визначили ключові орієнтири в реалізації надважливої місії суду – відстоювати справедливість в умовах повномасштабного вторгнення держави-терориста на територію нашої країни. І все це задля того, аби забезпечити невідворотність покарання для кожного, хто зі зброєю в руках прийшов на нашу землю», – наголосив Генеральний прокурор Андрій Костін.

Андрій Костін вважає відстоювання справедливості в умовах повномасштабного вторгнення держави-терориста надважливою місією суду

Посол, Голова Представництва Європейського Союзу в Україні Матті Маасікас засвідчив незмінну підтримку України Європейським Союзом як у період створення Верховного Суду, так і в часи війни, запевнивши, що ЄС продовжить сприяти Україні в її зусиллях щодо розбудови правовладдя.

За словами Надзвичайного і Повноважного Посла США в Україні Бріджит Брінк, США спільно з країнами «Великої сімки» та Представництвом ЄС в Україні підтримують судову реформу в Україні. Але сьогодні все ще лишається багато викликів для України, включно з відновленням правосуддя на деокупованих територіях і притягненням до відповідальності за воєнні злочини, вчинені російськими військовими.

Матті Маасікас та Бріджит Брінк засвідчили свою солідарність з Українським народом та запевнили в подальшій підтримці міжнародними партнерами

«Ми всі бачимо наше майбутнє в Європейському Союзі, а ЄС – це про цінності. Ключовою з них, а також найголовнішим бар'єром для того, щоб набути статус держави – члена ЄС, є верховенство права. Це залежить від наших спільних зусиль, тому ми маємо рухатися разом», – наголосив Міністр юстиції України Денис Малюська.

Голова Комітету Верховної Ради України з питань правової політики Денис Маслов зазначив, що зараз наша країна переживає важкі часи, часи випробувань, і судова влада, судді, працівники апаратів судів упевнено тримають удар та оборону країни.

Денис Малюська сказав про те, що верховенство право є основною цінністю ЄС, до якого так прагне Україна, а Денис Маслов переконаний, що судова влада гідно проходить непрості випробування

В. о. Голови Вищої ради правосуддя Віталій Саліхов звернув увагу на те, що потреба у своєчасному здійсненні правосуддя під час війни є надзвичайно великою.

Голова Державної судової адміністрації України Олексій Сальніков наголосив на тому, що до лав Збройних Сил України мобілізовано 60 суддів і майже 300 працівників судової системи. «Я хочу подякувати всім вам, ми з вами об'єдналися з однією метою – наблизити нашу Перемогу. Ми сильні, незламні та непереможні», – сказав він.

На думку Віталія Саліхова, своєчасне здійснення правосуддя є важливим у час війни, а Олексій Сальніков подякував усім, хто наближує Перемогу

Ректор Національної школи суддів України Микола Оніщук зауважив, що нинішнє відзначення роботи ВС відбувається в особливий період – у період війни, агресії російської федерації проти нашої країни. І саме судовій системі потрібно буде встановити справедливість у захисті й поновленні прав усіх, хто постраждав від війни.

Голова Ради суддів України Богдан Моніч наголосив, що за десять місяців повномасштабної війни, коли реальністю стає створення міжнародного воєнного трибуналу, який судитиме воєнних злочинців, ми оцінили та зважили наші правові позиції, сформовані судами щодо держави-агресора, і визнали, що сила права має не меншу силу, аніж сила наших ЗСУ.

Микола Оніщук вважає, що саме судова система має встановити справедливість для всіх, хто постраждав від війни, а Богдан Моніч зазначив, що сила права має не меншу силу, аніж сила ЗСУ

Секретар Великої Палати Верховного Суду Лариса Рогач акцентувала на тому, що війна дуже вплинула на організаційну діяльність ВП ВС та додала нових викликів. Але попри це ВП ВС впоралася з усіма питаннями, продовжує працювати та формувати ключові правові позиції і сталі підходи.

Лариса Рогач зазначила, що ВП ВС є симбіозом чотирьох юрисдикцій зі своїми особливостями та підходами

Голова Касаційного адміністративного суду у складі ВС Михайло Смокович переконаний у тому, що Верховний Суд і судова система України мають робити в межах своїх повноважень усе для того, щоб наша країна була незалежною, цілісною та стала повноправним учасником Європейського Союзу.

В. о. голови Касаційного господарського суду у складі ВС Ніна Ткаченко акцентувала, що справедлива й чесна судова система – це основа будь-якого цивілізованого та демократичного суспільства. Верховний Суд разом з усіма судами вкладає свою частку тяжкої і наполегливої розумової праці в розбудову судової системи.

Михайло Смокович зауважив, що ВС має робити все для того, щоб Україна стала повноправним учасником ЄС, а Ніна Ткаченко вважає справедливою судову систему основою цивілізованого суспільства

«Авторитет судової влади значно залежить від того, як чітко працює кожна її ланка, як добросовісно виконує свої обов'язки кожен її представник, адже всі ми об'єднані спільними цілями й завданнями – захищати права людини, відновлювати порушений баланс прав, свобод та інтересів й утверджувати справедливість», – наголосив голова Касаційного кримінального суду у складі ВС Станіслав Кравченко.

«Сьогодні ми відзначаємо не тільки 105-ту річницю від дня утворення Генерального Суду УНР. 105 років тому почалося формування судової влади України», – зазначив голова Касаційного цивільного суду у складі ВС Борис Гулько. Він привітав усіх працівників суду, які щоденною кропіткою працею забезпечують діяльність суду, до якого люди приходять за справедливим та законним рішенням.

Станіслав Кравченко наголосив, що авторитет судової влади значно залежить від чіткості роботи кожної її ланки, а Борис Гулько зауважив, що формування судової влади України почалося ще 105 років тому

Голова Верховного Суду (2017–2021) Валентина Данішевська сказала про те, що протягом п'яти років Верховний Суд прагнув бути взірцем для суддів і правників у своїх рішеннях та високих стандартах професійної культури. І, як свідчать оцінки правничих організацій, Верховному Суду це вдалося.

Крім того, під час Пленуму було презентовано відеопривітання від голів верховних судів європейських країн з нагоди 5-ї річниці від дня початку роботи Верховного Суду в оновленому форматі та історично значущої події – 105-річчя з дня заснування найвищого судового органу України – Генерального Суду УНР. Очільники судів наголосили на важливій ролі ВС, який стоїть на захисті верховенства права й загальноєвропейських демократичних принципів. Вони висловили захоплення українськими суддями, які в складні для країни часи здійснюють правосуддя і захищають права та свободи громадян, і побажали Україні миру, перемоги в боротьбі за незалежність, демократію, верховенство права й повагу до прав людини.

Судді Верховного Суду під час урочистого засідання Пленуму з нагоди 5-ї річниці від дня початку роботи нового ВС

Законопроектна робота

Протягом 2022 року Верховний Суд опрацював 125 проєктів законів України та 3 ухвалені закони України, передані на підпис Президентові України. Більшість законопроектів надійшли від комітетів Верховної Ради України з питань правової політики та з питань правоохоронної діяльності, а саме:

- 105 проєктів зареєстровані у Верховній Раді України;
- 18 проєктів розроблені Міністерством юстиції України;
- 2 проєкти розроблені народними депутатами України – членами Комітету Верховної Ради України з питань правової політики.

Представники Верховного Суду працювали в робочих групах щодо розроблення законопроектів і брали участь у засіданнях профільних комітетів Верховної Ради України.

Крім того, представники ВС долучилися до розроблення вкрай важливих під час воєнного стану проєктів законів України. Серед них варто виокремити такі.

1. Проєкт Закону України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо визначення територіальної підсудності судових справ» (реєстр. № 7117 від 1 березня 2022 року). Відповідно до цього законопроекту в разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами Голова Верховного Суду наділяється повноваженнями змінювати територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. Закон ухвалено 3 березня 2022 року.

2. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» (реєстр. № 7149 від 13 березня 2022 року). Згідно із запропонованими змінами запроваджується порядок скасування слідчим суддею або судом, який розглядає кримінальне провадження, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для проходження особою військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Також слідчий суддя, суд наділяються повноваженнями змінити запобіжний захід у вигляді застави на особисте зобов'язання, якщо відповідне клопотання обґрунтовується бажанням використати кошти, передані в заставу (в повному обсязі або частково), для внесення на спеціальні рахунки Національного банку України для цілей оборони України, або змінити запобіжний захід у вигляді домашнього арешту на запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання у місцях ведення активних бойових дій. Закон ухвалено 15 березня 2022 року.

3. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення положень про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби в умовах воєнного стану» (реєстр. № 7494 від 27 червня 2022 року). Він передбачає можливість відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження на стадії судового провадження. Окрім цього, відповідно до вказаного законопроекту прокурору надається право на звернення до слідчого судді, суду з клопотанням про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно особи, щодо якої скасовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою у зв'язку із проходженням військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, якщо така особа не з'явилася до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем реєстрації, а також у разі отримання такою особою відмови територіального центру комплектування та соціальної підтримки у проходженні військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Закон ухвалено 16 листопада 2022 року.

4. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» (реєстр. № 8219 від 23 листопада 2022 року). Мета цього законопроекту – врегулювати питання щодо використання у кримінальних провадженнях окремих підсистем (модулів) ЄСІТС, як-от «Електронний кабінет», «Електронний суд» і підсистема відеоконференцзв'язку. Зазначений проект Закону України перебуває на розгляді Верховної Ради України.

Науково-консультативна рада при Верховному Суді

Науково-консультативна рада утворена при Верховному Суді із числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків із питань діяльності ВС, що потребують наукового забезпечення.

НКР при ВС функціонує протягом п'яти років. За цей час науковці надали понад 2 тис. наукових висновків щодо найскладніших правових питань.

Вчений секретар НКР Леонід Лобойко

Упродовж 2022 року судді Верховного Суду надіслали до Науково-консультативної ради 88 запитів: Велика Палата – 27, Касаційний адміністративний суд – 4, Касаційний господарський суд – 12, Касаційний кримінальний суд – 16, Касаційний цивільний суд – 29.

Судді ВП ВС зверталися до НКР із питань про тлумачення норм права, якими врегульовано, зокрема, визнання зобов'язання спадкоємцем, державної реєстрації правочинів та речових прав на нерухоме майно, корпоративних спорів, трудових правовідносин, розірвання договору оренди землі, відшкодування судових витрат, способу захисту прав учасника товариства з обмеженою відповідальністю.

Судді КАС ВС цікавилися думкою членів НКР стосовно повернення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб гарантованої суми відшкодування, перегляду судових рішень у зв'язку з визнанням акта неконституційним, зупинення перебігу строків давності, оскарження ухвали про залишення без задоволення заяви, поданої в порядку ст. 383 КАС України.

Звернення суддів ККС ВС стосувалися застосування як кримінального процесуального закону (засада змагальності сторін, закриття кримінального провадження, строки досудового розслідування, застосування примусових заходів медичного характеру, оскарження судових рішень), так і закону про кримінальну відповідальність (зайняття гральним бізнесом, службове підроблення).

Питання щодо застосування правових норм КУзПБ, законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про акціонерні товариства» та «Про господарські товариства» були у фокусі уваги НКР за запитами суддів КГС ВС.

Судді КЦС ВС адресували членам НКР запити щодо земельних спорів, трудових відносин, договорів поруки, успадкування (поділу) майна, визнання торгів недійсними, судових витрат, а також тлумачення правових норм СК України, ЦК України, ЦПК України, Закону України «Про виконавче провадження», кредитного законодавства.

Науковці підготували 310 наукових висновків: для суддів Великої Палати – 123, Касаційного адміністративного суду – 17, Касаційного господарського суду – 52, Касаційного кримінального суду – 50, Касаційного цивільного суду – 68. Окрім того, у звітному періоді надійшло 70 наукових висновків за зверненнями суддів у грудні 2021 року. Тож загалом у 2022 році члени НКР надали 380 наукових висновків.

Кількість звернень суддів Верховного Суду до Науково-консультативної ради та наданих їй членами наукових висновків

Апарат Верховного Суду

Керівник апарату Верховного Суду Ольга Булка

2022 рік став складним для країни, судової системи України та Верховного Суду. Повномасштабне вторгнення росії внесло корективи в усі аспекти організаційного забезпечення діяльності ВС. Усі наші операційні рішення були продиктовані міркуваннями безпеки й необхідністю збереження життя і здоров'я суддів, працівників апарату ВС, сторін процесу, відвідувачів Суду.

Але навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмежене. Тож дякую кожному, хто продовжував забезпечувати стабільну й безперебійну роботу Верховного Суду за всіма його напрямками, відповідно до завдань та повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Положенням про апарат Верховного Суду, іншими нормативно-правовими актами України з урахуванням вимог воєнного часу. Саме завдяки цій ретельній і кропіткій праці вдалося забезпечити головне завдання Верховного Суду – здійснення правосуддя на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів.

2022-й пройшов під гаслом максимальної економії коштів. Кожна зекономлена гривня має бути спрямована на захист України від ворога, на забезпечення всім необхідним сил безпеки і оборони України. Саме тому нам довелося ухвалювати складні рішення стосовно оптимізації структури апарату Верховного Суду. Нова структура передбачає меншу кількість ланок різного рівня, скорочення кількості керівників, перерозподіл навантаження на кожного працівника. Пленум Верховного Суду затвердив нову структуру та штатний розпис апарату ВС у грудні 2022 року. Внаслідок скорочення чисельності працівників апарату ВС у 2023 році, оптимізації структурних підрозділів і їх штату річна економія коштів на оплату праці становитиме 182 млн грн.

Далі зосередимося на основних показниках структурних підрозділів апарату Верховного Суду детальніше.

Кадрове забезпечення

Кадровий менеджмент в умовах воєнного стану потребував особливої уваги та здійснювався, зокрема, відповідно до вимог Закону України від 12 травня 2022 року № 2259-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану», який набрав чинності 20 травня 2022 року. Серед іншого, цим Законом передбачено спрощену процедуру вступу на посади державної служби в період дії воєнного стану. Згідно із зазначеними змінами особи призначаються на посади без конкурсного відбору, обов'язковість якого передбачена законом.

Отже, відповідний структурний підрозділ ВС під час організації проведення тимчасового добору та конкурсу на заміщення вакантних посад державної служби впродовж звітного періоду опрацював інформацію щодо 284 осіб, організував проведення двох конкурсів на заміщення восьми вакантних посад і визначив сім переможців. Підготовлено також 116 проєктів наказів про призначення працівників апарату, 29 проєктів наказів про переведення працівників.

74 працівники призначено до Суду

47 працівників призначено в межах Суду

31 працівника переведено

122 особи звільнено

875 державних службовців отримали відмінну оцінку за результатами оцінювання

789 працівників апарату ВС пройшли підвищення кваліфікації

Окрім призначень, були й звільнення. У 2022 році з Верховного Суду звільнилося 122 особи: 84 державних службовці, 36 помічників суддів і два працівники, які виконували функції з обслуговування.

Також забезпечено проведення оцінювання результатів службової діяльності 950 державних службовців апарату ВС. Відповідно до оцінювання з 926 державних службовців 875 осіб отримали відмінну оцінку, стосовно 24 осіб припинено процедуру оцінювання.

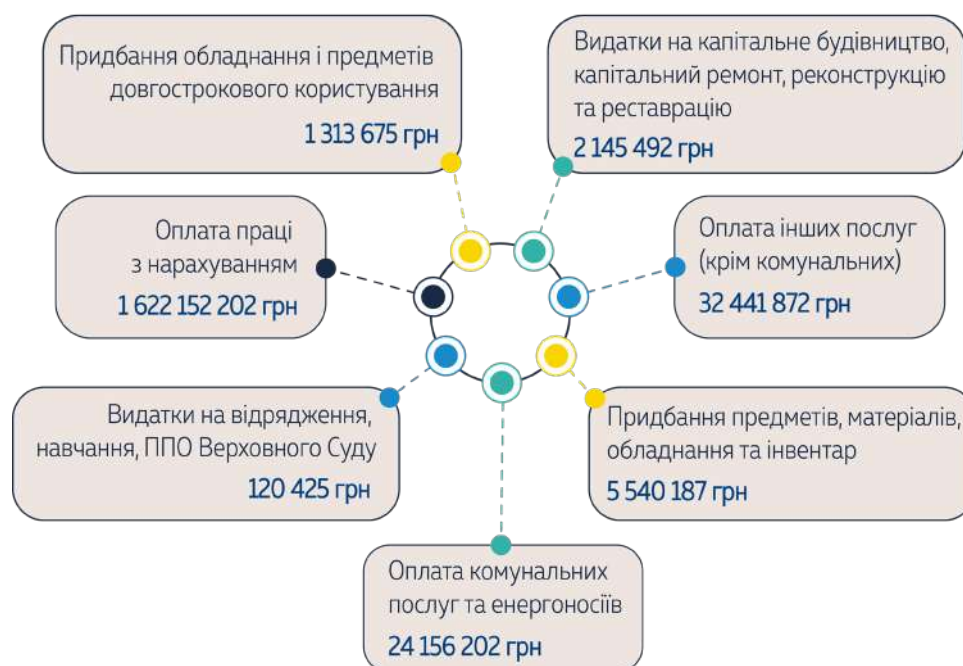
Упродовж 2022 року працівники апарату ВС сумлінно підвищували кваліфікацію. Згідно з плануванням професійного навчання державних службовців апарату ВС 789 осіб пройшли підвищення кваліфікації.

Фінансове забезпечення

Оптимальне використання фінансових ресурсів загального і спеціального фондів державного бюджету – першочергове завдання країни в умовах воєнного часу, адже основна стаття фінансових витрат спрямовується на боротьбу з ворогом.

Тож здійснення усіх видатків Верховного Суду у 2022 році відбувалося в межах затвердженого кошторису з урахуванням максимальної економії коштів.

Касові видатки Верховного Суду за 2022 рік

Юридичне забезпечення

Для сталої роботи Суду протягом 2022 року було організовано та завершено 47 процедур закупівель, організовано та завершено 194 закупівлі уповноваженою особою. Окрім того, здійснено 63 закупівлі товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану.

Працівники управління юридичного забезпечення представляли інтереси Суду в 122 судових провадженнях: з них 110 разів забезпечувалося представництво інтересів Суду в судових провадженнях у цивільних, адміністративних, господарських справах; 12 – у кримінальних провадженнях, у яких ВС виступав як особа, у володінні

якої перебувають документи; а також провели юридичну експертизу 338 проєктів локальних нормативно-правових актів організаційного характеру та проєктів наказів і розпоряджень.

Упродовж звітного періоду бібліотеки Верховного Суду прийняли відвідувачів 8 199 разів, а працівники відповідного структурного підрозділу здійснили обслуговування 650 користувачів бібліотечного фонду – суддям і працівникам апарату ВС видано 9 781 матеріал (книги, журнали, газети, наукові статті тощо). Окрім того, проведено 27 екскурсій, у яких взяли участь 288 осіб; підготовлено сім книжкових виставок.

Екскурсія Кловським палацом для іноземного гостя –
Генерального прокурора Естонської Республіки Андреса Пармаса

Інформаційно-технічне забезпечення

Неабияке значення у 2022 році надавалося стабільному адмініструванню автоматизованих систем та інформаційній безпеці. Відповідний структурний підрозділ ВС створював і впроваджував у діяльність Суду інформаційні, автоматизовані системи та комплекси, сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Зокрема, впроваджено функціонування підсистеми «Електронний суд» ЄСІТС у роботу КЦС ВС та Великої Палати ВС, забезпечено контроль за роботою модуля надсилання електронних копій судових рішень до ЄДРСР (всього 55 539 копій).

Працівники структурного підрозділу ВС організували проведення 2 975 судових засідань у режимі відеоконференцзв'язку, опрацювали 9 187 заявок користувачів щодо роботи комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, телефонного зв'язку, відновили функціонування 245 автоматизованих робочих місць.

Матеріально-технічне забезпечення

У межах виконання завдання щодо організації розпорядження та управління державним майном відповідний структурний підрозділ ВС уклав 219 договорів на загальну суму 32 682,65 тис. грн. Йдеться про закупівлю товарів, робіт і послуг різного спрямування: протипожежних та санітарних вимог, технічного обслуговування інженерних систем і обладнання будівель, будівництва, капітального ремонту, реконструкції та реставрації об'єктів ВС.

Охорона праці та цивільний захист

Безпрецедентні безпекові вимоги воєнного часу додали обов'язків із забезпечення вимог законодавства з охорони праці та цивільного захисту. У 2022 році проведено навчальні тренування щодо надання домедичної допомоги потерпілим з використанням засобів, якими укомплектована тактична медична аптечка, з питань цивільного захисту та дій у надзвичайних ситуаціях, з мінної безпеки. Також відповідний структурний підрозділ ВС забезпечив проведення представниками ДСНС України лекції щодо захисту населення від зброї масового ураження в умовах радіаційного та хімічного забруднення.

Під час тренінгу з надання першої медичної допомоги та застосування прийомів тактичної медицини

Окрім того, із 82 працівниками ВС проведено інструктажі з питань охорони праці та пожежної безпеки, а також організовано вакцинацію бустерною дозою від COVID-19.

У 2022 році підготовлено алгоритм дій працівників ВС та учасників судового процесу, а також інших відвідувачів Суду в разі сигналу «Повітряна тривога». На виконання відповідного наказу в адміністративних будівлях ВС, серед іншого, розміщено схеми руху до найближчих укриттів, у сховищах, розташованих у приміщеннях ВС, створено умови для перебування працівників.

Мобілізаційна робота

Робота сектору мобілізаційної роботи ВС в умовах воєнного часу є вкрай важливою, актуальною та відповідальною. Упродовж 2022 року сектор забезпечував виконання заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації, оформлення документів персонального військового обліку на військовозобов'язаних суддів та працівників апарату ВС. Окрім того, сектор здійснював заходи щодо бронювання військовозобов'язаних за Судом на період мобілізації та воєнного часу, анулювання відстрочок від призову на військову службу мобілізаційної підготовки та мобілізації в Суді.

На 100 % військовозобов'язаних суддів, призовників і військовозобов'язаних працівників апарату ВС заведені документи персонального військового обліку.

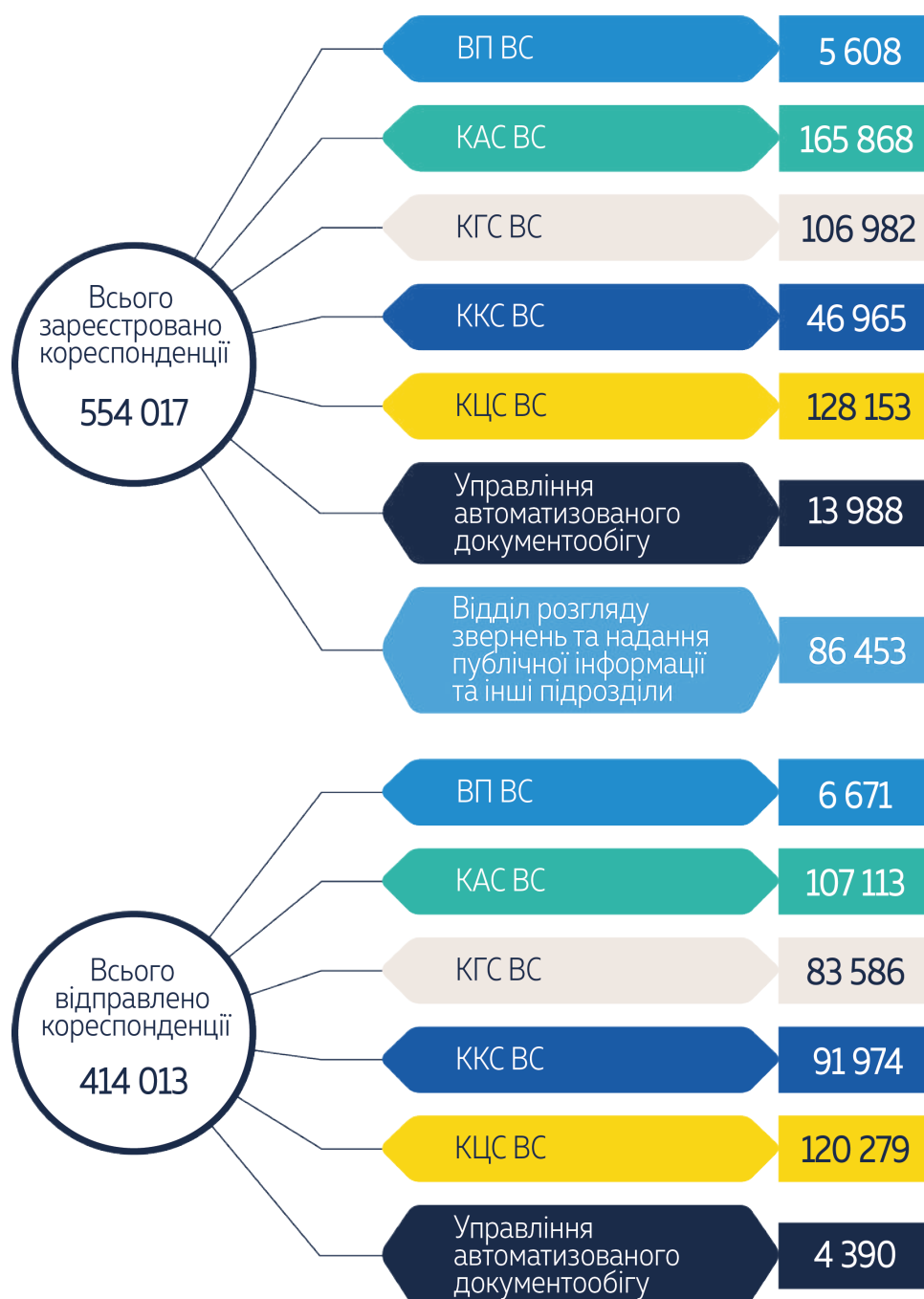

Також відповідний структурний підрозділ підготував Правила військового обліку призовників і військовозобов'язаних та ознайомив працівників ВС з відповідальністю за порушення правил військового обліку та виконання військового обов'язку.

Документальне забезпечення

Упродовж 2022 року структурні підрозділи, які відповідають за документальне забезпечення ВП ВС та касаційних судів у складі ВС, опрацювали майже 1 млн одиниць вхідної та вихідної кореспонденції: процесуальних документів і документів загального діловодства – листів, заяв, запитів, повідомлень, звернень та інших документів.

Документальне забезпечення

Запобігання та виявлення корупції

Протягом 2022 року відділ запобігання та виявлення корупції ВС забезпечував моніторинг виконання Антикорупційної програми Верховного Суду на 2021–2024 роки, за результатами якого підготовлено декілька звітів.

Окрема увага була зосереджена на роз'яснювальній роботі. Відділ організував проведення двох навчальних вебінарів для суддів і працівників апарату ВС спільно з фахівцями НАЗК: «Особливості декларування 2022» та для осіб, які перебувають у відпустках для догляду за дитиною, – «Декларування 2022: зміни та особливості».

Вживалися заходи і щодо своєчасного подання декларацій працівниками ВС, хоча внесення парламентом змін до законодавства та відтермінування строку подання декларацій у період дії воєнного стану внесли корективи у цей процес.

Внутрішній аудит

Упродовж звітнього періоду відділ внутрішнього аудиту ВС підготував і направив на виконання 369 документів (наказів, службових записок, листів), проаналізував 24,6 тис. документів та погодив у межах компетенції 632 документи.

Крім цього, цей структурний підрозділ організував проведення шести позапланових внутрішніх аудитів, підготував шість аудиторських звітів, одну узагальнюючу довідку, 92 рекомендації щодо вдосконалення систем управління, внутрішнього контролю та управління ризиками.

Міжнародна діяльність

З кінця лютого 2022 року шокуючі новини про повномасштабне вторгнення росії не сходили з перших шпальт світових ЗМІ. Весь цивілізований світ жажнувся дій країни-терориста. Під постійними ракетними та артилерійськими обстрілами мирних українських міст і сіл похитнулася міжнародна система миру й безпеки. Зухвало посягнувши на незалежні кордони України, держава-агресор знехтувала міжнародними зобов'язаннями та гарантіями глобального правопорядку. Всі країни світу, які сповідують демократичні цінності, всіляко підтримали Україну в її боротьбі: зброєю, гуманітарною і фінансовою допомогою, піклуванням про тих, хто через воєнні дії був вимушений покинути свої домівки й шукати прихистку деінде за кордоном.

Верховний Суд із перших днів повномасштабної війни закликав світову суддівську спільноту засудити грубе порушення норм міжнародного права та брутальну агресію росії, а також консолідувати свої зусилля, щоб зупинити зазіхання рф на суверенітет і територіальну цілісність України. І судді відгукнулися. ВС отримав десятки листів від голів і суддів верховних та інших судів країн Європи, професійних асоціацій суддів і адвокатів, суддівських інститутів та організацій. Висловлюючи підтримку Україні, міжнародна суддівська спільнота засудила агресію росії й запевнила українських колег в абсолютній солідарності. Так розпочалася нова сторінка міжнародних відносин Верховного Суду.

Упродовж 2022 року відбулося чимало значущих подій, які ознаменували вектор міжнародного співробітництва, спрямований на підтримку судової влади України в цей важкий час. І чільне місце посідає надання Верховному Суду статусу спостерігача в Мережі голів верховних судів Європейського Союзу. Це рішення ухвалено Генеральною Асамблеєю Мережі голів верховних судів ЄС в м. Брно (Чехія) 14 жовтня 2022 року. Активна комунікація Верховного Суду в Мережі сприятиме тіснішій співпраці з верховними судами ЄС та наближенню судочинства України до найкращих європейських і світових стандартів. Участь у роботі Генеральної Асамблеї Мережі взяли Голова ВС Всеволод Князєв, суддя Великої Палати ВС Ірина Григор'єва та начальник відділу міжнародно-правової взаємодії ВС Ліна Губар.

Надання Верховному Суду статусу спостерігача в Мережі голів верховних судів ЄС є знаковою подією для міжнародного співробітництва судової влади України

Особисто подякувати європейським колегам і міжнародним партнерам за стійку підтримку України, чітку позицію щодо засудження російської агресії Голова ВС Всеволод Князєв мав змогу під час XII щорічної конференції голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи. Цей захід, організований Інститутом «Правова ініціатива у Центральній та Східній Європі» (Інститут CEELI) у м. Прага (Чехія), що відбувся у травні 2022 року, зібрав представників верховних судів із 16 європейських країн. Очільник ВС виступив на конференції із вступною доповіддю, під час якої проінформував суддівську спільноту про поточну ситуацію в Україні та виклики, які постали перед судовою системою України в умовах воєнного стану.

XII конференцію голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи відвідали представники найвищих судових інституцій із 16 країн

У 2022 році суттєво зміцнилося співробітництво Верховного Суду з Радою Європи та її інституціями. Українська делегація на чолі з Головою ВС Всеволодом Князєвим традиційно взяла участь в урочистому засіданні з нагоди відкриття Судового року Європейського суду з прав людини, яке відбулося 24 червня 2022 року в м. Страсбург (Франція). Основна доповідь Голови ЄСПЛ Роберта Спано була присвячена, серед іншого, швидкій і чіткій реакції європейських інституцій на російське вторгнення в Україну. Також Голова ЄСПЛ зауважив, що із 16 вересня 2022 року росія перестане бути Договірною Стороною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, тож ЄСПЛ матиме юрисдикцію лише щодо тих заяв на дії чи бездіяльність РФ, які стосуються порушень Конвенції за умови, що вони мали місце до цієї дати.

У межах візиту до м. Страсбург очільник ВС провів низку важливих робочих зустрічей. Так, питання стосовно захисту прав людини під час війни Всеволод Князєв обговорив з Робертом Спано, а виклики для судової системи України в умовах воєнного стану – із представниками Ради Європи та Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія). Під час цих зустрічей директор з прав людини Генерального Директорату прав людини і верховенства права Ради Європи Крістоф Пуарель запевнив, що Рада Європи зробить усе можливе, щоб допомогти Україні в ці складні часи, а Секретар Венеційської комісії Сімона Граната-Менгіні висловила занепокоєння щодо проблеми кадрового голоду в судах і сподівання, що цю проблему вдасться вирішити якомога швидше.

На запрошення Голови ЄСПЛ Роберта Спано Голова ВС взяв участь у відкритті Судового року Європейського суду з прав людини

Серед головних напрямів співпраці з Радою Європи велика увага приділяється співробітництву з Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (СЕПЕJ). Із 2022 року членом СЕПЕJ від України стала суддя Касаційного кримінального суду у складі ВС Олександра Яновська, національним кореспондентом від України – начальник відділу міжнародно-правової взаємодії ВС Ліна Губар.

Олександра Яновська взяла участь у 38-му пленарному засіданні СЕПЕJ, присвяченому 20-й річниці від дня створення Комісії. Захід відбувся наприкінці червня 2022 року в м. Валлетта (Мальта). Обговорюючи питання щодо співпраці СЕПЕJ з Україною, окреслили такі шляхи співробітництва: запровадження в Україні дистанційного правосуддя, кроки для відновлення роботи органів суддівського врядування (Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя), якомога швидше подолання кадрового дефіциту в судах України. Також Олександра Яновська долучилася до роботи 39-го пленарного засідання СЕПЕJ, яке відбулося 6–7 грудня 2022 року в Страсбурзі. Під час виступу вона, зокрема, закликала світову спільноту зробити все можливе для сприяння створенню спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Один із пріоритетних пунктів співпраці СЕПЕJ і судової влади України – удосконалення проекту закону щодо запровадження дистанційного правосуддя в Україні, який розроблявся за участю суддів Верховного Суду, та підготовка посібника із загальних принципів щодо проведення дистанційних судових засідань у цивільних, адміністративних і кримінальних провадженнях, робота над яким була завершена наприкінці 2022 року. Метою посібника є запровадження ефективних механізмів проведення дистанційних судових засідань, здійснення судочинства в умовах воєнного та надзвичайного стану. Водночас він не встановлює обов'язкові правові стандарти, а містить рекомендації, опис кращих практик, які суди можуть застосовувати на власний розсуд.

Олександра Яновська на 38-му пленарному засіданні СЕПЕJ з нагоди 20-ї річниці від дня створення Комісії

Інший важливий напрям співпраці з Радою Європи ознаменований активною участю суддів Верховного Суду в роботі Консультативної ради європейських суддів (КРЕС). Наприкінці листопада – на початку грудня 2022 року суддя Касаційного господарського суду у складі ВС, член Ради суддів України Єгор Краснов долучився до 23-го пленарного засідання КРЕС, яке відбулося в м. Страсбург. За результатами цього засідання КРЕС ухвалила Висновок № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів.

У звітному періоді міжнародна взаємодія Верховного Суду поширилася за межі Європи. Наприкінці жовтня – на початку листопада 2022 року делегація ВС на запрошення Національного суддівського інституту (Канада) відвідала з робочим візитом м. Оттава. До делегації Верховного Суду ввійшли Голова ВС Всеволод Князєв, суддя КГС ВС, голова Конкурсної комісії з добору кандидатів на посади членів ВККСУ Іван Міщенко та начальник відділу міжнародно-правової взаємодії ВС Ліна Губар. Всеволод Князєв виступив під час 10-ї Міжнародної конференції «Ефективна судова освіта: розуміння вразливих груп населення». Він акцентував на тому, що вже вісім місяців українці живуть у постійній небезпеці під загрозою нищівних ракетних ударів та активних бойових дій, спровокованих росією. Очільник ВС додав, що війна негативно впливає на всі сфери діяльності, робить вразливим цивільне населення, ослаблює його фізичне й емоційне здоров'я, судді та працівники апарату суду також зазнають цих руйнівних впливів.

Делегація Верховного Суду відвідала з робочим візитом ВС Канади та зустрілася із суддями цього суду

У межах робочого візиту було закладено міцне підґрунтя для подальшої плідної співпраці найвищих судових інституцій України й Канади. Всеволод Князєв обговорив із Головою Верховного суду Канади Ришаром Вагнером шляхи співробітництва та поточну ситуацію в Україні, очільники верховних судів виступили в ефірах двох найбільших телевізійних каналів Канади CBC і CTV, а також дали пресконференцію для місцевих ЗМІ. Також делегація Верховного Суду зустрілася із суддями ВС Канади. Всеволод Князєв поділився з канадськими колегами аспектами відправлення правосуддя під час війни, новими загрозами для суддів і працівників апарату суду, які виникли після повномасштабного вторгнення рф.

Досвід роботи судової системи України під час війни викликав неабияку увагу канадських ЗМІ

У 2022 році 70-річчя з початку діяльності відзначив головний охоронець європейського правопорядку – Суд Європейського Союзу. Цього ж року розпочато тісний діалог ВС та Суду ЄС, що є значним досягненням у контексті набуття Україною 23 червня 2022 року статусу кандидата в члени ЄС. Наприкінці листопада делегація Верховного Суду вперше за історію незалежної України перебувала з візитом у Люксембурзі, де відвідала Суд ЄС. Поглиблення співпраці із Судом ЄС стане вагомим внеском у розвиток правосуддя України й наближення його до стандартів ЄС. До складу української делегації ввійшли заступник голови ККС ВС Валентина Щепоткіна, суддя ВП ВС Ігор Желізний, суддя КАС ВС Тетяна Стрелець, суддя КГС ВС Юрій Чумак, суддя КЦС ВС Ірина Воробйова та начальник відділу організаційно-протокольного забезпечення заходів суду секретаріату КАС ВС Світлана Пилипець. Делегація ВС зустрілася з Головою Суду ЄС Куном Ленартсом (під час зустрічі обговорили питання щодо практики розгляду справ Судом ЄС і судами України), відвідала засідання Великої Палати Суду ЄС та робочі засідання.

Делегація Верховного Суду відвідала з ознайомчим візитом Суд ЄС для поглиблення інституційної співпраці

Україна давно засвідчила свою відданість європейським цінностям, а нині підтверджує незворотність європейського та євроатлантичного курсу щоденно в боротьбі за незалежність і національну ідентичність. Міжнародні партнери проявили неабияку далекоглядність, запропонували свою допомогу в підготовці українських суддів з актуальних питань міжнародного кримінального й гуманітарного права, адже цифри зареєстрованих кримінальних проваджень щодо злочинів агресії, воєнних

злочинів та злочинів проти національної безпеки вражають, і суди вже розпочали розгляд таких справ. Тож у межах проєкту «Розвиток судових компетентностей в Україні», який фінансує уряд Великої Британії, були організовані виїзні тренінги в м. Варшава (Польща) для суддів-тренерів з питань воєнних злочинів.

Окрім того, судді Верховного Суду ретельно вивчають практику Міжнародного кримінального суду, а також спеціальних міжнародних трибуналів, які судили воєнних злочинців. За підтримки програми USAID «Справедливість для всіх» на початку липня 2022 року українські судді трьох інстанцій вивчали практику роботи міжнародних судів і трибуналів у м. Гаага (Нідерланди). Верховний Суд у цьому робочому відрядженні представили судді ВП ВС Галина Крет, Леонід Лобойко, секретар Першої судової палати ККС ВС Наталія Антонюк та суддя ККС ВС Микола Мазур. Вони зустрілися із суддями МКС, інших міжнародних трибуналів, Верховного суду Нідерландів, апеляційного й окружного судів (м. Гаага), а також із прокурорами та адвокатами, які мають досвід участі в судових процесах у міжнародних трибуналах.

За сприяння програми USAID і на запрошення Інституту Ассера впродовж 13–18 листопада 2022 року проходив навчальний візит до м. Гаага задля посилення спроможності України щодо розслідування та розгляду справ про воєнні злочини, у якому взяли участь судді ККС ВС Світлана Яковлева й Ольга Булейко. Українські судді спостерігали за судовим процесом у МКС, зустрілися із суддями Окружного суду м. Гаага, Верховного суду Нідерландів та Євроюсту.

Судді ККС ВС взяли участь у навчальному візиті до м. Гаага задля посилення спроможності України щодо розгляду справ про воєнні злочини

Війна поставила чимало викликів перед Україною і світом. Про них, зокрема, йшлося під час виступів суддів Верховного Суду перед закордонною аудиторією. Створення спеціального трибуналу для притягнення до відповідальності керівництва РФ за злочини агресії проти України, розроблення дієвих механізмів репарацій і компенсацій українцям, що постраждали внаслідок російської агресії, – такі пріоритетні напрями роботи озвучив Голова ВС Всеволод Князев під час вересневого засідання Комітету міністрів Ради Європи. На засіданні обговорили забезпечення повноти відповідальності РФ за агресію проти України.

Всеволод Князев закликав європейську спільноту не зволікати зі створенням спеціального трибуналу за злочин агресії росії

17–20 жовтня 2022 року в м. Гельсінкі (Фінляндія) відбулася XI конференція Міжнародної асоціації судового адміністрування, присвячена здійсненню правосуддя, орієнтованого на людей. Участь у заході взяв суддя КГС ВС Іван Міщенко. Особлива увага учасників конференції була прикута до України, яка попри агресію росії змогла адаптувати роботу судової системи в цих надскладних умовах і активно продовжує процес втілення реформ, що наближають нашу державу до повноцінного членства в ЄС.

Суддя ВП ВС Тетяна Анцупова виступила з доповіддю щодо спроможності судової системи України в подальшій євроінтеграції під час симпозиуму на тему «Україна на шляху до членства в ЄС. Від Угоди про асоціацію до статусу кандидата». Захід проведено 27–28 жовтня 2022 року юридичним факультетом Бергенського університету (Норвегія). А в грудні 2022 року суддя виступила на «2022 London Global Conference», організованій Асоціацією адвокатів штату Нью-Йорк у м. Лондон. На цій конференції Тетяна Анцупова розповіла про правові межі правосуддя та відповідальності агресора.

Судді Верховного Суду озвучували закордонній аудиторії виклики, які постали перед Україною та судовою владою у зв'язку з війною

У 2022 році Верховний Суд активно розбудовував інституційну співпрацю з найвищими судами Європи. У межах такого співробітництва судді ВС відвідали верховні суди Естонії, Польщі, Хорватії і Словенії.

Верховні суди України та Естонії розпочали двостороннє співробітництво задовго до повномасштабного вторгнення росії в Україну, а зараз у світлі нових обставин ця співпраця лише поглибилася. У ВС Естонії (м. Тарту) делегація Верховного Суду перебувала з візитом упродовж 19–20 жовтня 2022 року. До складу делегації ввійшли Секретар ВП ВС Лариса Рогач, суддя КАС ВС Ян Берназюк, суддя КГС ВС Олена Кібенко, суддя ККС ВС Віктор Остапук, суддя КЦС ВС Євген Петров, начальник управління забезпечення автоматизованого документообігу ВС Віктор Магрело й головний спеціаліст відділу міжнародно-правової взаємодії ВС Артем Ніколаєнко. Під час цього візиту українська делегація ознайомилася з повноваженнями, складом і функціями ВС Естонії, впливом COVID-19, енергетичної кризи та війни на судову практику. Особливо цінним для Верховного Суду став досвід естонських колег в автоматизації судового процесу і впровадженні новітніх технологій у роботу суду.

Делегація Верховного Суду ознайомилася з повноваженнями, складом та функціями ВС Естонії

У 2022 році Польща надала Україні неоціненну допомогу. Вищі суди Польщі – стратегічні партнери Верховного Суду. Польські судді з перших днів військової агресії росії стояли пліч-о-пліч з українцями, надавали логістичну, матеріальну та моральну допомогу. Важливу роль у цьому процесі відіграла Перша Голова Верховного суду Польщі Малгожата Мановська. На запрошення очільниці ВС Польщі Секретар ВП ВС Лариса Рогач узяла участь у роботі міжнародної конференції «Верховенство права – у пошуках стандартів контролю» (м. Варшава), яка збрала голів верховних судів, суддів та науковців із 17 країн світу. Особливу увагу під час заходу було відведено питанню щодо впровадження дистанційного правосуддя, яке сьогодні є дуже важливим для України.

Голова КАС ВС Михайло Смокович відвідав урочистості з нагоди 100-річчя заснування Вищого адміністративного суду в Польщі, які відбулися наприкінці жовтня 2022 року. До складу української делегації ввійшов також секретар судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав КАС ВС Андрій Рибачук. Михайло Смокович як глава української делегації взяв участь у зустрічі з Президентом Польщі Анджеєм Дудою. Очільник КАС ВС висловив вдячність панові Президенту за єднання Польщі й польського народу з Україною і народом України з перших днів активної фази війни, розпочатої росією проти України.

Українські й польські суди об'єднує багаторічна співпраця, яка після повномасштабного вторгнення росії стала ще тіснішою

Задля розвитку двосторонньої співпраці судді Верховного Суду та апеляційних судів на початку грудня 2022 року відвідали верховні суди Хорватії і Словенії. До складу делегації ВС ввійшли: судді ВП ВС Володимир Британчук (голова делегації) та Леонід Лобойко, суддя ККС ВС, Голова Етичної ради Лев Кишакевич, заступник керівника департаменту аналітичної та правової роботи ВС – начальник правового управління (III) Геннадій Зеленов і головний спеціаліст відділу міжнародно-правової взаємодії ВС Інна Кулабухова.

Делегація Верховного Суду під час візиту до Хорватії

Українська делегація ознайомилася з особливостями функціонування ключових судових інституцій республік Хорватії і Словенії, обмінялася інформацією щодо роботи судової влади в умовах воєнного стану. У фокусі обговорення були також практика з розгляду судами цих держав справ про воєнні злочини, вчинені на їх території, питання про відповідальність військово-політичного керівництва країни-агресора, механізм створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочинів агресії та перспективи ратифікації Римського статуту МКС.

У межах візиту до Словенії українські судді зустрілися із суддями Верховного суду Республіки Словенія, районних судів м. Любляна, представниками Судової ради Республіки Словенія та Ради Європи

Триває співпраця Верховного Суду з Німецьким фондом міжнародного правового співробітництва, який у грудні 2022 року відзначив своє 30-річчя. На запрошення Федерального міністерства юстиції Німеччини голова КАС ВС Михайло Смокович узяв участь у заходах, приурочених до 30-річчя Фонду, на початку грудня 2022 року. Зокрема, він зустрівся з Президентом Вищого адміністративного суду землі Рейнланд-Пфальц доктором Ларсом Брокером. За три десятиліття Фонд став надійним партнером ВС у просуванні принципів правової держави в Україні відповідно до найкращих європейських стандартів.

Протягом 2022 року проведено низку науково-практичних заходів, співorganizаторами яких були міжнародні партнери Верховного Суду. До цих заходів долучалися судді, представники органів державної влади, іноземні й національні експерти. Зокрема, у липні 2022 року, традиційно в межах Днів адміністративної юстиції, ВС провів П'яту міжнародну науково-практичну конференцію «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики. Податкові спори в адміністративному судочинстві», присвячену обговоренню ефективних механізмів розв'язання податкових конфліктів і податкових спорів, судового розгляду окремих категорій податкових спорів, зокрема щодо міжнародного оподаткування та трансфертного ціноутворення.

З ініціативи КАС ВС у грудні 2022 року було проведено міжнародний семінар-практикум на тему «Межі та обмеження прав людини в умовах війни: критерії визначення в адміністративному судочинстві». Діалог суддів адміністративної і конституційної юрисдикції відбувся за підтримки міжнародних партнерів, зокрема проєкту ЄС «Право-Justice», проєкту РЄ «Підтримка конституційних і правових реформ, конституційне правосуддя та надання допомоги Верховній Раді у проведенні реформ, спрямованих на підвищення її ефективності», проєкту РЄ «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень. Фаза II», Німецького фонду міжнародного правового співробітництва. Цей семінар-практикум став продовженням заходів ВС, що стосувалися захисту прав людини в адміністративному судочинстві та проводилися в попередніх звітних періодах.

Обмеження конституційних прав людини у воєнний час мають бути виваженими, законними і легітимними – переконані учасники семінару-практикуму

За сприяння Генерального директорату з прав людини та верховенства права РЄ, проєкту ЄС «Право-Justice», програми USAID «Правосуддя для всіх», Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини впродовж 2022 року організовано заходи з таких питань: особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану; відправлення правосуддя у воєнний час; судова комунікація під час війни: антикризові практики та етичні аспекти висвітлення воєнних злочинів; актуальні питання господарського судочинства в умовах воєнного стану в Україні; воєнна трансформація правосуддя; слухання справ про воєнні злочини: роль судді.

2022-й став роком активної міжнародно-правової взаємодії. Світ об'єднався навколо боротьби з російською агресією, а судові системи цивілізованих країн стали пліч-о-пліч із судовою системою України, адже судді, усвідомлюючи значення верховенства права для розвитку демократії, добре розуміють: якщо зневажити верховенство права – наслідки будуть руйнівними.

Комунікаційна діяльність

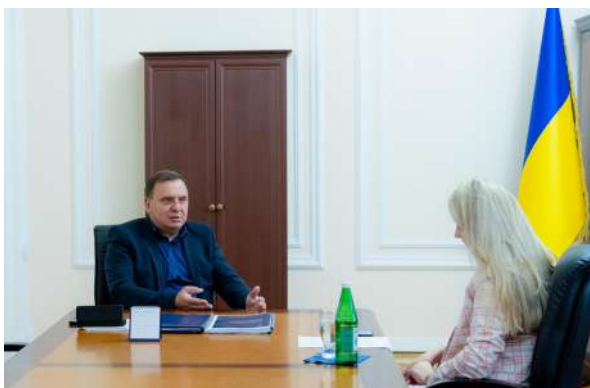
У Верховному Суді переконані, що запорукою довіри до судової влади є не тільки законні та справедливі судові рішення, а й відкриті комунікації з громадськістю і професійною спільнотою. Ми прагнемо, щоб кожен, хто цікавиться діяльністю Суду, мав можливість отримати необхідну інформацію вчасно та в зручному форматі. Саме тому ВС приділяє значну увагу пошуку й упровадженню ефективних механізмів комунікації із суспільством.

Верховний Суд активно комунікує з юридичною спільнотою та громадськістю, використовуючи різні майданчики для того, щоб донести до суспільства актуальні підходи до вирішення судових спорів і розповісти про процеси, які відбуваються в судовій системі.

Голова ВС Всеволод Князєв і суддя КГС ВС Іван Міщенко в ефірі телемарафону «Єдині новини»

Важливий напрям комунікаційної діяльності Суду – пряма взаємодія із засобами масової інформації. Судді регулярно дають коментарі та інтерв'ю друкованим виданням і телеканалам, беруть участь в ефірах на радіо та ведуть особисті блоги в юридичних онлайн-виданнях.

Голова ККС ВС Станіслав Кравченко під час інтерв'ю для «Юридичної газети»

Суддя КЦС ВС Андрій Калараш став героємвійськового відеоблогу «Жетон 2022»

Побудові конструктивного діалогу з професійною спільнотою сприяють фахові форуми, круглі столи, конференції та робочі зустрічі, на яких обговорюють нагальні питання юридичної науки й практики, а також проблеми, що виникають у процесі здійснення судочинства.

Голова ВС Всеволод Князєв під час спеціального інтерв'ю в межах XI Щорічного судового форуму АПУ

Так, на XI Щорічному судовому форумі, традиційно організованому Асоціацією правників України, представники різних судових інституцій, у тому числі судді ВС, міжнародні й національні експерти та юристи-практики обговорили питання, пов'язані з функціонуванням судової системи в умовах воєнного стану.

Суддя ККС ВС Аркадій Бущенко і керівник департаменту правової та аналітичної роботи ВС Расім Бабанлі під час конференції «JustConf 2022: Зміцнюємо кримінальну юстицію в час війни»

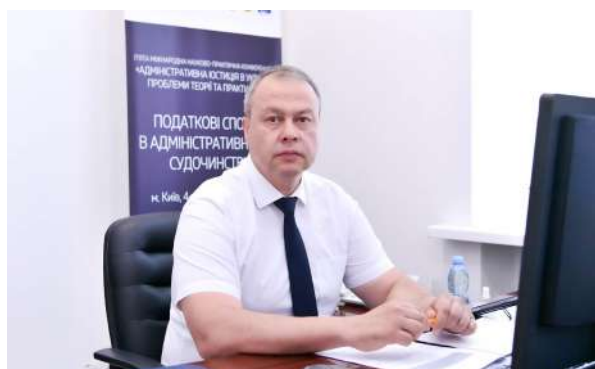

2 грудня 2022 року ВС спільно з ГО «Асоціація суддів господарських судів України» організував круглий стіл, який став майданчиком для обговорення актуальних питань господарського судочинства

Крім того, спільно з АПУ Верховний Суд провів серію онлайн-зустрічей та вебінарів із суддями. Темами зустрічей були стан здійснення судочинства, проблеми, з якими зіткнулася судова влада у зв'язку з війною, а також актуальна судова практика.

Спікерами онлайн-заходів, організованих АПУ, стали Голова ВС Всеволод Князев, голова ККС ВС Станіслав Кравченко, суддя ККС ВС Світлана Яковлева та суддя КГС ВС Юрій Чумак

Про зміни в податковій політиці, особливості розгляду та практику вирішення податкових спорів говорили під час П'ятої міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики. Податкові спори в адміністративному судочинстві»

Також судді представляли Верховний Суд на міжінституційних платформах для обговорення питань стосовно розвитку правосуддя. Так, заступник голови ККС ВС Валентина Щепоткіна, яка є членом Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, у листопаді 2022 року взяла участь у пресконференції з нагоди відкриття в м. Києві Центру захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя для дітей, які постраждали або стали свідками насильства (за моделлю «Барнахус»).

«Центр «Барнахус» – важлива інновація, спрямована на врахування інтересів дітей-потерпілих та дітей-свідків і на реалізацію завдань кримінального провадження», – Валентина Щепоткіна

Водночас Верховний Суд приділяє увагу і спілкуванню з прийдешнім поколінням правників – зі студентами, які нині опановують юридичну науку та невдовзі розпочнуть свій професійний шлях. Суддя КГС ВС Віталій Уркевич провів онлайн-зустріч зі студентами Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Він розповів майбутнім юристам про особливості правового режиму тимчасового захисту громадян України в Європі.

Студентам факультету адвокатури НЮУ імені Ярослава Мудрого Віталій Уркевич розповів про права українців, які користуються тимчасовим захистом у країнах Європи

Судді ККС ВС Герман Анісімов та Олександра Яновська, а також суддя КЦС ВС Ольга Ступак узяли участь в урочистому відкритті навчальної зали судових засідань в Інституті права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Упродовж 2022 року не зупинялася й реалізація просвітницького проєкту для наймолодшої аудиторії – школярів. Напередодні Дня вчителя судді КЦС ВС Ганна Коломієць та Євген Петров завітали до однієї зі столичних шкіл і провели для її учнів «Урок справедливості». Судді розповіли школярам про те, як відбувається здійснення правосуддя, та запропонували дітям переглянути мультфільм і допомогти його героям вирішити їхній спір.

Школярі спробували себе в ролі суддів під час «Уроку справедливості», який провели судді КЦС ВС

А з нагоди Міжнародного дня захисту дітей Асоціація розвитку суддівського самоврядування України спільно з Національною бібліотекою України для дітей, за участю обласних бібліотек для дітей та правоосвітнього руху «Клуб "Справедливці"» провели Всеукраїнський онлайн-конкурс із правового просвітництва «Конституція для всіх: і великих, і малих». Учасники конкурсу декламували статті однойменної книжки, автором якої є суддя КАС ВС Володимир Кравчук.

З нагоди Міжнародного дня захисту дітей судді КАС ВС Володимир Кравчук і Альберт Єзеров провели «Урок справедливості» в ірпінському парку «Незнайко»

Крім офіційного вебсайту, одним з основних комунікаційних онлайн-майданчиків, на якому регулярно й оперативно публікуються новини про роботу ВС, ухвалені судові рішення та заходи за участю суддів, є сторінка Суду в соціальній мережі Facebook.

2 015 новин і повідомлень про діяльність Суду розміщено в засобах масової інформації

227 новин і повідомлень про діяльність Суду опубліковано в соціальних мережах

930 новин і повідомлень про діяльність Суду розміщено на офіційному вебсайті

5 960 матеріалів розміщено в інших рубриках офіційного вебсайту

3 270 715 переглядів вебсайту Суду на офіційному вебпорталі «Судова влада України»

За рік аудиторія Facebook-сторінки ВС зростає на 6 тис. підписників і станом на кінець грудня становила понад 61 тис. осіб. 979 публікацій, розміщених у Facebook упродовж року, переглянуло понад 2 млн користувачів, що на 25 % більше, ніж у 2021 році. Паралельно Верховний Суд інформує про свою діяльність у ще одній популярній соцмережі – Twitter.

979 новин і повідомлень про діяльність Суду розміщено на офіційній сторінці в соціальній мережі Facebook

61 173 підписники на офіційній сторінці Суду в мережі Facebook (+ 6 тис. підписників за 2022 рік)

578 повідомлень розміщено в месенджері Telegram

13 571 підписник на офіційному Telegram-каналі Суду (+ 2 тис. підписників за 2022 рік)

155 дописів розміщено на офіційній сторінці Суду в мережі Instagram

8 306 підписників на офіційній сторінці Суду в мережі Instagram (+ 1 556 підписників за 2022 рік)

888 повідомлень опубліковано на офіційній сторінці Суду в мережі Twitter

734 підписники на офіційній сторінці Суду в мережі Twitter (+ 227 підписників за 2022 рік)

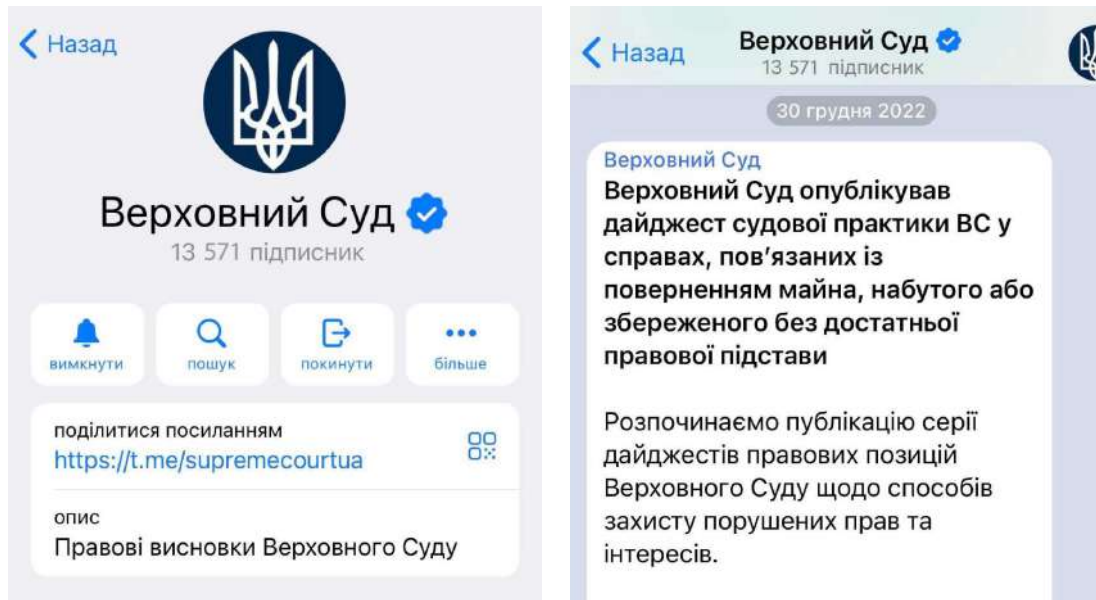

33 713 переглядів на офіційному Youtube-каналі Суду

2 451 підписник на офіційному YouTube-каналі Суду (+ 216 підписників за 2022 рік)

Про актуальні правові позиції та публікацію оглядів судової практики Верховний Суд сповіщає також у месенджері Telegram. Наприкінці звітного періоду аудиторія каналу налічувала понад 13,5 тис. читачів, тоді як торік кількість підписників становила 11,5 тис. осіб.

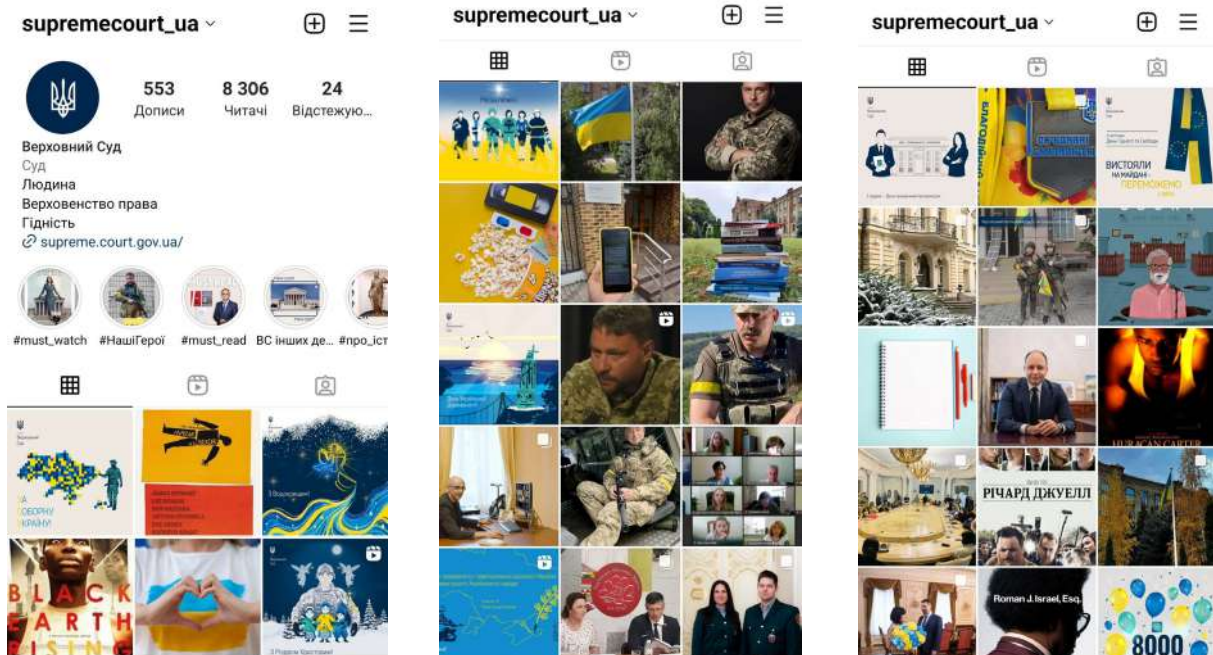

Після початку повномасштабної війни рф проти України замість звичних відеоанонсів судових засідань і відеооглядів судових рішень Верховний Суд підготував серію щотижневих брифінгів про важливі новини щодо роботи судової системи в умовах воєнного стану, а також рішення судів першої та апеляційної інстанцій. Крім того, комунікаційна команда ВС створювала українськомовні й англійськомовні інформаційні сюжети, в яких висвітлювала наслідки ворожих обстрілів приміщень судів. Загалом упродовж року ВС опублікував на відеохостингу YouTube 49 відео, які набрали 33 713 переглядів.

Щотижня Верховний Суд інформував про результати та показники роботи судової системи у форматі брифінгів

На сторінці Суду в мережі Instagram, де публікується контент про позапроцесуальне життя суду й неформальні заходи за участю представників ВС, а також розміщуються рекомендації щодо фільмів і книг на юридичну тематику, протягом року оприлюднено 155 дописів. Кількість підписників за рік зросла на 1 556 і станом на кінець звітного періоду становила 8 306 осіб.

Окремої уваги вартий унікальний візуальний контент, створений працівниками управління комунікаційної діяльності та високо оцінений професійними дизайнерами і фахівцями з комунікацій. Усі публікації на інтернет-ресурсах ВС супроводжують ілюстрації, що відображають основну суть тексту. Ці зображення створені відповідно до Керівництва з візуальної ідентичності Верховного Суду, що вирізняє публікації ВС серед інших дописів у стрічках соцмереж.

Ілюстрації до пресрелізів щодо ухвалених рішень відображають основну суть правового питання, яке розв'язав ВС

До того ж комунікаційна команда ВС демонструє креативний підхід і до відзначення державних та професійних свят, створюючи оригінальні анімаційні ролики й тематичні зображення.

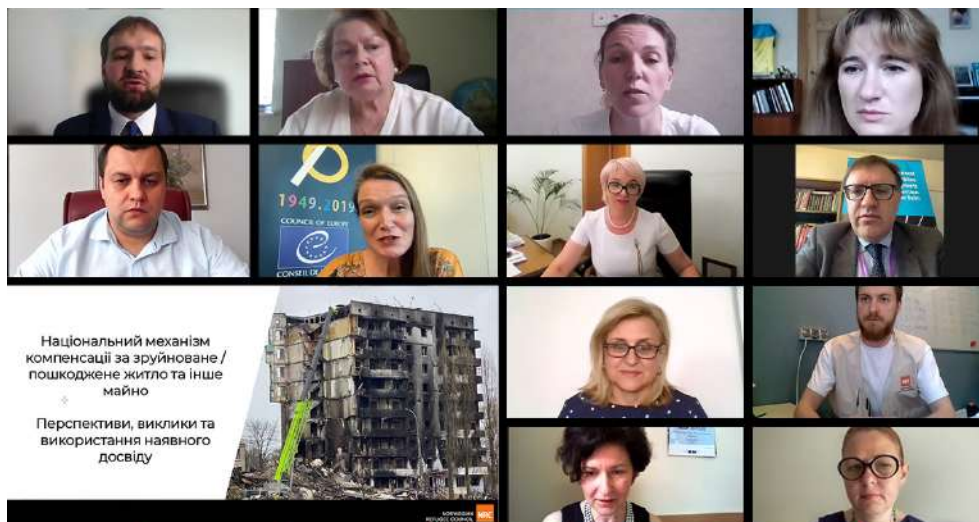
Викладацька та просвітницька діяльність

Виялові відключення світла, перебої в роботі стільникових мереж та інтернет-з'єднання не стали на заваді участі суддів і працівників апарату ВС у низці різноманітних просвітницьких заходів, які у 2022 році відбувалися переважно в онлайн-режимі з міркувань безпеки.

Верховний Суд активно долучався до фахових обговорень актуальних питань щодо правозастосування в колі колег, представників інших органів державної влади, наукової спільноти, адвокатури та бізнесу.

Тематика таких заходів здебільшого була зумовлена викликами, що постали перед Україною з початком повномасштабної війни. Втім, поза увагою не залишилися і системні проблеми правозастосовної практики.

Так, судді ВС регулярно проводили лекції та семінари в межах програм підготовки суддів і помічників суддів першої та апеляційної інстанцій, котрі організувала Національна школа суддів України. Представники ВС долучилися до загальнонаціонального круглого столу «Судовий захист майнових прав осіб, які постраждали від збройної агресії», організованого НШС України та проектом Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень. Фаза II».

Під час круглого столу з доповідями виступили судді ВП ВС Тетяна Анцупова та Дмитро Гудима

За підтримки Консультативної місії Європейського Союзу в Україні відбувся також організований НШС України семінар на тему «Злочин геноциду: кримінально-правова кваліфікація», участь в якому взяли секретар Третьої судової палати ККС ВС Герман Анісімов та суддя ККС ВС Ольга Булейко.

Крім того, судді КАС ВС долучилися до розроблення освітнього курсу для суддів адміністративних судів «Стандарти міжнародного оподаткування: імплементація та застосування в Україні». Серед розробників навчальної програми – міжнародні експерти ОЕСР, Міністерство фінансів України, Всеукраїнська асоціація адміністративних суддів і Офіс підтримки реформ при Міністерстві фінансів.

У співпраці із Запорізьким національним університетом, Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого та ВГО «Асоціація фахівців адміністративного права» КАС ВС провів Всеукраїнську онлайн-школу з адміністративного судочинства.

До реалізації освітніх ініціатив долучився і КЦС ВС: у 2022 році було започатковано серію факультативних семінарів для секретарів судових засідань. На цих заходах слухачі мали змогу почути відповіді на актуальні практичні питання, що виникають у їхній роботі, та обмінятися досвідом.

Під час семінару суддя КЦС ВС Ольга Ступак розповіла про особливості організації діяльності секретаря в офісі судді та роботи з касаційними скаргами

Задля забезпечення єдності судової практики Верховний Суд налагоджував діалог із судами першої та апеляційної інстанцій, серед іншого, у межах науково-практичних заходів. Зокрема, 20 травня та 8 липня 2022 року відбулися онлайн-конференції «Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: матеріальний та процесуальний аспекти» за участю керівництва ККС ВС і голів, заступників голів, секретарів та суддів судових палат з розгляду кримінальних справ апеляційних судів.

Голова ККС ВС Станіслав Кравченко, секретар Третньої судової палати ККС ВС Герман Анісімов і суддя ККС ВС Сергій Фомін під час онлайн-конференції

Також Верховний Суд ефективно комунікував із представниками інших юридичних професій. Так, суддя ККС ВС Олександра Яновська провела тренінг для прокурорів щодо застосування практики ЄСПЛ, а секретар Пленуму ВС, секретар Першої судової палати КЦС ВС Дмитро Луспенник прочитав відкриту лекцію для адвокатів на тему «Свобода вираження поглядів онлайн. Інтернет свобода в Україні: практичні аспекти від Верховного Суду».

Про зміни в оподаткуванні, захист пенсійних і соціальних прав, розгляд корпоративних і земельних спорів, а також про особливості кваліфікації злочинів та розгляду зразкових і типових справ судді ВС розповідали під час правових практикумів для адвокатів, організованих юридичним порталом «Ratio Decidendi», та вебінарів, що проводила компанія «ЛІГА:ЗАКОН».

Потужним результатом взаємодії суддівської і наукової спільнот стало видання науково-практичного коментаря Виборчого кодексу України, рецензентом якого став голова КАС ВС Михайло Смокович.

Онлайн-презентація видання «Виборчий кодекс України. Книга I. Загальна частина. Науково-практичний коментар»

Ще одним творчим доробком авторського колективу, до якого увійшли представники ВС, стало видання «Застосування судами Конституції України: доктрина і практика». До роботи над книгою долучилися судді та співробітники апарату Верховного Суду, Конституційного Суду України, Вищого антикорупційного суду, науковці й національний радник з юридичних питань Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

Одним з упорядників видання став суддя КАС ВС Альберт Єзеров

Також у липні 2022 року відбулася презентація монографії «Римське право крізь призму традиції і судової практики» за загальною редакцією члена Науково-консультативної ради при Верховному Суді Інни Спасиво-Фатєєвої. Один з авторів книги – суддя КЦС ВС Василь Крат.

Суддя КЦС ВС Василь Крат під час онлайн-презентації монографії

Позаробоча діяльність

У 2022 році всі зусилля суддів і працівників апарату Верховного Суду як у професійній діяльності, так і в позаробочому житті були спрямовані насамперед на пришвидшення Перемоги над ворогом та допомогу тим, хто потребує захисту й підтримки. Саме тому ВС активно долучався до різноманітних благодійних ініціатив і волонтерської діяльності.

У КЦС ВС провели благодійну акцію та зібрали для внутрішньо переміщених осіб найнеобхідніші речі: продукти, одяг, засоби особистої гігієни тощо

Як і в попередні роки, у 2022-му наші колеги не полишали своїх захоплень різними видами спорту. Традиційно судді та працівники ВС взяли участь у щорічному «Пробігу під каштанами», метою якого був збір коштів для Центру дитячої кардіології та кардіохірургії МОЗ України, а також у благодійному забігу «Об'єднані сміливістю». Частина внесків учасників цієї спортивної події була передана фонду «UNITED 24» для придбання системи протидії ворожим дронам.

Своє спортивне дозвілля судді та працівники ВС поєднують із благочинністю

Ще один вид спорту, популярний серед суддів і працівників ВС, – мініфутбол. У межах благодійного турніру три команди, серед яких – збірна КАС ВС, зібрали кошти для потреб 93-ї окремої механізованої бригади «Холодний Яр».

Команда КАС ВС під час благодійного турніру 8 жовтня 2022 року

У темні для країни часи яскравих фарб життя додало свято, що об'єднує українців у всьому світі, – День вишиванки. Колектив Верховного Суду не оминув нагоди віддати данину споконвічним народним традиціям й одягнути вишите вбрання, долучившись до щорічного всесвітнього флешмобу.

Стежте за нами онлайн

 supreme.court.gov.ua

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua

 twitter.com/supremecourt_ua